

DAMAR

ISSN 2303-7326
9 772303 732001

Glasilo Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH • Godina XII • Broj 48 • februar 2026. godine • Izlazi periodično

Ukoliko želite da podržite projekat časopisa „Damar“, svoje donacije možete uplatiti na transakcijske račune Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka:

**Račun u konvertibilnim markama:
PRIVREDNA BANKA SARAJEVO D.D. SARAJEVO
1011010000129531**

**Devizni račun:
SWIFT: PBC CBA 22
PRIVREDNA BANKA SARAJEVO D.D. SARAJEVO
OBALA KULINA BANA 18, 71 000 SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA
IBAN: BA39 1011010000129531**

**PRIMAOC: UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA
NOVA 2, 71 000 SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA**

E-mail: udruzenjesandzak@bih.net.ba

Fašizacija političke scene u BiH

Izjave Milorada Dodika o Bošnjacima u Bosni i Hercegovini, kao i o muslimanima općenito, šokantne su samo za neupućene. On tu svoju patološku mržnju legalizira putem lobističkih agencija koje su plaćene za projekat uništenja Bosne i Hercegovine. Riječi mržnje, koje izgovara dotični gospodin, upućene su ušima koje ih i žele čuti - to su desničarske, ili, slobodno rečeno, fašističke političke struje u Evropi i svijetu.

Legalizacija fašizma je na djelu. Ova plaćenička bratija ne preza ni pred čim i dobro je plaćena „našim“ parama. Njih zanima samo cilj - a cilj je dokazati da su Bošnjaci teroristi koji su opasnost ne samo za njih, nego i za čitavu zapadnu civilizaciju.

Paralelno s tim vodi se i drugi, ništa manje opasan proces: rehabilitacija ratnih zločinaca i sistematsko osporavanje

presuđenih historijskih činjenica. Negira se genocid, relativizira agresija na Bosnu i Hercegovinu, a javni prostori se pretvaraju u pozornice sjećanja koje veličaju presuđene zločince. U entitetu Republika Srpska podižu se murali, spomenici i nazivi trgova koji svjedoče o upornom insistiranju na iskrivljenoj istini. Veličanje koljača i ratnih zločinaca, koji su od 90-tih godina do danas iselili preko milion Bošnjaka ili, kako „onaj“ voli reći – muslimana, jeste poruka budućnosti, a ne samo

■ Piše: **Ekrem LEKIĆ**, predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

dnevnopolitičko vrijeđanje žrtava.

Pitanje koje ostaje otvoreno jeste: hoće li Bošnjacima biti dovoljno što su im Sjedinjene Američke države najbitnije, što dosljedno afirmiraju evropske vrijednosti, što zagovaraju članstvo u NATO savezu, kao sigurnosnom okviru, kako bi se zaštitili od novih genocida, što se jasno opredjeljuju za zapadni demokratski model?

Hoće li njihova i ratna i poslijeratna

spremnost na suživot i oprost – merhamet koji su pokazali – biti prepoznata kao snaga ili zloupotrijebljena kao slabost? Jer čini se da se upravo ta plemenitost nerijetko koristi kao argument protiv njih i samo im je još jedna omča oko vrata.

Udruženi zločinački poduhvati u miru, vođeni perom, novcem i lažima, podjednako su razorni kao i oni vođeni oružjem, ako ne i još gori.

Ali u svakom zlu ima dobra. Naime, ova agresivna retorika budi uspavane u ovoj zemlji zvanog Bosna, koji će, ako Bog da, istinom protiv laži, pravdom protiv nepravde, dobrotom naspram mržnje, pobjediti fašiste; namjerno ne govorim „bolesne“ fašiste, jer ako je neko bolestan, on nije kriv što je bolestan, fašizam ovdje nije nikakva bolest, nego svjesni izbor.

Bosna i Hercegovina je kroz svoju historiju preživjela i teže izazove. Ako postoji odgovor na fašizaciju javnog prostora, onda je to kontinuirano međunarodno lobiranje te istrajnost u istini, pravdi i građanskoj solidarnosti. Suprotstaviti se laži činjenicama, mržnji dostojanstvom, nepravdi pravom – to nije slabost, nego civilizacijska snaga koju im stalno demonstriramo i kojom ih stoljećima pobjeđujemo ♦

IMPRESUM

DAMAR

Glavni urednik:

Ekrem Lekić

Redakcija:

Ismet Dedeić, prof dr Halid Kurtović, prof dr Hana Korać, prof dr Rifat Škrijelj, mr Muharem Hamzić, prof dr Selmo Cikotić, prof dr Duljko Hasić, prof dr Izet Šabotić, Zakira Mahmutović - Škrijelj, mr Anes Ličina, Dževdet Nikočević, dr Šemsudin Hadrović, Ekrem Ferhatović, dipl ecc Firdus Hamzagić, prof dr Azem Kožar, prof dr Enes Hašić, prof dr Ismet Kurtagić, prof dr Ramo Kurtanović, akademik prof dr Šefket Krcić, akademik prof dr Hasnija Tuna Muratagić, mr iur Hakija Kurtović, mr sci ecc Ferid Šabotić, mr Erol Ramusović, prof Zijah Bihorac, Prof Samir Kurtanović, književnik, eseista Faruk Dizdarević, književnica Šefka Begović-Ličina, mr. sc. Sahudin Kačar književnica Sabrija RačićHadžimurtezić, književnica Sanela Karišik-Begović, mstr Hasna Ziljkić- Novi Pazar, mr sci Ismet Latić - Petnjica, Muharem M Mutabdžija - Prijepolje, Vukoman Kljajević - Bijelo Polje, Edin Jadadić- Plav, Mirza Luboder - Rožaje, Lejla Silajdžić, sekretarica

Tehnički urednik:

Hamdija Fulurija

Izdavač:

Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Adresa:

Nova 2, 71000 Sarajevo
Tel/fax: 033/ 220-995
E-mail:
udruzenjesandzak@bih.net.ba

Štampa:

Unioninvestplastika Sarajevo

Transakcijski račun:

1011010000129531
PRIVREDNA BANKA
SARAJEVO D.D. SARAJEVO

Svečano obilježeni Dan Sandžaka i Dan državnosti Bosne i Hercegovine

U organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, u prepunoj Kongresnoj sali hotela Hills u Sarajevu, održana je Svečana akademija povodom obilježavanja 20. novembra - Dana Sandžaka i 25. novembra - Dana državnosti Bosne i Hercegovine.

Svečanosti su prisustvovala brojne

zvanice iz državnog, akademskog, političkog, vjerskog i kulturnog života Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Sandžaka, Sjeverne Makedonije, Turske, kao i više od 700 građana iz Bosne i Hercegovine, Sandžaka i dijaspore, koji su svojim prisustvom uveličali ovaj značajan događaj.

■ Piše: Sahudin KAČAR

Ugledne zvanice iz regije i dijaspore i preko 700 građana prisustvovala su svečanoj akademiji

Ekrem Lekić, Predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka

Akademiju je pozdravnim obraćanjem otvorio predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH, gospodin Ekrem Lekić. U svom izlaganju istakao je važnost obilježavanja ključnih datuma iz zajedničke historije, naglasivši da su 20. novembar - Dan Sandžaka i 25. novembar - Dan državnosti Bosne i Hercegovine, dva najznačajnija datuma za Bosnu i Sandžak.

Kako je kazao, Udruženje ove datume tradicionalno obilježava svake godine, jer oni predstavljaju mostove povezivanja, međusobnog razumijevanja i zbližavanja, te snažno doprinose izgradnji neophodnog jedinstva i kulture sjećanja, kao temelja za bolju zajedničku budućnost.

O značaju ovih datuma i samog skupa govorio je profesor Univerziteta u Sarajevu, prof. dr. Senadin Lavić. U nadahnutom obraćanju istakao je da se ovaj skup može svrstati među najznačajnije društvene događaje, prije svega zbog povezivanja ljudi, razmjene ideja i izgradnje jedinstva koje je, kako je naglasio, danas prijeko potrebno.

„Ovo je svojevrsna skupština građanske orijentacije, univerzalnih vrijednosti i uzajamnog uvažavanja, što predstavlja ključ za prevazilaženje nesporazuma i problema na ovim našim zajedničkim prostorima“, rekao je Lavić, naglašavajući da se međusobnim upoznavanjem, uvažavanjem višestoljetne kulture, tradicije i običaja, uz poštivanje svih različitosti, grade mir, stabilnost i razvoj Bosne i Hercegovine i regije.

Prof. dr. Senadin Lavić

Skupu su se obratili i potpredsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća iz Novog Pazara prof. dr. Sead Šemsović, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori prof. dr. Suljo Mustafić, ministar dijaspore Crne Gore Mirsad Azemović, predsjednik Opštine Petnjica Samir Agović, reis Islamske zajednice u Crnoj Gori Rifet Fejzić, kao i sandžački muftija Mevlud Dudić. Govornici su u svojim obraćanjima istakli važnost obilježavanja ovih datuma, naglašavajući da oni doprinose jačanju jedinstva, očuvanju identiteta i razvoju kulture sjećanja, što je od izuzetnog značaja za buduće generacije.

Prof. dr. Sead Šemsović, potpredsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji

Samir Agović, predsjednik Opštine Petnjica

Prof. dr. Suljo Mustafić, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori

Rifat ef. Fejzić, reis Islamske zajednice u Crnoj Gori

Mirsad Azemović, ministar dijaspore u Vladi Crne Gore

Muftija dr. Mevlud ef. Dudić, predsjednik Mešihata Islamske zajednice u Srbiji

U ulozi domaćina prisutnima su se obratili gradonačelnik Sarajeva Samir Avdić i načelnik Općine Ilidža Nermin Muzur.

Načelnik Muzur izrazio je zadovoljstvo što se ova manifestacija već godinama tradicionalno održava na području Općine Ilidža, gdje živi veliki broj građana porijeklom iz Sandžaka. Tom prilikom istakao je značajan doprinos Sandžaklija razvoju privrede, ali i njihov angažman u institucijama i ustanovama Bosne i Hercegovine.

Samir Avdić, gradonačelnik Sarajeva

Nermin Muzur, načelnik Općine Ilidža

Svečani kulturno-umjetnički program priredili su, mladi petnaestogodišnji umjetnik Erol Begić iz Konjica i poznati interpretator narodne muzike, posebno sevdalinke, Šeščet Hamidović iz Sjenice. Svojim izvanrednim nastupima i muzičkim aranžmanima oduševili su sve prisutne.

Erol Begić

Šeščet Hamidović Ringo

Predstavnice rukovodstva Forum žena Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka - podrška u organizaciji Svečane akademije

Najsvečaniji dio Akademije bila je dodjela stipendija učenicima i studentima za školsku/akademsku 2025/2026. godinu, koju Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH, uz nesebičnu podršku donatora, tradicionalno provodi već dvanaest godina. Ove godine dodijeljeno je rekordnih 138 stipendija.

U ime donatora prisutnima se obratila Edita Turković, koordinatorica Forum žena UGPS-a, jedna od najzaslužnijih osoba za realizaciju ovog značajnog projekta. U ime učenika i studenata obratila se Meleka Rastić studentica Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, koja je zahvalila Udruženju i donatorima na nesebičnoj podršci, naglasivši koliko im ova pomoć znači u njihovom obrazovanju.

Edita Turković, koordinatorica Forum žena UGPS-a

Meleka Rastić, studentica Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

Dodijeljena su i najviša priznanja Udruženja ustanovama, organizacijama i pojedincima koji su dali poseban doprinos njegovom radu i razvoju.

Kolektivna zlatna plaketa dodijeljena je JU Centar za kulturu „Vojislav Bulatović-Strunjo“ iz Bijelog Polja, Pojedinačna zlatna plaketa direktoru MDD „Merhamet“ Kenanu Vrbanjcu, dok su dvije zlatne plakete posthumno dodijeljene prim. dr. Šefkiji Spahoviću i brigadiru Armije R BiH Sabru Haskoviću.

Predsjednik Organizacionog odbora Svečane akademije prof. Sahudin Kačar u obrazloženju odluke, istakao je da su nagrađeni kolektivi i pojedinci dali izuzetan doprinos realizaciji programskih sadržaja i statutarnih ciljeva Udruženja, te značajno doprinijeli njegovom razvoju, na čemu im je ovom prilikom javno izražena zahvalnost.

Prof. Sahudin Kačar, predsjednik Organizacionog odbora Svečane akademije

Zlatnu plaketu u ime JU Centar za kulturu „Vojislav Bulatović Strunjo“ preuzela je Selma Omerović, predsjednica Skupštine opštine Bijelo Polje

Kenan Vrbanjac, predsjednik Muslimanskog dobrotvornog društva „Merhamet“, dobitnik Zlatne plakete

U znak sjećanja na prim. dr. Šefkiju Spahovića, akademik prof. dr. Redžep Dizdarević uručuje Zlatnu plaketu porodici

Potpredsjednik Udruženja Muharem Hamzić uručuje posthumno Zlatnu plaketu brigadiru R BiH Sabru Haskoviću članu njegove porodice

Neki od najvećih donatora stipendija

Dio ovogodišnjih stipendista

Donatori stipendija za školsku/akademsku 2025/2026. godinu

- OPĆINA ILIDŽA Sarajevo
- DIJASPORA BOŠNJAKA KOSOVA I CRNE GORE U NJEMAČKOJ e. V Gütersloh, Deutschland
- ISLAMSKA ZAJEDNICA BOŠNJAKA U NJEMAČKOJ – DŽEMAT MAINZ
- FONDACIJA ZLATAN ŠEHOVIĆ Sarajevo – Bilsena Šahman
- MINISTARSTVO DIJASPORE VLADE CRNE GORE
- EMAM d.o.o. Sarajevo – Izvršni direktor Šemso Imamović
- OPŠTINA ROŽAJE Crna Gora
- UR ČEVABDŽINICA I SLASTIČARNICA »ZMAJ« – Tarik Aljović
- FONDACIJA HAJRUDIN I SALIHA ČENGIĆ Kanada – Emina Kiseljaković
- IKIĆ – TRADE d.o.o. Sarajevo – Hamdo Ikić
- ERVIN (ISMET) ĐERLEK Sarajevo
- ISLAMSKA ZAJEDNICA U CRNOJ GORI
- BOŠNJAČKO VIJEĆE U CRNOJ GORI
- FZF UNIVERZITETA U TRAVNIKU – Prof. dr. ssi.med Mithat Asotić
- MUSLIMANSKO DOBROTVORNO DRUŠTVO »MERHAMET« Sarajevo
- HUMANITARNA ORGANIZACIJA „DŽUMERTAN“ e.V Dortmund, Deutschland
- UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA – Podružnica Novi Pazar
- TERMALNA RIVIJERA ILIDŽA d.o.o. Sarajevo – Saljo Mrkulić
- OKTUM d.o.o. Sarajevo – Vahid Tahirović
- TES-SHOP d.o.o. Tuzla – Izet Kačapor
- KIMEEL d.o.o. Sarajevo – Muhamed Mizdrak i Edita Kalač-Mizdrak
- MARS - 97 d.o.o. ilidža, Sarajevo – Selmir Mehinagić
- ISMET DEDEIĆ Brčko
- DAMIR ROŽAJAC Würselen, Deutschland
- NAZIF ŠKRIJELJ Frankfurt am Main, Deutschland
- HAMIT HAŠANI Beverwijk, Nederland
- SABAHUDIN RAMOVIĆ Frankfurt am Main, Deutschland
- ISLAMSKI CENTAR MEDINA Wiltz, Luxembourg
- DŽEMAT ILIDŽA
- JU CENTAR ZA KULTURU »VOJISLAV BULATOVIĆ – STRUNJO« Bijelo Polje
- UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA – Podružnica Petnjica
- UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA – Podružnica Priboj
- UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA – Podružnica Tutin
- CENTROTRANS d. d. Sarajevo – Safudin Čengić
- PUTNIČKA AGENCIJA FIBULA AIR TRAVEL AGENCY d.o.o. Sarajevo – Sead Hamzić
- TURISTIČKA AGENCIJA »WE LOVE BALKAN« d.o.o. Sarajevo – Enis Čuljević i Elvis Čuljević
- S & T Montagebau GmbH, Annaberg-Buchholz, Deutschland – Hasib Turković
- Dinka Bau GmbH, München, Deutschland – Rafet Bronja
- PZU »AP« Apoteke, Sarajevo – Ešef Prašović
- PSO „GUSINJAC“ Sarajevo – Amra Gusinjac-Džanković
- YAVUZ COMPANY d.o.o. Srebrenik – Mustafa Yavuz
- HASANAGIĆ d.o.o. Banovići – Nurčo Hasanagić
- HOTTES RELAX COMPANI d.o.o. Sarajevo – Medžid Bašović
- TIP-TOP d.o.o. Sarajevo – Hasib Fakić
- AEMS d.o.o. Hadžići – Safet Fakić
- LIHIĆ MONTAŽA d.o.o. Rogatica – Asim Lihčić
- MC-LINE d.o.o. Ilidža, Sarajevo – Vehbo Camović
- SIGENX d.o.o. Sarajevo – Spaho Ljajić
- STRETTO CAFFE d.o.o. Sarajevo – Alan Turković
- VESPROM d.o.o Sarajevo – Mirsada Begović
- O.D. »KOLONIJA KERAMIKA« Ilidža – Haso Rastoder
- OR »MUSIĆ – PAK« Sarajevo – Nijaz Musić
- BUCHHALTER Mettmann, Deutschland – Emira Lihčić
- ALEN SULEJMANOVIĆ Sarajevo
- ALMA I SENAD KAČAR Sarajevo
- EMIR ZEJNILOVIĆ Sarajevo
- HAJRIJA LEKIĆ Sarajevo
- HARIS SELMANOVIĆ Sarajevo
- HASAN ABDIHODŽIĆ Sarajevo
- HILMO RADONČIĆ Sarajevo
- LEJLA JUKIĆ Sarajevo
- MERSIHA LISICA I WALID SHIHADEN Abu Dhabi, United Arab Emirates
- MERSUDIN CAMOVIĆ Sarajevo
- RAGIP MUMINOVIĆ Sarajevo
- RAMO BRONJA Sarajevo
- REFET GOJAK Sarajevo
- SAFET TALOVIĆ Sarajevo
- SUAD DESTANOVIĆ Mainz, Deutschland

Stipendisti Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka za školsku/akademsku 2025/2026 godinu

Agović Merjem	Gicić Ena	Planić Hana
Banda Melisa	Herac Nejla	Spahić Lamija
Ćosić Rumejsa	Kurtović Ajla	Šukić Ajla
Dacić Tarik	Mujković Alem	Habeš (Mustafa) Amina
Ganović Damir	Rovčanin Elma	Kriještorac Demir
Hadžimusić Azra	Šahman Tarik	Muradbašić Ema
Islamagić Emina	Tahirović Naida	Suljović Belma
Jasavić Merjem	Zametica Esma	Šabotić Amra
Kačar Azra	Ajanović Emra	Duramović Mina
Ličina Farah	Bjelak Emina	Habeš (Ernes) Amina
Mahmutović Omer	Čolović Jahja	Kurtović Asija
Nokić Tajra	Džigal Fatima	Mašović Bajra
Osmanović Huriya	Hasanović Lejla	Šabotić Kimeta
Pilav Amina	Kočan Nejra	Husović Uma
Rastić Meleka	Mujović Hana	Mekić Ali
Silajdžić Iman	Sarajlić Tarik	Škrijelj Almina
Terzić Ajlin	Škrijelj Amina	Dacić Bakir
Avdović Aiša	Tajić Elmedina	Hajradinović Lejla
Bibić Muhamed	Bihorac Amina	Šahmanović Ena
Čičić Lejla	Ćosović Ajša	Čolović Asija
Delendžić Ajla	Džinović Zerina	Škrijelj Tajda
Fejzić Saliha	Hasić Ernesta	Dozgić Ajša
Graca Berina	Kavazović Nedim	Škrijelj Enes
Hodžić Rijad	Malićević Adnan	Džunuzović Almina
Karišik Adi	Ramedović Amina	Bašović Nihad
Makić Hana	Suljić Jusuf	Suljević Enita
Rondić Minela	Turković Tarja	Hot Samed
Suljević Emina	Ahmetović Emil	Hasanbašić Emina
Tarić Amina	Banda Hana	Gilić Melina
Zekić Semiha	Ćosović Maida	Šantić Umejja
Ahmetak Nejla	Dautović Anisa	Sinanović Merjem
Bičakčić Namik	Halilović Dalila	Murtezić Emina
Ćatović Emina	Kozica Nejra	Ličina Almina
Dervišević Lejla	Mašović Hena	Smajić Ammar
Halilović Ajla	Rovčanin Lejla	Kutlovac Adin
Kapetanović Ajla	Šećović Halima	Mehović Lamija
Memović Ajla	Tobdžiu Ajla	Rožajac Benjamin
Rujević Arijana	Husović Nejra	Strojil Asja
Šabanović Dženan	Kurtagić Merisa	Šabotić Amila
Tumbul Amra	Memović Selma	Alibašić Merjem
Zoronjić Emina	Rastić Najla	Džudžević Lina
Alomerović Ajla	Šiljević Adna	Šišić Ajla
Brković Lejla	Zekić Dinel	Zećirović Nudžejma
Čuljević Džemil	Mehonić Ajša	Kačar Dalila
Duranović Ajna	Osmanović Amila	

SA SRCEM, ZNANJEM I IDENTITETOM

Akcija „Srcem za školarce“ - mala, ali slatka gesta velike ljubavi!

Kroz akciju „Srcem za školarce“, sa puno topline i ponosa, Forum žena UGPS je organizovao podjelu školskog pribora za naše najmlađe. Željeli smo da im uljepšamo početak nove školske godine i pružimo podršku za prve školske korake.

Iako je akcija mala, njena vrijednost je ogromna – jer svaki dječiji osmijeh i svaka olovka, bilježnica ili bojica znače mnogo više nego što riječi mogu opisati.

Ponosne smo što ovakve projekte radimo sa srcem, zajedništvom i ljubavlju, gradeći bolju budućnost za našu djecu i zajednicu.

Ovu akciju ćemo s radošću ostaviti kao tradiciju svake školske godine, jer vjerujemo da je ulaganje u našu djecu ulaganje u svjetliju budućnost!

■ Piše: **Selma BANDA**

Veliko hvala svima koji su nas podržali i pomogli da ova ideja zaživi i obraduje naše školarce!

Forum žena UGPS poklonio lektire za bošnjačku djecu u Puli

U Puli je održan 11. Susret Bošnjaka jugoistočne Evrope, na kojem su, na poziv naše drage Almire Gradaščević (BNZ – Pula), učešće uzele i predstavnice Forumu žena. Naše članice su provele nekoliko dana u Puli, a susret je protekao u duhu zajedništva, saradnje i jačanja veza među Bošnjacima širom regije.

Delegaciju Forumu žena činile su:

- koordinatorica Edita Turković,
- potpredsjednica Mirsada Begović,
- članica Upravnog odbora Amila Krupalija.

Tom prilikom, u ime Forumu žena porijeklom iz Sandžaka, uručene su lektire i knjige za djecu osnovnoškolskog uzrasta, kao znak podrške i brige o očuvanju jezika i kulture. Lektire su trenutno smještene u prostorijama Vijeća bošnjačke nacionalne manjine Grada Pule.

Posebno ističemo učešće koordinatorice Edite Turković u panel-diskusiji, gdje je predstavila rad Forumu žena naglašavajući značaj ženskog aktivizma i povezivanja unutar bošnjačke zajednice.

Zajedno gradimo mostove koji nas spajaju!

Proslava dana Sandžaka u Göteborgu

Potpredsjednica Foruma žena UG porijeklom iz Sandžaka, Mirsada Begović, kao i koordinatorica Edita Turković, bile su dio obilježavanja Dana Sandžaka u Göteborgu, na svečanom događaju koji je okupio predstavnike bošnjačkih organizacija, kulturnih institucija i zajednice iz cijele Skandinavije. Čast nam je biti među ljudima koji, bez obzira na udaljenost, čuvaju identitet, tradiciju i povezanost sa Sandžakom.

Njihovo prisustvo naglasilo je značaj aktivnog učešća žena u bošnjačkim institucijama, organizovanju dijaspore i jačanju saradnje.

Na svečanosti su se obratili brojni uvaženi gosti, a posebno ističemo dodjelu zvanične zahvalnice, koju je Mirsada Begović uručila Mirsadu Hamidoviću kao izraz priznanja za dugogodišnji doprinos organizovanju zajednice, očuvanju identiteta i nesebičnom angažmanu.

Ova noć bila je podsjetnik da Sandžak nije samo geografski prostor. Sandžak je narod, naslijeđe i odgovornost koju nosimo gdje god živjeli.

Diplomatski bazar 2025.

Učešće Foruma žena porijeklom iz Sandžaka u sklopu Crnogorske ambasade

I ove godine Forum žena porijeklom iz Sandžaka imao je čast da učestvuje na Diplomatskom bazaru, jednom od najposjećenijih i najprestižnijih humanitarnih događaja u regionu, koji okuplja ambasade, međunarodne organizacije i udruženja iz cijelog svijeta. Bazar je još jednom pokazao svoju posebnost – bogatstvo kultura, mirisa, okusa i tradicija koje se stapaju u jedno nezaboravno iskustvo za sve posjetioce.

Naše vrijedne i marljive članice predstavile su se kroz autentične specijalitete sandžačke kuhinje, pripremljene s mnogo pažnje i ljubavi. Raznovrsna tradicionalna jela privukla su veliki broj posjetilaca, a oduševljenje se nije moglo sakriti. Posebnu pažnju izazvali su čuvene sandžačke paprike i domaći sir, koji su se – na opšte iznenađenje i radost – rasprodali i prije nego što su zvanično izloženi na štandu.

Učešće Foruma žena nije se ogledalo samo u pripremi jela, već i u cjelokupnoj organizaciji i realizaciji nastupa. Na čelu tima bila je potpredsjednica Mirsada Begović, koja je nesebično uložila svoje vrijeme, energiju i znanje, vodeći pripreme od prvog dana do završnih aktivnosti. Svojom predanošću dala je poseban pečat ovogodišnjem nastupu.

Ponosne smo što smo i ove godine dostojno predstavile Sandžak, našu tradiciju i vrijednosti, te pokazale da zajedništvo, rad i ljubav prema svom porijeklu uvijek daju najljepše rezultate.

PEČAT

Veličanstven novogodišnji prijem Foruma žena pri Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka

Postoje trenuci koji nadilaze formu događaja i prerastaju u poruku. Trenuci koji se ne mjere brojem prisutnih, već snagom emocije, zajedništva i osjećajem pripadnosti. Upravo takav bio je veličanstveni novogodišnji prijem u organizaciji Foruma žena pri Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, održan drugu godinu zaredom, okupivši više od 200 dama iz Bosne i Hercegovine, Sandžaka (crnogorskog i srbijanskog dijela), kao i iz dijaspore.

Ovaj prijem već sada prerasta u lijepu tradiciju, ali i simbol jednog ozbiljnog, predanog i kontinuiranog rada. Forum žena je tokom protekle godine realizovao brojne projekte — od humanitarnih akcija do edukativnih i društveno angažovanih inicijativa — pokazujući da organizovano djelovanje žena ima snagu da mijenja zajednicu i ostavlja trajne vrijednosti.

Posebna vrijednost ovog skupa ogleda se u njegovoj poruci: da se identitet čuva kroz zajedništvo, da se kultura i tradicija Sandžaka ne zaboravljaju, već ponosno prenose budućim generacijama, i da je umrežavanje građana porijeklom iz

Sandžaka ključno za snažniju i produktivniju zajednicu — kako u Bosni i Hercegovini, tako i šire.

Kao i prethodne godine, na prijemu su

predstavljani svi realizovani projekti tokom godine, ali ovog puta sa još snažnijim akcentom na žene koje su bile nosioci promjena. Dame Foruma, koje su

svojim znanjem, vremenom i energijom dale nemjerljiv doprinos zajedničkim projektima, posebno su istaknute — ne kao pojedinke, već kao dokaz da se žene u

našoj zajednici poštuju, cijene i uvažavaju.

Jedan od najemotivnijih trenutaka večeri bio je gest dobrodošlice predsjednika Lekića, koji je svakoj dami poklonio ružu. Taj jednostavan, ali snažan simbol pažnje i poštovanja dodatno je oplemenio večer i ostavio dubok utisak. Ruža nije bila samo cvijet — bila je poruka zahvalnosti, priznanja i podrške ženama koje svojim radom i postojanošću grade mostove među ljudima.

Ovaj prijem nije bio samo svečani događaj. Bio je to susret generacija, kultura i iskustava, prostor u kojem su se razmjenjivale ideje, rađala nova prijateljstva i uč-

vršćivala svijest o tome koliko je važno ostati povezan sa svojim korijenima, ma gdje živjeli.

Forum žena pri Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka još jednom je pokazao da žene nisu samo učesnice društvenih procesa — one su njihove nositeljce. Ovaj skup ostaje kao amanet našoj djeci: da budu hrabri, produktivni, povezani i svjesni vrijednosti koje nose sa sobom.

U vremenu kada se često zaboravlja snaga zajedništva, ovaj veličanstveni prijem bio je podsjetnik, da kada se žene okupe oko zajedničke ideje, nastaje prostor u kojem se gradi budućnost.

„Mali paketi, velika radost“ – kada humanost govori srcem

Ponekad je potrebno vrlo malo da bi se učinilo mnogo. Malo pažnje, malo vremena i iskrena namjera mogu stvoriti trenutke koji se pamte cijeli život. Upravo to je pokazala humanitarna akcija „Mali paketi, velika radost“, realizovana u organizaciji Foruma žena, čija je suština bila jednostavna – donijeti radost onima kojima je najpotrebnija.

U okviru akcije podijeljeno je ukupno 112 paketića. Stotinu paketića uručeno je Udruženju „Iskrice“, dok je dvanaest pa-

ketića obradovalo djecu iz Porodičnog doma Bjelave. Međutim, ova akcija nije

se završila samo na poklonima. Za djecu iz doma organizovano je i posebno druženje, uz njihov omiljeni meni – hamburgere, pomfrit i sokove, a cijeli susret zaokružen je zajedničkom tortom i dječjim osmijesima koji govore više od riječi.

Najveća vrijednost ove akcije ne mjeri se brojem paketića, već emocijama koje su probuđene. Osmijesi, radost i iskrena dječija sreća bili su potvrda da hu-

manost, kada je iskrena, ostavlja dubok trag. Svaki paketić nosio je poruku pažnje, brige i osjećaja da nisu zaboravljeni.

Ova inicijativa još jednom je pokazala snagu zajedništva i uloge žena u društveno odgovornim projektima. Kroz zajednički rad, solidarnost i empatiju, Forum žena nastavlja graditi mostove dobrote i podsjećati da su male stvari često one najveće.

„Mali paketi, velika radost“ nije bila samo akcija – bila je poruka nade, topline i ljudskosti. Poruka da se istinska radost umnožava kada se dijeli i da su djeca uvijek najljepši razlog da budemo bolji ljudi.

Mali paketi – velika srca, velika radost ♦

Ribnica - spomenik ljudskoj pohlepi

Ribnica jeste istinski primjer što je čovjek sve u stanju napraviti ili što je već napravio na unižavanju prirode iz razloga teško shvatljive pohlepe i želje za prolaznim materijalnim bogatstvom.

Istovremeno dokaz više nezaježljivosti ljudske taštine i želje da se bude veći i jači ne samo od drugog, već i od same prirode. Tako smo uobrazili da od nje bez ikakvih posljedica možemo uzimati sve što nam se prohtje. Dali smo sebi za pravo da od prirode oduzmemo sve ono što je ona milenijumima stvarala, a što smo mi uspjeli da uništimo ili unizimo za nekoliko decenija. Samo na ovaj način moguće je pojasniti da nekada bistra, kratkotoka Ribnica koja je bila ponos i sinonim stare Podgorice, postane rijeka na koju danas podsjeća njeno uglavnom presahlo korito, zidine starinskih kamenih mlinova, ili mostiva i hamam.

Djetinjstvo se uistinu ne može zaboraviti. Tako se i sada sjećam kada sam se kao četvorogodišnji balavac, oprezno spuštao šljunkovitim nanosom Ribnice u želji da zaplivam za patkama koje su se sejrile vode naše rijeke. I pored opreza, šljunak pod nogama je zaigrao tako da sam se nenadano našao u dubokoj vodi, nemoćno mlatarajući rukama u nadi da ću zaplivati i dokopati se spasenja, dok su patke poput Bodlerovog albatrosa, mahale široko raširenim krilima sletjele na suprotnu obalu. Komšija Vero koji se sunčao na plaži kod hamama me je ščepao za ruku i snažnim zamahom bacio na bezbjedno odstojanje, istovremeno se čudeći da neko ko je već četvorogodišnjak, ne umije da pliva. Danas zakoračio u osmu deceniju života, kada mi uoči smijeh na licu dok se jada na

■ Piše: Abdulah Bato ABDIĆ

zdravstvene tegobe koje ga muče, samo prokomentariše:

„E đe te onomad ne pustih da se udaviš u Ribnici.“

Cio život proveo sam u staropodgoričkom naselju Drač, na

obalama Ribnice, uostalom kao i svi starosjedoci. Zbog toga pozivam za svjedoke cijelu svoju generaciju, koji će potvrditi da je život Drača kroz koji protiče Ribnica pulsirao u ritmu njenih slapova i bukova, kao da je upravo Ribnica tekla našim venama. Tako su Ribnica i ukupno stara Podgorica postali sinonimi. Ribnica je ustvari ponornica rijeke Cijevne koja jednim svojim krakom ponire ispod Čemovskog polja, izvirući na vrelima, kao Ribnica.

Od pređašnjih generacija sam imao prilike slušati kako su staropodgoričani tokom ratnih godina za so ili druge prehrambene potrepštine za obdan odlazili do Gusinja i vraćali se u Podgoricu sa robom. Olako sam držao da to ne mogu biti više od običnih “lovačkih” priča. Rat nijesam upamtio, ali sam i ja iz Podgorice do Gusinja stizao i vraćao se za obdan.

Kada sam prije nekoliko godina sa društvom pošao do Gusinja preko Albanije i do odredišta stigao za sat i desetak minuta, postalo mi je bjelodano jasno da to ipak nijesu bila proizvodnja naglabanja nekih dosadnih starina. Nakon oprezne vožnje serpentinama preko

Vodopad na Cijevni

Prokletija, stali smo na najvišoj katu, koja bijaše improvizovani vidikovac, posmatrajući surovu netaknutu prirodu ispod sebe. Bio je to goli jezivi kamenjar, kroz koji se mukotrpno provlačila Cijevna ne šira od četiri-pet metara. Ponovo se zbrkanom sviješću počehu poigravati neke misli i sumnje iz kojih se promaljalo nestvarna slika moćnog i predivnog vodopada na Kućama Rakića, nekih pet kilometara od centra Podgorice. A nizvodno pećine Osmanaga jedan i Osmanaga dva, sa kojih su skakali oni najhrabriji, dokazujući i na ovaj način svoju smionost i stasalost.

Za razliku od onih mehlemnih starina koji su tokom rata na teglećoj marvi ili pješice, prateći kanjon Cijevne išli do Gusinja, ja sam imao prilike pješčiti presahlim koritom Cijevne, nalazeći samo na podsjetnike rata u vidu kojekakvih zahrđalih šlemova, tako istih bajoneta i

u prosjeku biti suho po šest-sedam mjeseci. I zaista teško da se ima išta tužnije vidjeti od presahlog korita rijeke na kojoj smo naučili plivati skakati sa njenih pećina, loviti ribu, tu u centru Podgorice. Nadasve biti doživljavan poput zanesenjaka pred svojom djecom, dok igrate fudbala na šljunkovitom terenu, istovremeno im pojašnjavajući da ste upravo na tom mjestu naučili plivati i skakati sa zidina starinskog kamenog mlina. Dok su me djeca u nevjerici gledala širom otvorenih očiju, ja sam u nemoći da im dokažem kako ipak nijesam od onih za kojeg su me zasigurno držali, preturao po glavi, konstatujući da smo u regionu i šire, izgrađujući nove odnose, istovremeno uspjeti izgraditi i neizbrisivi spomenik ljudskoj bahatosti i osionosti i po cijenu opšte empatije. Priznajem da je to bio izraz nemoći pred začuđenom djecom, obzirom da je nestankom rijeke i ukupan

interesantno podsjetiti se da je za svakoga i sve bilo mjesta a društvo bi nam pravilo i po koja zmija bjelouška. Bitno je da nije otrovnjača, sokolili smo se. A ako nas i ugrize, prije će se ona od nas otrovati, nego mi od nje. Zar onda ima smisla, da djeci, tada ne starijoj od pet-šest godina, pojašnjavam što je to cirimirikoni (vilin konjic) cirikavac (cvrčak), vodena zmija-bjelouška, koja nam je pravila društvo, ili što je to divlja metvica (nana), bejturan, (ko)morač, koji smo donosili majkama za spravljene skrobanice (pita od kukuruznog brašna sa sitno sjeckanim raznovrsnim zeljem).

Sve do zadnje urbanizacije ovog dijela stare Podgorice, kada je novopodignuto naselje Stari Aerodrom trebalo povezati sa centrom grada, znatiželjnici su mogli uživati u organizovanim borbama pataka na Ribnici, upravo tu na ledini na kojoj smo

Presahla Cijevna

nekim malenih pušaka, koje su nazivali talijankama.

Odista sam bio više nego zburjen, sve dok mi nije pojašnjeno da su lokalni moćnici uzaptili vode Cijevne u nekave cijevi i tako smanjili njen protok. To će zauvijek promijeniti ne samo Cijevnu, već i budućnost Ribnice, koja je počela ekstremno brzo presušivati. Tako će njeno korito, usječeno i do devet metara dubine u okamenjenoj podgoričkoj sigi, godišnje

teren u cjelosti izgubio onu endemsku floru i faunu, a istovremeno je nestalo i svake nade da će Ribnica uspjeti povratiti nekadašnji život. Svjedočim da je nivo vode i ranije, tokom ekstremno sušnih podgoričkih ljeta umio da splasne, ali smo prvenstveno sebe radi kao dječurlija pravili improvizovane brane od kamenja, dasaka i svega što bi nam se našlo pri ruci, stvarajući na taj način bazene sa vodom dubine dva, tri metra. Sada mi je

se dobacivali loptom. Sve to me konačno natjera da začutim i predam se ozbiljnijim stvarima, kakve su loptanje na ledini kojom je tokom mog djetinjstva tekla Ribnica.

Smisao pisane riječi je između ostalog da ta sjećanja prenesu mladima i pomogne im da sačuvaju prisebnost i ljudskost, mada će ih slutim neizbježni kraj Ribnice i Cijevne učiniti još šokantnijim. Zasigurno će i oni kada

stasaju, uostalom kao i ukupna njihova generacija, biti u obavezi da izučavaju i da se ozbiljnije od nas uhvate u koštac sa problemima očuvanja prirodnog nasljedstva, kojim je Stvoritelj neštedimice darivao ove podgoričke prostore. To će narednim generacijama biti **condicio sine qua non**-uslov bez kojeg se ne može. Jer uistinu ukoliko ne možemo spasiti tako male vodotoke poput Ribnice ili Cijevne, kako ćemo zajednički doprinijeti spasu planete. Mi jesmo bića koja djeluju jedno na drugo, često nesvjesni činjenice da tvorimo globalno društvo, čiji život i opstanak nije moguć bez poštovanja prirode i odgovornog odnosa ne samo prema njoj, već i prema spomenicima materijalne kulture koje je priroda u bitnom profilisala.

Ne mogu se oteti utisku, da bilo kojeg zdravo mislećeg pojedinca upitamo o

djelotvornog zaživljavanja prava i sloboda, pa prema tome i prava na životnu sredinu, zaštitu kulturno-istorijskog nasljeđa, koje se upravo na tako dramatičan način aktueliziralo kada je u pitanu odnos prema vodi tj. rijekama, njenim mostovima, mlinovima i hamamima. Suštinsko pitanje je da li smo uspjeli izgraditi tu svijest, ili ne? U našem slučaju, odgovor bi na žalost bio odrečan.

Priča nam ne može vratiti vrijeme, ali zasigurno je tu da nas opomene, kakve strahote smo spremni uraditi i koliko uniziti ukupni život zarad navodne dobiti, ne vodeći pri tom računa o pogubnosti ovog u suštini ireverzibilnog procesa, kao i životnim potrebama nekih novih već stasalih generacija. Njima u svakom slučaju umjesto divlje metvice sa ribničkih obala, možemo ponuditi čaj od nane u bilo kojem kafiću u Podgorici,

smo pjevali i tepali našim rijekama: „**Oj Ribnico srebrna i Moračo zlatna, sačuvajte hlad za naš Titograd.**“

Upravo sa ovih zidina smo učili skakati u vodu. Uostalom svi ribnički mlinovi bez razlike su u istom stanju. I ne samo oni, već su nestala ili izmjenjena i brojna kamena zdanja na Ribnici, poput starinskih mostova, hamama po kojima je stara Podgorica bila prepoznata, kao pjesma u kamenu, nastala razigranom maštom nepoznatih neimara koji su stvorili rijetko viđenu simbiozu prirode i ambijenta stvaranog ljudskom rukom. Sve je to poput same rijeke, tiho bez krika i vapaja nestaje na očigled svih.

Kada je prije par godina nakon višemjesečne suše, Ribnica nakon obilnih padavina nenadano ispunila svoje korito, stajao sam na mostu pored zgrade Muzičkog centra-nekadašnjeg doma JNA, u društvu komšije i diveći se podgoričkoj mezimici, kao hipnotisan posmatrao njenu teško ponovljivu ljepotu, tu u centru grada, na stotinjak metara od hotela „Hilton“ kada je Dževo, nabrajajući kupališta zajedničkog nam djetinjstva, prodornim glasom da ga svi čuju, onako pravo inadžijski uskliknuo:

BRAVO TI GA RIBNICO!

Ostaci jednog od brojnih starinskih mlinovana Ribnici

vansko političkim prioritetima bilo koje države regiona, dobili bismo isti odgovor, koji se svodi na punopravno članstvo u EU, čemu naravno predhodi usvajanje njene pravne tekovine prepoznate kao *aquise communitaire*, koji ćemo onako nekritički ugraditi u nacionalna zakonodavstva, pri tom nesprenni da ga pretočimo u djelotvornu praksu. Na ovaj način se i zamagljuje suština problema. Ovo iz osnovnog razloga što je smisao *aquise communitaire* sadržan u potrebi da se kod svakog od nas pojedinačno i svih zajedno izgradi svijest o postojanju nekih univerzalnih vrijednosti koje baštini svijet kao komuna, bez razlike na kulturološki predznak svakog konkretnog društva. U njegovoj osnovi počiva potreba

Sarajevu ili Skadru, pa i šire i dalje od njih. Pa tako i u onom restoranu na vidikovcu u vrhovima Prokletija, kuda se još uvijek jedva-čujnim, što ne ustvrditi i molećivim šapatom provlači uzapćena Cijevna. Al, i kako im približiti opojne mirise i ukuse bejturana i morača, svježe ubranog kamomila, koprive, bagremovog cvijeta ili pelima. Zasigurno, umjesto toga im možemo ponuditi antibiotike. Kako im na eventualno pitanje o onoj ever green staropodgoričkoj sevdalinci **Milica jedna u majke**, objasniti zašto je morala zavrnuti kratku rašicu (haljinu), da bi zagazila vodu Ribnicu, kada rijeke više nema ili se može u dva koraka preskočiti, a da se ne skvasite ni do članaka.

A što jeste jeste, zaboravili smo kako

Posljeratni snimak Osmanskog vojnog hamama. Već sada hamam je neprepoznatljiv, kao i Ribnica na čijoj obali je sagrađen tokom XVIII vijeka.

ISELJAVANJE 1914. GODINE

Zaboravljena drama muslimanskog stanovništva Bijelog Polja

Migracije 1914. godine

Uvod: godina na ivici ponora

Početak 1914. godine u Bijelom Polju nosio je duboku, gotovo opipljivu težinu. Grad, koji se našao pod novom crnogorskom upravom nakon Balkanskih ratova 1912-1913., suočavao se s valom strahova, neizvjesnosti i osjećajem da se jedna epoha završila preko noći. Muslimansko stanovništvo, koje je generacijama živjelo unutar administrativnog okvira Osmanskog carstva, preko noći je postalo „strano tijelo“ u novoj državi.

U tom zbijenom prostoru između historijskih lomova i lične sudbine porodica, počinje priča o peticijama, molbama i pokušajima da se iseli - priča čiji tragovi žive u arhivskim dokumentima i z februara 1914. godine. Ta dokumenta otkrivaju dramu ljudi koji žele napustiti mjesto u kojem im je sigurnost postala neizvjesna, a budućnost maglovita.

Peticije kao posljednji vapaj za sigurnošću

U februaru 1914. Njemačka ambasada u Cetinju prosljeđuje nekoliko peticija muslimanskog stanovništva Bijelog Polja Osmanskom carstvu - Portu u Istanbulu. Već na prvi pogled vidi se da to nisu pojedinačni zahtjevi. To su glasovi čitavih porodica, mahala, zajednica.

■ Piše: **Fefim LIČINA, prof. sc.**

Podnosioci peticija mole:

- dozvolu za iseljavanje u Osmansko carstvo,
- zaštitu porodica koje su već određene da napuste Bijelo Polje,
- odgovor o pravnom statusu nakon promjene vlasti,
- bilo kakav signal da nisu zaboravljeni.

Njemačka ambasada ne skriva ozbiljnost situacije: upozorava Portu da ljudi „čekaju odgovor u Cetinju“ i da je neophodno hitno rješenje. Ovaj detalj, iako kratak, govori sve. Porodice su već spremne za odlazak, možda već na vratima puta, ali taj put se ne može otvoriti bez odobrenja nekadašnje osmanske administracije kojoj se obraćaju kao posljednjoj mogućoj zaštiti.

Zašto ljudi odlaze - ili žele da odu?

Iako dokumenti iz februara 1914. ne donose lične ispovijesti, oni jasno ocrtavaju motive. Ti motivi, kada se povežu s historijskim okolnostima, čine mozaik u kojem se vidi široki spektar strahova i neizvjesnosti.

1. Politička nesigurnost

Nakon Balkanskih ratova granice su se promijenile, ali teret promjena pao je upravo na leđa običnog stanovništva. Ljudi se boje odmazdi, ne poznaju nove zakone, ne znaju kome pripadaju - ni formalno ni emocionalno.

2. Pravna neizvjesnost

U osmanskim registrima upisani su kao „osmanski podanici“, ali sada to više ne vrijedi. U Crnoj Gori ih se smatra „novim stanovništvom“ čiji se status tek treba definisati. U tom međuprostoru nastaje osjećaj gubitka identiteta i sigurnosti.

3. Imovinska nesigurnost

Počinju oduzimanja zemljišta, sporovi oko granica imanja, porezi i fiskalne obaveze koje porodicama postaju teret koji jedva nose.

4. Pritisci nove administracije

Pojavljaju se pritužbe na šikaniranje, prekomjerne zahtjeve lokalnih vlasti, vojnu obavezu u državi s kojom se još nisu identifikovali.

5. Želja za povratkom u „državu zaštitnicu“

Za mnoge Osmanska država nije bila samo administrativna nego kulturna i religijska cjelina. Mogućnost odlaska u

Tursku znači povratak u okvir u kojem se osjećaju sigurno.

Sve ovo vodi ka kulminaciji: zahtjevi za iseljavanje postaju kolektivni čin - prvi signal masovnog egzodusa koji će se u decenijama nakon rata odvijati u talasima.

Uloga Njemačke diplomatije - posrednik u tuđoj nesreći

Jedan od najzanimljivijih elemenata iz arhive je činjenica da se stanovnici Bijelog Polja nisu mogli direktno obratiti Porti. Zbog komplikovanih političkih odnosa i prekida osmanskih institucija u Sandžaku, obraćaju se trećoj strani - Njemačkoj ambasadi.

Njemačka prihvata molbe, prevodi ih, i prosljeđuje dalje. Time se čitava drama seli na nivo međunarodne diplomatije: iseljavanje iz jednog malog balkanskog grada postaje predmet međudržavne komunikacije.

Ambasada u svojim dopisima naglašava hitnost, što znači da je vidjela razmjere očaja podnosilaca. Za njih, diplomate su posljednja adresa ostvarenja nade.

Osmanska administracija: uredno registruje - ali ne stiže da odgovori

Bivši podanici Osmanlija očekuju odgovor; možda čak vjeruju da će doći vrlo brzo. I doista - dokumenti svjedoče o žurnom administrativnom tretmanu:

- registracija peticija,
- službeno prevođenje,
- prosljeđivanje ministarstvima,
- upisivanje u arhivski fond HR.SYS.

Ali nešto drugo u isto vrijeme raste i nadvija se nad Evropom - rat. Ono što stanovnici Bijelog Polja ne znaju jeste da se odgovori više neće moći vratiti. Historija će presjeći njihove planove.

Rat kao granica: 1914. godina ruši sve iluzije o odlasku

U ljeto iste godine izbija Prvi svjetski rat. Diplomatski putevi se zatvaraju, administrativne procedure padaju u drugi plan, a države koje su trebale posredovati postaju ratni saveznici ili neprijatelji.

Za muhadžire, to znači jedno:

peticije neće biti riješene.

Porodice koje su u Cetinju čekale signal za pokret moraju prihvatiti surovu realnost - ne mogu otići. Ostaju u zemlji koja im ne pruža sigurnost, a alternativa se urušava pod teretom globalnog sukoba.

Šta se događa sa iseljenicima nakon 1914?

Ovdje počinje drugi sloj njihove drame - onaj koji ne piše u papirima, ali se naslućuje iz historijskih okolnosti.

Ostaju do kraja rata

Geografske, političke i logističke prepreke čine iseljavanje gotovo nemogućim.

Nakon 1918. - nova država, nova pitanja

Kraljevina SHS preuzima Sandžak. Porodice i dalje ostaju na rubu pravne sigurnosti. Mnogi ponovo razmišljaju o odlasku.

Turska republika 1923. - nova zapovijest nade

Tek nakon osnivanja moderne Turske, kada se otvaraju vrata muhadžirima, počinje drugi, najveći talas iseljavanja. Mnogi od onih koji su 1914. pisali peticije napokon uspijevaju iseliti - s godinama zakašnjenja, ali s istom nadom.

Masovni egzodus 1923–1930: ostvarenje odgođene želje

Početkom 1920-ih porodice iz Bijelog Polja ponovo se prijavljuju za odlazak. Ovoga puta službeni kanali rade. Organizuju se grupna putovanja, najčešće preko Skoplja i Soluna.

Hiljade Sandžaklija, među njima i veliki broj Bijelopoljaca, odlazi u:

- Izmir,
- Bursu,
- Manisu,
- Sakaryu,
- Istanbul,
- unutrašnjost Anadolije.

U Turskoj ih država smješta u kuće

napuštene nakon grčko-turske razmjene stanovništva, daje im zemlju i pokušava olakšati početak novog života.

Porodice koje su prvobitno 1914. podnosile peticije sada konačno ostvaruju odlazak. Njihovo iseljavanje postaje dio velikog migracionog fenomena koji će oblikovati demografiju i Sandžaka i moderne Turske.

Sudbine koje su se mogle slutiti u dokumentima

Dokumenti iz 1914. ne govore o pojedinačnim životnim pričama, ali historijska logika i kasnije migracije nam dozvoljavaju da rekonstruišemo tipičnu sudbinu:

- porodica 1914. traži iseljavanje,
- rat prekida mogućnost odlaska,
- ostaju u Bijelom Polju do 1918.,
- preživljavaju nestabilnosti 1918–1923.,
- oko 1925–1930. konačno odlaze u Tursku,
- njihovi potomci danas žive u Izmiru, Bursi, Sakaryi, Manisi, Inegölu...

Tamo čuvaju sjećanja na prezimena, porijeklo i sjećanje na Sandžak, iako se rijetko više vraćaju korijenima.

Porodične dileme: da li ostati ili otići?

Nisu sve porodice bile jednake u želji za iseljenjem. Mnogi su bili vezani za zemlju, mezarje, komšije, trgovinu. Ali osjećaj straha bio je toliko dubok da su i oni koji nisu željeli otići ipak pripremali zavežljaje.

Kako izgleda jedan dan porodice koja čeka odlazak?

Djeca pitaju: „Kada ćemo krenuti?“

Majke pokušavaju sakriti strah.

Starci okreću tespih i govore: „Samo da nam Allah otvori put.“

U pozadini se govori da će „rat uskoro“, da se „Evropa sprema“, da će „granice biti zatvorene“.

Sudbina tih porodica slomljena je između dvije administracije: crnogorske i osmanske, a nijedna im nije mogla dati sigurnost.

Kako izgleda život porodice koja čeka dozvolu da ode - a dozvola nikad ne stiže?

Zamislimo tipičnu porodicu iz tog doba: otac, majka, četvero djece i možda jedan djed. Torbe su spakovane. Dio imovine rasprodan. U mahali se govori da će „uskoro doći odgovor iz Turske”. Djeca ne idu na nastavu redovno jer „možda krenemo svaki dan”.

Ali dani prolaze. Odgovora nema. U gradu vlada napetost. U kafanama se prepričavaju nove vijesti o ratu u Evropi. Ljudi se boje da će granice biti zatvorene. Neki čak razmišljaju da bježe preko planina, ali to je gotovo nemoguće za porodice s djecom.

Tako prolazi proljeće 1914., pa ljeto, pa jesen.

I tada se svjetski rat obrušava na sve granice, veze i puteve koji su ih mogli odvesti u sigurnost.

Migracije kao sudbina naroda: od Bijelog Polja do Egeja

Kada se gleda u cjelini, migracije iz Bijelog Polja između 1912. i 1960. godine obuhvatile su više od 20.000 ljudi.

To je trećina ukupnog muslimanskog stanovništva ovog područja.

Masovni odlazak u Tursku nije samo demografska brojka. To je:

- pomjeranje identiteta,
- prekid kontinuiteta,
- nestanak mahala, običaja, zanata,
- rađanje novih zajednica u drugim državama.

Potomci tih muhadžira danas žive širom Turske - od Izmir do Istanbula. Govore turski jezik sa blagim sandžačkim prizvukom, a u srcu čuvaju priče o mjestima koje možda nikada nisu vidjeli.

Migracijske rute: putevima od Bijelog Polja do Turske

Migracije iz Bijelog Polja prema Turskoj nakon 1923. odvijale su se putem nekoliko ključnih ruta koje su bile stvarno korištene i dokumentirane.

Ruta 1: Bijelo Polje → Podgorica → Skoplje → Solun → Izmir/Istanbul

Najpopularnija i najorganizovanija.

Zašto?

Skoplje je postalo centar turske diplomatske mreže za muhadžire.

Porodice putuju vozom do Soluna, zatim brodom do Izmir, Burse ili Istanbula.

Ruta 2: Bijelo Polje → Bar → brod za Izmir

Postala sve važnija krajem 1920-ih, zahvaljujući:

- željezničkoj povezanosti,
- organizovanim polascima brodova,
- akšoj kontroli granica.

Ruta 3: Bijelo Polje → Peć → Priština → Skoplje → Solun

Najprirodniji put za gornje Limske doline.

Ruta 4 (ilegalna, 1945–1950): Bijelo Polje → Plav/Gusinje → Albanija → Drač → Izmir

Korištena u ranim komunističkim godinama zbog političkih pritisaka.

Dolazak u Tursku: prihvati, raspored i integracija

Dolazak muhadžira bio je proces pun izazova, ali dobro organizovan.

Prijemne stanice

Najveći broj Sandžaklija dolazio je kroz:

- Izmir,
- Mersin,
- Istanbul.

Prvo se vršila:

- zdravstvena kontrola,
- popis,
- određivanje mjesta naseljavanja.

Gdje su naseljavani?

Najčešće oblasti:

- Izmir (Bornova, Buca, Kemalpaşa)

- Bursa (Inegöl, Yenişehir)
- Manisa
- Sakarya
- Balıkesir

Život u prvim mjesecima

Prvi period karakteriše:

- prilagođavanje jeziku,
- rad u poljoprivredi,
- mješanje balkanskih i anatolijskih običaja,

- stvaranje sandžačkih mahala.

Integracija je bila spora, ali generacijski uspješna.

Za razliku od mnogih drugih izbjegličkih populacija, Sandžaklije su u Turskoj često postajale vrlo uspješni zanatlije, trgovci i industrijski radnici.

Kulturni tragovi muhadžira u Turskoj

Migracije iz Bijelog Polja i šireg sandžačkog područja ostavile su duboke tragove u kulturnoj strukturi Republike Turske. Potomci ovih muhadžira danas čine jednu od najprepoznatljivijih regionalnih zajednica u zapadnoj i sjeverozapadnoj Anadoliji.

U nastavku se analizira nekoliko ključnih oblasti kulturnog nasljeđa koje su sandžački muhadžiri prenijeli u Tursku i koje i danas žive u svakodnevnom životu sredina poput Izmir, Burse, Manise, Inegöla, Sakarye i Eskişehir.

1. Jezik i govor

U Turskoj su se razvili posebni govornički modeli među muhadžirima iz Sandžaka:

- Zadržan je stari sandžački bosanski govor, posebno u porodicama starije generacije.

- Djeca i unuci govore turski kao maternji, ali sa blagim fonetskim tragovima balkanskih jezika.

- U nekim mahalama i danas se mogu čuti rečenice poput:

„Daj mi onu šerpu, aman sultanum.“

- mješavina bosanskog i starinskog turskog (osmanskog).

Ovo je rijedak primjer **dvojezične mikro-kulture** u savremenoj Turskoj.

2. Gastronomija: ukus Sandžaka u

Anatoliji

Mnoge tradicionalne sandžačke hrane postale su uobičajene u domaćinstvima muhadžira:

- mantije,
- pite ispod sača,
- supe sa domaćim rezancima,
- jahnije,
- jufke i tanki hljebovi.

U Inegölu, Manisi i Izmiru postoje čitave mahale u kojima se i danas priprema „sandžački hljeb“ ili „bošnjačka mantija“, dok su u restoranima pojavili nazivi poput Bošnjak Köftesi (bošnjačke ćufte).

3. Porodične i vjerske tradicije

Sandžački muhadžiri prenijeli su:

- običaje bajramskih posjeta,
- zajedničkih seoskih iftara,
- načine vođenja porodičnih zadruga,
- običaj okupljanja široke porodice petkom ili nedjeljom.

U mnogim gradovima upravo su muhadžirske porodice bile nosioci učiteljskog, zanatskog i vojničkog sloja nove Republike.

4. Muzika, pjesme i usmeno nasljeđe

Mnoge balade, sevdalinke i narodne pjesme preživjele su u Turskoj upravo zahvaljujući muhadžirima.

U Inegölu i Bursi i danas se pjevaju:

- „Sejdefu majka buđaše“
- „Kad ja podoh na Bembašu“
- „Emina“

Iako često uz anatolijsku melodijsku improvizaciju, tekstovi su ostali gotovo identični balkanskim verzijama.

5. Kolektivni identitet u Turskoj

U Turskoj se potomci muhadžira iz Bijelog Polja najčešće nazivaju:

- „Bošnjaklar“ (Bošnjaci)
- „Sandžak Türkleri“ (Sandžački Turci)
- „Muhacirler“ (iseljenici)

Ti nazivi označavaju i porijeklo i specifičnost kulture.

U mnogim gradovima postoje:

- Bošnjačka udruženja,
- Sandžački kulturni centri,
- Organizacije za očuvanje jezika,
- Kulturni festivali.

Na njima se i danas čuvaju običaji

doneseni još u talasu migracija nakon 1923.

PROSJEČAN SLUČAJ MUHADŽIRA IZ BIJELOG POLJA (1914–1928)

(Detaljan opis zasnovan na dokumentima i historijskom kontekstu)

1. Porodična situacija prije iseljavanja

Porodica iz Bijelog Polja - otac (oko 40–50 godina), majka i četvero djece - živi u jednoj od mahala blizu čaršije.

Muškarac je:

- sitni trgovac,
- ili zanatlija (čizmar, kovač, sarač),
- ili obrađuje mali komad zemlje u

Limu.

Porodica je muslimanska i vezana za lokalnu džamiju i bratsvo.

Prije 1912. bili su osmanski podanici (*tebâ'a-i Osmânîye*), uredno upisani u deftere.

★ JEDAN TIPIČAN DAN PUTOVANJA MUHADŽIRA (Skoplje → Solun → Turska, ljetno 1925.)

1. Buđenje u zoru – posljednja noć na Balkanu

Porodica iz Bijelog Polja provela je noć u velikoj hanovskoj sobi u Skoplju, zajedno s još desetak muhadžirskih porodica:

- slame na podu,
- dva jorgana,
- putne torbe,
- sanduci sa stvarima,
- poneko pile ili kavez s kokošima,
- odjeća svezana u čaršavima.

Buđenje je rano - oko 4:30 ujutro.

Niko nije dobro spavao.

Majka priprema posljednju kafu u bakrenom ibriku; djeca šute, osjećaju težinu rastanka.

2. Administrativne kontrole – „teskere“, spiskovi i popisivanje

Prije polaska prema željezničkoj stanici, muhadžiri moraju proći:

- provjeru pasoša,
- popis porodičnih članova,
- predaju potvrda o iseljavanju,
- provjeru stvari.

Jugoslavenski činovnik traži:

- „teskeru“ (putni dokument),
- spisak imovine koja je ostavljena,
- potvrdu opštine o legalnom iseljavanju.

Turski predstavnik zapisuje imena u listu muhadžira koji će biti poslani u Izmir.

Djeca se dosađuju. Starci se plaše da ih neće pustiti.

Žene šapuću:

„Hoće li nas pustit'? Hoćemo li stići na brod?“

3. Polazak vozom iz Skoplja – ulazak u zadnju balkansku stanicu

Oko 7:15 voz zviždi i polazi prema Solunu.

U vagonima:

- drvene klupe,
- prozori koji se ne zatvaraju dobro,
- vreve porodica,
- djeca jure niz prolaz,
- starci nose tespih u ruci.

Porodica sjedi zajedno, pored torbi, sanduka i zavežljaja.

Napolju se smjenjuju:

- polja,
- vinogradi,
- makedonska sela,
- minareti u daljini.

Ovo je posljednji put da gledaju balkansku zemlju koju napuštaju.

4. Na graničnoj kontroli jugoslavensko - grčkoj

Voz staje dvaput radi kontrole.

a) **Jugoslavenska kontrola** – stroga, hladna.

Ponašanje često grubo, naročito prema muslimanima.

b) **Grčka kontrola** – formalna, ali ljubaznija.

Grci su navikli na prolazak muhadžira i izbjeglica poslije razmjene stanovništva s Turskom.

Oduzima se poneki nož, makaze ili metalni predmet.

Često pregledavaju sanduke.

Djevojčica od 8 godina počne plakati: „Neću da mi otvore sanduk... tu mi je haljina od nane.“

Majka tješi, a činovnik ipak otvara sanduk, brzo pregleda i pušta ih.

5. Dolazak u Solun – prvi susret s lukom

U podne, oko **12:30**, voz ulazi u Solun. Porodice gledaju ogromne magacine, dimnjake, stotine ljudi, radnike, mornare, vojnike.

Mirisi mora, ribe, dima i užurbanosti miješaju se u jedan haos.

Na stanici ih čekaju:

- turski službenici,
- agenti za brodove,
- vođači,
- dobrovoljci iz turskih organizacija

koji pomažu muhadžirima.

Mnogi muhadžiri iz Sandžaka prvi put vide more.

Djeca vrište uzbuđeno, a starci šute u nevjerici.

6. Pješačenje prema luci – haotičan, emotivan prizor

Do luke se ide pješice, oko 25 minuta. Porodice nose na sebi:

- džakove s pšenicom,
- čilime,
- deke,
- nekoliko komada odjeće,
- ponešto od kućnih predmeta.

Mnogo tog su prodali u Bijelom Polju da plate put. Mnoge stvari ostavili su u sandžačkim kućama zauvijek. Često se na putu čuju rečenice:

„Nema nazad.“

„Samo naprijed, Allah je velik.“

„Ako budemo zdravi, sve ćemo iznova.“

7. U luci – čekanje ukrcaja

Vrućina je velika; djeca su iscrpljena. Oko njih:

- Grci koji odlaze u Atinu,
- turski emigranti koji dolaze iz Kavale,
- jevrejske porodice,
- trgovci,
- mornari.

Muhadžiri iz Sandžaka stvaraju svoj mali krug - čaršav se prostre na pod, oko njega se sjedi.

Turska služba dijeli:

- vodu,
- malo hljeba,
- olakšanja za djecu i starije.

8. Ukrcavanje na brod – trenutak prelomne težine

Brod za Izmir kreće oko **17:00**.

Kada se otvore velika željezna vrata broda, nastaje potisak:

- ljudi se guraju,
- djeca se drže majki,
- starci idu polako,
- torbe se propuštaju iz ruke u ruku.

Na palubi se svako sklanja u kut jer je gužva ogromna. Porodica iz Bijelog Polja stoji na palubi i gleda:

- solunska brda,
- dim nad željezničkom stanicom,
- evropsko kopno koje napuštaju.

Majka izgovara tiho:

„Djeco, gledajte dobro. Ovo vam je zadnji put.“

9. Večernja tišina na moru – prvi mir nakon dugog dana

Kada se sunce spusti, more se smiri.

Na palubi:

- djeca spavaju u krilu majki,
- muškarci šapuću o budućnosti,
- starci uče dovu,
- žene brišu suze.

Jedna rečenica se često ponavlja:

„Samo da stignemo živu. Sve ćemo iznova.“

10. Noć prelaska – osjećaj prelaska iz jednog svijeta u drugi

Negdje oko **23:00**, brod ulazi dublje u Egejsko more.

Muhadžiri gledaju u mrak, osjećajući da su napustili cijeli jedan svijet:

- svoje kuće,
- grobove predaka,
- čaršiju,
- komšije,
- sve što je činilo Sandžak.

Ali pred njima je nova zemlja - Turska.

I nada:

„Možda će tamo naša djeca biti slobodnija.“

★ *Ovo je bio jedan tipičan dan putovanja muhadžira 1925. godine.*

Umor, strah, neizvjesnost i nada - sve u jednom danu.

Putovanje je trajalo danima, ali jedan ovakav dan najbolje prikazuje srž muhadžirskog iskustva.

ŽIVOT MUHADŽIRA IZ BIJELOG POLJA U PRVIM MJESECIMA U TURSKOJ (1923–1930)

Iz perspektive prosječne porodice: otac, majka, četvero djece, jedan starac.

Evo *duboko razrađen, historijski tačan i emotivno vjeran opis života muhadžira iz Bijelog Polja u prvim mjesecima nakon dolaska u Tursku* (1923–1930). Opis je baziran na turskim arhivima, usmenoj historiji sandžačkih muhadžira, te standardnim praksama turskih vlasti za raspoređivanje muhadžira posle Razmjene stanovništva.

1. PRVI DANI U IZMIRU – ZBUNJENOST, OLAKŠANJE I STRAH

Brod pristaje u Izmirskoj luci u ranim jutarnjim satima.

Prvi utisci muhadžira:

- veliki grad,
- miris mora i začina,
- drugačiji jezik,
- galama trgovaca i lučkih radnika,
- mnoštvo ljudi iz različitih krajeva (Kavala, Drama, Kozani, Skoplje, Janjina...).

Muhadžire odmah odvede u:

- **zdravstvenu stanicu** (obavezna dezinfekcija i pregled),
- **prostorije za privremeni smještaj** (magacini, barake, vojne kasarne). Turske vlasti bilježe:
  - prezime (često pogrešno zapisano),
  - porijeklo: „Yugoslavya – Novipazar / Akova / Belopolje“;
  - broj članova porodice,
  - zdravstveno stanje,
  - zanimanje.

Djeca su prestrašena. Majke čuvaju torbe i zavežljaje da se ništa ne izgubi.

Starci često tiho plaču - još ne mogu prihvatiti da je ovo dom.

2. PRIVREMENI SMJEŠTAJ - TEŠKI USLOVI, ALI I BRIGA DRŽAVE

U prvim sedmicama smještaj je najčešće:

- u magacinima blizu stanice Halkapınar,
- u starim grčkim kućama koje je

država privremeno oduzela,

- u barakama kraj luke,
- u privremenim prihvatnim centrima u Bornovi i Kemalpaşi.

Uslovi:

- madraci od slame,
- jedan ćilim po porodici,
- osnovni obroci (juha, hljeb, masline),
- nedostatak privatnosti,
- velike porodice u istoj prostoriji.

Međutim, **republikanska turska** je potpuno drugačija:

- brži izgovor,
- nove riječi,
- strožiji gramatički oblik,
- mnogo administrativnih termina nepoznatih muhadžirima.

Tipične rečenice koje muhadžiri ne razumiju:

- „Kayıt işlemleri için sıraya geçiniz!“
- „Dağıtımaya başlayacağız, acele

• **Izmir** (Kemalpaşa, Buca, Bornova)

• **Manisa**

• **Bursa (Inegöl, Yenişehir)**

• **Balıkesir**

• **Sakarya**

Porodicama se daje:

- napuštena grčka kuća („mübadele evi“),
- par dunuma zemlje,
- osnovni pazari: čakšire, alat, sjekira,

Mirisi vlage, vrućine i kuhanja miješaju se u jedan težak talog. Majke spremaju hranu na jednoj maloj peći koju dijeli deset porodica. Djeca trče po dvorištu, upoznaju nove prijatelje - sandžačke, makedonske i kavalske.

3. PRVI SUSRETI SA TURSKIM JEZIKOM

Muhadžiri iz Bijelog Polja su govorili:

- bosanski / sandžački,
- ponešto turski iz osmanskog doba (ali slab),
- nešto albanski ako su s granice.

etmeyin!“

- „Tahsis edileceksiniz, lütfen bekleyin.“

Djeca uče najbrže.

Stariji se snalaze miješajući turske, bosanske i arhaične osmanske riječi.

Majka često kaže djeci:

„Šuti i gledaj šta rade drugi. Tako ćemo i mi.“

4. RASPOREĐIVANJE U UNUTRAŠNOST – PUT U NEPOZNATO

Nakon 2–6 sedmica, turske vlasti raspoređuju muhadžire.

Najčešće destinacije za Bijelopoljce:

lopata, motika, 2 deke, 2 jorgana.

Put do sela je težak:

- zaprege,
- kamioni bez cerade,
- kiša,
- vrućina.

Mnogi prvi put vide velika turska polja pamuka, vinograde i maslinjake.

5. PRVI DANI U SELU - ŠOK I PRIHVATANJE

Kuće koje dobiju su:

- poluprazne,
- često oštećene nakon razmjene stanovništva,
- bez osnovnog posuđa,

- bez namještaja.
- Porodica obično dobiva:
- jednu sobu,
  - malu kuhinju,
  - dvorište.

Turski komšije (najčešće seljaci iz okolice) pomažu:

- donesu brašno,
- poklone pile ili malo mlijeka,
- pokažu gdje ima bunar,
- pomognu oko orijentacije.

Nazivi mjesta zvuče strano - „Çiftlikköy“, „Yeniköy“, „Karakuzu“.

Djeca su zbunjena:

„Mama, ovo nije kao naše Bijelo Polje.“

Majka odgovara:

- kako se gaji maslina,
  - kad se okopava duhan.
- Prva zarada dolazi teško:
- muškarci rade kao nadničari,
  - žene pomažu u polju,
  - djeca čuvaju stoku.

Često porodica dobije **jednu kravu ili kozu** od turske države - to je bio dio programa „muhacir iskani“.

7. EMOTIVNI TERET – NOSTALGIJA, SUZE, ADAPTACIJA

Prvih mjesec dana psihološki su najteži:

- starci teško podnose vrućine i tugu,
- žene najviše plaču,

- uličica gdje se naseljava više muhadžirskih porodica iz Bijelog Polja, Prijepolja, Brodareva, Berana.

8. PRVI KORACI KA NOVOM ŽIVOTU – STABILIZACIJA

Nakon 2–3 mjeseca situacija postaje bolja:

- djeca već govore pola turski, pola bosanski,
- majke peku hljeb u novom šporetu,
- muškarci počinju saditi pamuk ili vinovu lozu,
- komšije donose sadnice smokve i masline,
- starci sjede u dvorištu, prihvataju

„Nije sine. Ali biće, kad se naviknemo.“

6. RAD I PRVA ZARADA – BORBA ZA OPSTANAK

Porodice iz Bijelog Polja uglavnom nisu navikle na:

- pamukarske radove,
- masline,
- duhan,
- smokve.

Lokalni Turci pokazivali su sve:

- kako se ore pamuk,
- kako se uzgaja vinova loza,

- djeca najlakše prihvataju novo.
- Često se čuju rečenice:

„E, moj Sandžak... šta li smo ostavili tamo.“

„Da je barem neko ost'o, da imamo gdje otići.“

„Ako nam djeca budu dobro, neka je i nama dobro.“

U prvim mjesecima porodice drže jedni druge jer su:

- iz istog grada,
- iste mahale,
- iste džamije.

U selu se formira „sandžački sokak“

sudbinu.

Mnogi po prvi put kažu:

„Ovdje ćemo živjeti. Ovo sad je naš dom.“

I tako počinje novi život - ne lakši, ali stabilniji od onoga što su ostavili.

Arhivski izvori

- Dokument *Migracije 1914* (Njemačka ambasada u Cetinju, peticije stanovnika Bijelog Polja)
- HR.SYS – Hariciye Siyasi dosijei, Osmanski arhivi, Istanbul
- Diplomacija Njemačkog carstva na Balkanu (Bundesarchiv) ♦

HRONOLOGIJA VREMENA – ODGOVOR PRAVI (9)

Ovo je izvod iz budućeg pisanog pogleda hronologije života mog Priboja, iz moje perspektive, kao sjećanje na djetinjstvo, školu, život Priboja i njegovih dobrih ljudi.

O _ toleranciji života u Priboju

U stoličenjem islama u Priboju i familije HASANAGIĆ i drugih familija u Priboju širila se jedna nova klima i atmosfera; okolina je poprimala nešto što je bila nepoznanica u tim krajevima do tada - **tolerancija**.

Izvorni Islam svoje slijedbenike, svojom **OBJAVOM** upućuje na suživot sa okolinom, komšijama, drugim i drugačijim. Ta osobina je bila utkana u tkivo HASANAGIĆA kao kod svih muslimana Priboja, Smailbegovića, Karaosmanovića, Čelahmetovića, Demića, Zekovića, Strojila, Hadžića, Kurtovića, Hodžića, Hamzića, Salkanovića, Šumana, Dizdarevića, Kočevića, Mehinagića, Čivgina, Bajramovića, Bajrovića, Terzića, Lagumdžića, Begovića, Memiševića, Avdića,... Oni su to utkali u Priboj i navikli i druge u Priboju da grade takav život.

Taj osjećaj i taj ljudski kvalitet je još jedna pogubnost za **ništa (sp)** i njegove naredbodavce, jer su samo u smutnji mogli živjeti. Zbog toga se u toku 1941-1945. nije ni znalo za njega sa prefiksom čovjek. On je slijedbenik karakteristike loših ljudi u pravoslavaca Priboja.

O _ Samoodbrambene snage muslimana u Pribojskom srezu

Na početku Drugog svjetskog rata 1941. Muslimani su ostavljeni na milost i nemilost ustaša i četnika i partizana. Živote Muslimana u toku rata niko nije štedio. Samoodbrana, koja je nastala iz nužde samih seljaka i građana (Muslimana) spasila ih je od potpunog

■ Piše: Muaz HASANAGIĆ

uništenja. Dobrovoljačke seoske samoodbrambene jedinice / grupe (Muslimanska milicija je formirana tek sredinom 1943.), su u tom vremenu odigrale najpozitivniju ulogu, i njihov značaj još nije dovoljno istaknut ni danas 80 godina poslije Drugog svjetskog rata.

Važna karakteristika je bila filozofija pristupa realnosti, procjeni slijedećih koraka koji će obilježiti ljudskost, karakter čovjeka. Čamil nije po ugledu na druge gradove Sandžaka (N. Pazar) težio regrutaciji muslimana u jedinice okupatora, njihovu „schutz polizei”, već je od vlasti dobio saglasnost formiranja samoodbrambenih odreda po selima, zaseocima, većim naseljima, a za uzvrat oni nisu imale agresivne akcije prema italijanskim i njemačkim jedinicama. Isključiv zadatak je bio odbrana od četničkih falangi. Naravno da nisu poduzimali niti agresivne akcije prema partizanskim jedinicama. Nije zabilježen niti jedan napad na partizanske jedinice (Priboja, Varoši, Prijepolja, Pljevalja) za

vrijeme čitavog perioda rata u Pribojskom srezu.

Prva takva samoodbrambena jedinica za zaštitu svog kraja i naroda formirana na širem području sela Zabrnjice prema opštinama Pljevlja i Čajniče, Na čelu tih samoodbrambenih jedinica bio je Kahro Šuman koji je formiranjem manjih seoskih grupa bar stavio do znanja i četnicima i i italijanima da imaju ozbiljan faktor čuvanja muslimanskog naroda u tom kraju. Te grupe su brojale cca 100 do 130 ljudi ali su bile slabo naoružane. Poslije prvih masovnih zločina četnika u februaru 1942. Čamil Hasanagić intezivira razgovore sa Kahrom i počinju formiranje prvih grupa Samoodbrambenih snaga muslimana, sa koordiniranim djelovanjem na samoodbrani Muslimana u Pribojskom i Pljevaljskom srezu.

Čamil je u komandi grada Priboja kod Italijana u Priboju sa funkcijom referenta zaduženog za muslimanska pitanja, a kasnije i ovlašteni referent Guvernera za Sandžak. U dogovoru sa svojim saradnicima na terenu ipak pokušavao da se zaštiti narod i njegova imovina. Samoodbrambene jedinice po selima Pribojskog sreza zajedno sa Pljevaljskim, Čajničkim i Fočanskim, uspjevale su koliko toliko da se odupru upadima četničkih odreda i brane svoje čepenjke. U to vrijeme Huseinbeg Čengić (Foča), Mustafa Zuković (Pljevlja), a u Pribojskom srezu Čamil zajedno sa Kahrom Šuman, Nedžibom Lapom, Mustafom Vrpčićem, Fehimom Mandalom, Munibom Čebom, su nosioci te odbrane.

Čamilova vrlina komunikacije sa svima je značila stalan boravak na terenu, Priboj, Prijepolje, Sjenica, Pljevlja, Nova Varoš. Kako je to mogao ostaje stalna enigma. Sa partizanima je imao stalnu komunikaciju koju je obezbjedio saradnjom sa Rifatom Burdževićem (oktobar-decembar 1941.), sa svojim

rođacima, Hilmijom, Edibom Hasanagić, komandom Miloševskog odreda M. Stikovićem. Sa četničkim prvacima Miodragom Prijovićem i Vukom Kalajitovićem, talijanskom komandom u Priboju, Prijepolju, Sjenici, Pljevljima jer je ovlaštenu predstavnik pribojskih muslimana a krajem 1942. i ovlaštenu referent guvernera Crne Gore za Sandžak. To mu omogućuje stalne kontakte sa Hasanom Zvizdićem i Čamilom Prašovićem u Sjenici i Sulejmanom ef. Pačerićem u Prijepolju.

Samodbrambene snage muslimana prerastaju u Muslimansku miliciju septembra 1943. nakon nezapamćenih zločina četnika u dolini Lima, od Bijelog Polja do ušća u Drinu.

O _ skrivanja četničkog pokreta u Priboju

Četnički pokret u Priboju je postojao. Kakva i kolika je njihova zasluga u zločinima nad muslimanima Pribojskog sreza, ubijanju muslimana u Pribojskom srezu u toku Drugog svjetskog rata, najbolje ilustruje:

Istoričar MILAN RADANOVIĆ: „Noć osvetljena lomačama s kojih se dizao plamen do neba...“

O ovom masakru izvanredan naučni rad, detaljan i višestruko argumentiran objavio je srbijanski historičar Milan Radanović pod naslovom „Zločini JVuO nad muslimanskim stanovništvom u Pribojskom srezu februara 1943.“ Po Radanovićevim saznanjima, zločini nad muslimanima na području Priboja od 5. do 25. februara 1943. počinjeni su u skoro svim naseljima u srezu u kojima je živjelo muslimansko stanovništvo. Ubijen je veliki broj civila, istrijebljene su čitave porodice, a većina žrtava bili su žene i djeca. Četnici su jednostavno, kako su sami kazali u izvještajima svom komandantu Draži Mihailoviću, „trijebili gamad“. „Postupajte i dalje prema već izdatom naređenju. Hvatajte i ubijajte sve muslimane, žene i decu... Hvatajte tu gubu i sve ubijajte, to je naređenje naših najviših starešina i to moramo izvršavati. Raditi i samo raditi ovih dana, to je naša svetinja ovih dana... Radite i držite zasede i ubijajte sve što vam dođe do ruke. Sada

nastaje čišćenje do kraja.“

Da se ne bi nikada zaboravili zločini nad muslimanima Pribojskog sreza, zločin sa svim obilježjima genocida, grupa zaljubljenika u svoj Priboj na osnovu pisanih materijala i dokumenata koje je godinama skupljao Safet Hasanagić sa velikom grupom entuzijasta istraživača, Džamail Arnautović i drugi, je napisala i izdala knjigu dokument „*Da Pravda ne utihne*“. U knjizi su žrtve četničkih zločina u Pribojskom srezu 1941-45. godina. Autori, Faruk Dizdarević, Muaz Hasanagić, Hilmo Zeković i Muharem Hamzić su ovom knjigom, dokumentom ostavili neizbrisiv trag četničkih zločina.

I danas to je još uvijek velika enigma. Ali činjenica da je ubijeno nekoliko hiljada muslimana ne može imati otklona. O tome postoje dokumenta koja će istorija morati objelodaniti. Nepobitna je istina da je u njihovoj likvidaciji veliku ulogu imao i četnički pokret u Priboju, direktno ili indirektno, preko jedinica Pavla Đurišića i Draže Mihajlovića, odnosno Miodraga Prijovića kao glavnokomandujućeg u Priboju. U tim dilemama se nalazi i lik *ništa* koji je igrao dvostruku ulogu sve do ljeta 1944. (kada su partizanske jedinice počele da pobjeđuju na svim frontovima) odnosno 1945. kada je bilo očito da su partizani pobjednici – oslobodioci.

O - Mušanbegov sokak

I kad je dobio ime po mladom revolucionaru Rasimu Softiću, nikad nije prestao biti Mušanbegov sokak. I jedan i drugi naziv volim. Počinje od čaršijske ulice „12 Januar“ i ide naviše; kuća Đulbega Hasanagića oslonjena na mezaruke i džamiju. Preko puta vakufska kuća u kojoj pamtim adžu Huseinbega, adža Veizbega, adža Ediba, tetke Behiju, Đevahiru, Sadiku. Kasnije su tu živjeli; hodža Zaim Hadzifejzović sa svojom porodicom a zatim 1980-tih godina hodža Asim Cviko sa svojom porodicom. Iznad kuće Đulbega bila je kuća Rama Džidića, mesara. Preko puta je živio Nečko Husović sa svojom porodicom. Odselio iz Priboja početkom 1980-tih godina i kuću prodao pravoslavcu iz Srbije, poznati juhađija u Priboju. Bio je šok kome je kuću prodao ali su se svi brzo privikli na novog komšiju. Iza kuće mesara Rama bila je kuća Hilma Zekovića koju je napravio u bašći od Šemsa i Najile Džidić. Preko puta je bila kuća adža Šućra Džidića. Njegova avlija je bila i put za kuće adža Fehima Džidića, Salka, Hamka i kući Hamka Pašalića. Iza Hilmine kuće je bila kuća tete Najle Džidić koja je tu živjela sa djecom jer je suprug rano izgubio život. Preko puta su bile kuće Salka Hajdarevića i Ferza Kulaševića. Iza kuće Najile Džidić nalazi se kuća Milana Nestora, odnosno njegovog sina Radomira, odnosno njegovog sina Mila, mog generacijskog druga iz osnovne škole. Preko puta Nestora kuće nalaze se kuće Pašalića a iznad njega kuća Kadrišića

Prvi trag Mušanbegovog sokaka, XVIII vijek

Šefketa i dalje kuća familije Ljuca, ... u vrhu Hadžići, Memiševići, Topalovići, Kurtovići, Kokori, Begovići, Karalići, ...

O – Šargan

Dio naselja kojeg su krasile izgrađene radničke barake iznad „Mlina“. Tako da je među njima uljez bila naoko zidana kuća u kojoj je živio Kadro Džidić, odnosno moj drug Nijaz i njegove sestre, i braća blizanci. Šargan je poznat po porodicama Delalić, Delić, ... Bez obzira što je iz tog dijela poticalo najviše „problematičnih“ momaka sa zakonom, oni su bili naši Pribojci i sa njima smo živjeli i danas se ipak rado sjećamo svih. Najpoznatiji je Ramiz Delalić Čelo čuveni komandant odbrane Sarajeva od srpske agresije na Bosnu. Da čuveni komandant, jer je od prvog dana stao u odbranu grada Sarajeva i Bosne. Jeli mu to priznato u Bosni. Teško. Ali svi Pribojci u Sarajevu znaju da je bio i ostao heroj odbrane Bosne.

O – Porojna

Dio na sasvim suprotno kraju izlaza iz Priboja prema Uvcu, Bosni, niz Lim. Porojna je bilo prostranstvo livada na kojima je bilo najviše stabala jabuka. Vlasnici bili Hasanagići/Smailbegovići i jednog dijela Stevovići. Poslije se tu razvila mahala u kojoj su bila familije Smailbegovići, Hasanagići, Fazlići, Dželilovići, Salkanovići, ... Porojnu je od gradske džade - ulice dijelila kuća Hadžihamziće, zgrada osnovne škole „Branko Radićević“ a nešto kasnije i kuća doktora Stankovića. Onda se tu nastavlja Dom zdravlja a do njega kuća adža Hasana Džabije koji je nezaobilazna istorija majstorluka vozača Priboja, adža Tahirbega Hasanagića, adža Hadža Uštovića, adža Husa Mehinagića, ...

O – Zelenac

Naselje „na kraju“ Priboja. Izlaz iz čaršije prema Uvcu i prepoznatljiv po pravoslavnoj crkvi iz 1939 godine, zatim mjesto stanovanja čuvenih pravoslavnih porodica Priboja, Stevovića, Jevđevića, Bukviće, Stojevića, Borisavljevića, Kostića, zatim u stambenim objektima

zajednice Kojadinovići, Pešterci, Andžići bojadije, ... Tu je bilo i nekoliko porodica muslimana, Uzunovići, Peštovići, Muškići, ... Inače razdeljnica Zelenca od Porojne je potok i od čaršije su bile zgrade Bolnice, opštine Priboj, a prko puta kuće Gudurića i Pešta.

O - Preko Lima

To znači ići na izlet na Osovnik i na Sarajevsku vodu. Lokacije ispod planine

Bić na kojoj se nalazi stari grad, Jerin grad, a ispod čuvena pećina. Na toj strani se nalazio i put za Mokronoge. Tu su bile i kuće Avde Hodovića ispod Osovnika i Šefketa Kadrišiće povrh bukova Lima, čuvenog kupališta u Priboju na Limu.

Da bi se došlo „Preko Lima“ prelazio se viseći most iznad Lima koji je imao prilaz prvim „podzemnim“ prolazom u gradu ispod uskotračne pruge. Ali kada se na drugom kraju mosta izgradio Ribarski dom izuzetan restoran koji je poslije desetak godina lijepog staništa za kahvu, ručak i piće prestao da to bude. To odredište Preko Lima je ‘80-tih godina bilo središte industrije Poliester, Bolnica Priboj i čuveno šetaliste sa lijeve strane Lima sve do Luke prema Koloniji.

O - Goduša

Uvijek je za mene značilo trostruko; idem u Godušu da nabere jabuka i oraha, da uzmem brašna iz vodenice adža Hanefije ili idem na skijanje na padinama strme livade pa gdje završim, u ljeskovini ili Goduškom potoku. Idem na Godušu zbog dženaza, glavno muslimansko mezarje. Na putu za Koloniju, pogone FAP-a, ide se pored Guduše. Panja Glava

nezobilazno golo brdo sa lijepom visoravni, pogledom na Priboj i Koloniju pa sve do tamo do Bistrice i Prijepolja. Ispod Panja Glave, uz put je Glišina voda koju niko nikad nije mimoišao da se nije napio, jal zima, jal ljeto. Pa prođeš vodu odmah desno je most za Luku naselje a dalje džadom Rasadnik i prva kapija FAP-a. Ideš, ideš, pored ograde fabrike, hale jedna za drugom, parking novih vozila, montaža, mašinska, tehnička zgrada, ...pa glavna kapija pa malo u unutrašnjosti

Put za Zelenac

alatnica, limarija, menza pa velelepna upravna zgrada sa ulazom sa glavne ceste. Restoran FAP-a koji je poznat u ovom dijelu Srbije. Uz njega, restoran u suterenu kino, prekrasna sala bioskopa. Iz tog područja suterena šetnica sa stazom za Adu, ispod restorana na Limu Ada - oaza sa malim kutkom kao mini bar gdje se moglo sjesti i popiti piće, ... Vrijeme i put dalje vode od restorana FAP-a na most za Koloniju, stambeno naselje koje se urbaniziralo kako je FAP rastao. Svi sadržaji, uređene ulice, trotoari, parkovi, zelenilo, stadion za fudbal, rukomet, košarku, pa škole osnovne, srednje, pošta, samački hotel prvi montažni pa onda pravi, zidani na tri etaže. Pa pijaca, a kada se uredila ulica za Čitluk i novost supermarket Vračar. Bilo pravo čudo i trebalo je vremena da dođeš na red da uđeš. Čitluk, prava poslastica, zelena oaza padina iznad Kolonije koju su krasili ljudi i kuće sa predivnim pogledom u dolinu - na Koloniju, na vijugavi Lim, Panju Glavu, Bić, dio čaršije Priboj, preko puta a preko Lima imanje koje se zove Luka, Poljice, a prema pravcu Prijepolja, Jarmovac poznat po imanjima familije Karadžić, Banja Pribojska, Kalafati, Potpeć, danas velika akumulacija sa jezerom od rijeke Lim i velikom hidroelektranom.

O - Pekara, dućani, kahva

Moja sjećanja su daleka, u '50-te i kasnije.

Pekara mog baba Đulbega još iz stare kuće gdje su preko puta bile mesare od Rama Džidića, Radomira Nestora (u tadašnjoj kući Mahmutbega Hasanagića - danas stambena zgrada gdje je stanovao Camil Polimac). Poslije je pekara baba Đulbega početkom '60-tih preselila u objekat koji danas koristi komunalno preduzeće Priboj (sada brijačnica Ahmetagić). Tu je bila i pekara Džemila Kurtovića. Prva pekara prodavnica „12. Januar” je bila u kući Hadžihamzića, na današnjem mjestu neboder kod Doma kulture. Sjećam se i kahve prostora na današnjem mjestu zgrade „Bratstvo-Jedinstvo” uz poslastičarnicu Ibrahimbega Hasanagića. U vrijeme '60-tih bile su velike limarske radionice Lazara Stanišića, u produžetku brijačnica Kadrišića, šuster Hasanagić pa dalje preko puta kovačnice čika Milenka Bojića, Moičevića. Na kraju uz put prema Koloniji Mlin „12. januar” i pilana. Ma bilo je tu još šustera Šučro Karaosmanović, brico Šefket Kadrišić, Šemso Lagumdžić, pa užar Gudurić. ....

Ta sjećanja iz pekare su duboka u mojim šetnjama prošlosti sjećajući se dobrih lepinja sa kajmakom i jajima, pečenja i zaponjaca, „saksija” koje se danas zovu dagare. A nadasve dobrog čovjeka i radnika u pekari Muje Delića koga sam zvao B'kan po izrazito jakim brkovima. Bio je navijač „Crvene zvezde” a ja navijao za „Partizan”. Da bi me pridobio da navijam na „Zvezdu” odveo me u Sarajevo da gledamo utakmicu Sarajevo - Crvena zvezda. To je bilo 1961. godine. Kada smo se vratili u Priboj, B'kan me pred babom Đulbegom pita „Za koga navijaš?” Ja, ko iz topa, „Partizan.”

O - zimi Priboja

Počinja zima. Zima u Priboju imala je mnoga obilježja. To se uglavnom odnosilo na sankanje na lokacijama Porojine na padinama imanja Smailbegovića, Potok od podnožja prema Borjanicama, Mušanbegov sokak i sa Šargana. Rijetke su bilo situacije da se koristio sokak koji je od Panje Glave silazio prema Goduši, previše rizika zbog padine prema Limu. Pamtim mnoge zgode i veselja. Saonice, sanke, šlicuge a neki su i skije koristili na način da su se utrkiivali ko će imati bolje, kvalitetnije a to je značilo brzinu i dugi skokovi na hendecima Mušanbegovog sokaka. Zbog toga su naše komšije kovači, Bojići, Moičevići i limari Stanišići imali puno posla. Svi su voljeli imati otkovane podloge na saonicama i sankama sa dobro utegnutim vezama. U trenutcima mraza petak poslije podne i subota su označavale feštu. Mlađi su morali birati pauze da oprobaju stazu. Naročito se pazilo da se zaustavi rijetko vozilo koje se kretalo glavnom ulicom „12. Januar” ili „zaobilaznica” Radnička ulica uz štreku. Mnogi su svojim saonicama prelazili obje ulice plus štreku i silazili do obala Lima. Poslastica je bila kad se odrasli „otmu kontroli” Lazo Stanišić limar, Đulbo, Džemail pekar, Šučro mehaničar, Muhamed brico, ... i isprobaju svoj majstorluk spuštanja niz Mušanbegov sokak na merdevinama, gdje je moglo stati njih osam do devet. Bili su to veličanstveni trenutci. Ja sam u tim vremenima imao i dobre saonice i šlicuge. Oboje proizvod našeg komšije kovača, čika Milenka Bojića.

O - Ćetenija - pišmanija - ćeten halva

Nezaobilazni događaj svake zime u čaršiji su bile večeri Ćetenija. Halva Ćetenija - Pišmanija je prilika majstorluka koje su Pribojke po mahalama priređivale. To je značilo da se pripremala fešta uz halvu. Večeri halve su se priređivale u čaršiji Hasanagića u tri kuće, mojoj kući, kod Mensura i kod Sabihe. Pripreme su sačinjavale šećer, brašno i dobro posuđe - veliku šerpu i tepsije i velika sofa ili hastal koji se postavljao u hladnom hodniku kod ulaza u kuću da bi mraz-hladno vrijeme odigrao svoju ulogu. Naravno da je šporet morao biti pripremljen za dobru vatru. Dvanaest dobrih ruku je spremno prihvatiti uprženo brašno koji se stavlja na sofru u krug i dobro istopljen - špinovan šećer pažljivo sipa na uprženo brašno ne prekidaajući niz. Kako se špinovan šećer polaže po uprženom brašnu tako vrijedne ruke zagrću karamelu i lagano a dovoljno homogeno vrte u krug zasipajući uprženim brašnom. Proces traje oko pola sahata, zavisno od količine i kada se počinju formirati sitne niti rese koje stalnom vrtnjom kroz brašno i istezanjem postaju sve tanje. Takva poslastica je nezaboravna i neponovljiva, i ima je dovoljno za sve.

Tu su bile i druge zabave - fildžani, skrivanje prstena pod fildžanima koji su poredani na tabljama. 12 fildžana. Formiralo se više timova, po četvoro i igralo se na ispadanje. Mlađi su igrali karata pišpila. Ovo su bila sijela gdje nikome nije bilo tjesno a učestvovali su Butko, Zaim, Raza, Hajro, Mensur, Imo, Eso, Bela, Munevera, Aska, Kiba, Sabiha, Sabina, Muazeza, Paša, Satka, Hikmeta, Maida, Mušan, Hasib, Nail, ..., iz porodica Hasanagić, Hadžihamzić, Čatović, Kurtović, Džidić, Pašalić...

Zbog toga je nama u Priboju zima „brzo” prolazila. ♦

(Nastavit će se)

(izvod iz dolazeće knjige o Priboju
n/L „Odgovor pravi“)

Terapija matičnim ćelijama pacijenata sa dijabetesom tipa 1

Pišu:

prof. dr. Naida LOJO-KADRIĆ
i **prof. dr. Kasim BAJROVIĆ**

Univerzitet u Sarajevu - Institut za genetičko inženjerstvo i biotehnologiju Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Uvod

Dijabetes je jedna od najčešćih oboljenja u svijetu, posebno u zemljama u razvoju poput Kine, Indije i nekih dijelova Afrike. Dijabetes je trenutno među 10 najčešćih uzroka smrtnosti u svijetu, a čak treći po smrtnosti u Bosni i Hercegovini. Prema podacima Američkog udruženja za dijabetes (u 2021. godini) ukupno 38,4 miliona ljudi ili 11,6% populacije u Sjedinjenim Američkim Državama ima dijabetes. Bosna i Hercegovina, prema procjenama Internacionalne Dijabetes Federacije (IDF) trenutno ima oko 316 hiljada ljudi oboljelih od dijabetesa, od kojih oko 6100 oboljelih od dijabetesa tipa 1, sa oko 900 djece ispod 19 godina.

Tip 1 dijabetes melitusa (T1DM), nastaje autoimunim uništavanjem beta ćelija u pankreasu koje proizvode inzulin. Ovaj tip dijabetesa je dijagnosticiran kod djece od 4 - 15 godina, sa najčešćom pojavom u pubertetu, iako je moguće da bude dijagnosticiran i kod adolescenata i odraslih, u rijetkim slučajevima. Takav tip dijabetesa tipa 1 kod odraslih osoba se naziva latentni dijabetes tipa 1 (LADA). Trenutno liječenje oslanja se na zamjenu inzulina, i smatra se da se inzulin mora uzimati tokom cijelog života oboljelih od dijabetesa tipa 1.

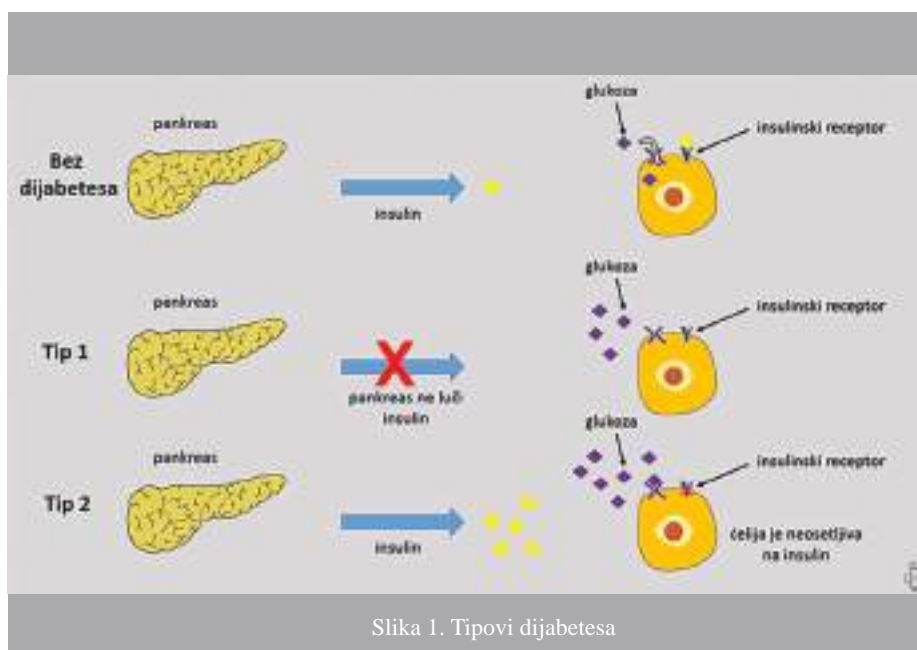
Regenerativna terapija zasnovana na matičnim ćelijama nudi alternativu s ciljem zamjene izgubljene funkcije beta ćelija, nakon transplantacije vlastitim

ćelijama pacijenta koje su izvedene iz pluripotentnih matičnih ćelija (iPMĆ). Inducirane pluripotentne matične ćelije su putem biotehnoških metoda, izvedene iz normalnih ćelija pacijenta (najčešće fibroblasti iz kože). Trenutni nalazi terapije matičnim ćelijama su revolucionarni, no potrebna je kritička diskusija u vezi s dugoročnom efikasnošću, prilagodljivosti i imunološkom modulacijom. Iako i T1DM i dijabetes tip 2 (T2DM) uključuju poremećaj regulacije glukoze u krvi, oni se značajno razlikuju po etiologiji i ciljevima liječenja. T1DM karakterizira autoimuno uništavanje beta ćelija, što ga čini idealnom metom za regenerativne pristupe poput terapije matičnim ćelijama. Nasuprot tome, T2DM prvenstveno uključuje inzulinsku rezistenciju i liječi se promjenom načina života i farmakoterapijom; terapija matičnim ćelijama za T2DM ostaje uglavnom eksperimentalna i manje utvrđena (slika 1.).

Tip 1 dijabetes melitusa

Inzulin, hormon koji reguliše nivo šećera u krvi, se luči u pankreasu i to ga proizvode beta ćelije Langerhansovih ostrvaca, koji su gradivni elementi pankreasa. Tip 1 dijabetes melitusa je hronična autoimuna bolest koja je karakterizirana autoimunim uništavanjem beta ćelija Langerhansovih ostrvaca. Inače se javlja u djetinjstvu, i naročito u pubertetu, dok se rijetko može dijagnosticirati kod odraslih osoba.

Jedna od glavnih karakteristika ovog oboljenja je potpuni nedostatak inzulina u organizmu, koji se mora kao terapija, nadomjestiti najčešće sintetskim inzulinom putem dnevnih potkožnih injekcija ili inzulinske pumpe. Osobe oboljele od T1DM moraju tokom cijelog svog života primati inzulinsku terapiju. Najčešći simptomi T1DM, kao i T2DM su polidipsija (povećana žeđ i unos vode i tečnosti), poliurija (povećano mokrenje),

polifagija (povećana glad), gubitak kilograma i najčešće umor (slika 2.). Dijagnoza T1DM uključuje glukozu u krvi natašte preko 7 mmol/L, Hb1C veći od 6,5%, prisustvo antitijela (GAD, ICA) i nizak ili odsutan C-peptid, koji je marker produkcije inzulina u organizmu.

Komplikacije T1DM uključuju akutne komplikacije kao dijabetička ketoacidoza, i dugotrajne hronične komplikacije kao retinopatija, nefropatija, neuropatija i kardiovaskularna oboljenja. Dobrom kontrolom glukoze u krvi, hronične komplikacije T1DM se mogu ublažiti ili u potpunosti izbjeći.

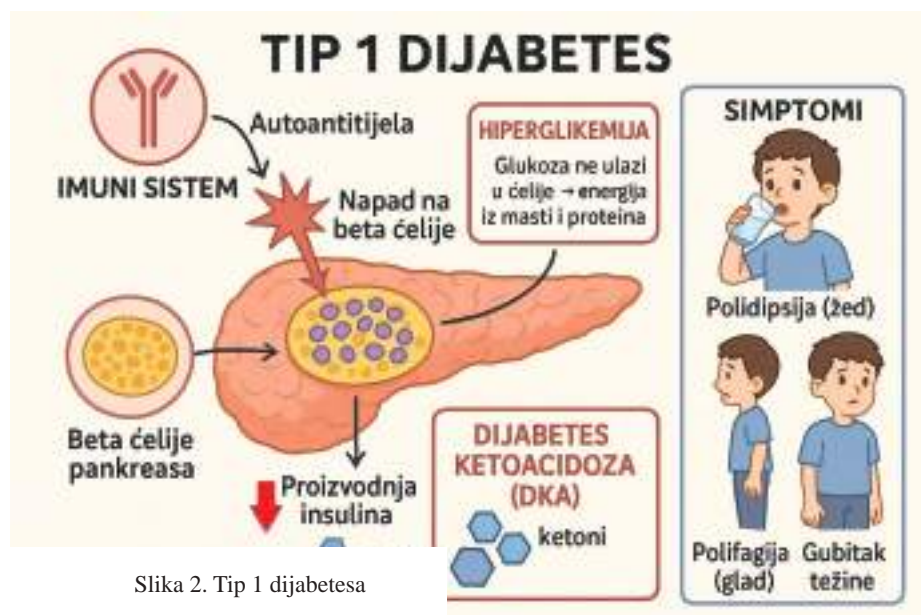
prestanu biti ovisni o lijekovima i inzulinu. Zbog toga naučnici i dalje traže načine za poboljšanje sposobnosti tijela da samo proizvodi inzulin ili kontrolira nivo hormona. U jednom istraživanju žena sa T1DM nakon što je primila autologne ćelije slične ostrvcima izvedene iz iPMČ-a postigla je sintezu inzulina u roku od tri mjeseca. Praćenje navedene pacijentice sa dijabetesom tipa 1 pokazalo je da je, u roku od tri mjeseca nakon primanja transplantacije reprogramiranih autoloških matičnih ćelija, počela proizvoditi dovoljno inzulina da živi bez potrebe dodatnog inzulina. Njen nivo glukoze u krvi stabilizovao se unutar ciljanog

raspona tokom tri mjeseca, i to se održalo više od godinu dana. Ova studija je značajan napredak u liječenju dijabetesa ali odražava preliminarni uspjeh i potrebna su dodatna istraživanja kako bi se utvrdilo da li se sinteza inzulina može trajno održati. Iako iPMČ smanjuju rizik od imunološkog odbacivanja, nisu u potpunosti oslobođene nuspojava.

Pored autologne transplantacije iPMČ, druge studije istražuju upotrebu matičnih ćelija izvedenih od donora za transplantaciju ostrvaca. Ova ispitivanja pokazuju rane znakove proizvodnje inzulina i glikemijske kontrole kod pacijenata sa T1DM, iako dugoročni ishodi tek treba da se istraže. Šematski prikaz potencijalne upotrebe humanih PMČ (hPMČ) za liječenje dijabetesa je prikazan na slici 4.

Terapija matičnim ćelijama ima potencijal da smanji ili eliminiše zavisnost od insulina, posebno kada se započne rano u toku bolesti. U uznapredovalim fazama, i dalje može dovesti do smanjene potrebe za lijekovima. Međutim, ponovljeno doziranje može biti potrebno, a rezultati mogu varirati u zavisnosti od faktora specifičnih za pacijenta. Korištenje matičnih ćelija za liječenje T1DM, čini se obećavajućim. Istraživači smatraju da tretmani matičnim ćelijama moraju ispunjavati sljedeće kriterije da bi bili sigurni i uspješni:

- Izvor matičnih ćelija: Ključno je identificirati najprikladniju vrstu matičnih

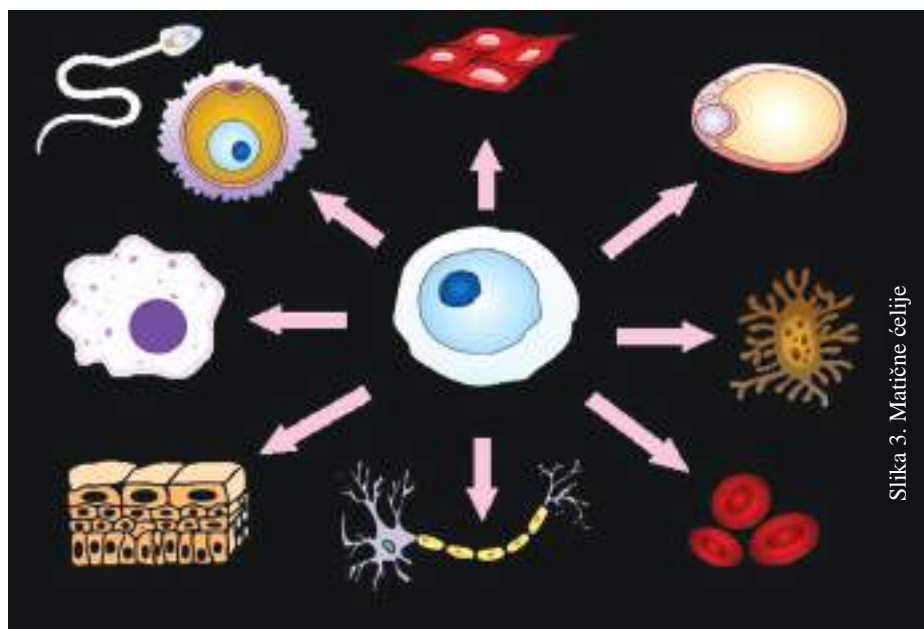

Slika 2. Tip 1 dijabetesa

Terapija matičnim ćelijama

Konvencionalna terapija dijabetesa prvenstveno uključuje injekcije inzulina. Međutim, ona ne rješava uništavanje beta ćelija kod dijabetesa tipa 1 te zahtijeva od pacijenata da pažljivo kontroliraju nivo inzulina u krvi i provjeravaju nivo glukoze u krvi tokom dana putem mjerača glukoze u krvi ili pak senzora za kontinuirano mjerenje glukoze. Matične ćelije su gradivne ćelije svih živih bića. Glavni zadatak matičnih ćelija je da poprave oštećene ćelije pravljjenjem kopija novih ćelija (slika 3.).

Terapija matičnim ćelijama ima za cilj regeneraciju funkcionalnih beta ćelija pankreasa što omogućava tijelu da obnovi vlastitu sintezu inzulina i pacijenti

ćelija za terapiju. Embrionalne matične ćelije (EMĆ), iPMĆ i odrasle matične ćelije (poput mezenhimalnih matičnih ćelija) su kandidati. iPMĆ su posebno interesantne jer se mogu izvesti iz pacijentovih ćelija, minimizirajući rizik od imunološkog odbacivanja;

- Diferencijacija u beta ćelije: Sposobnost pouzdane diferencijacije matičnih ćelija u funkcionalne beta ćelije koje proizvode inzulin je primarni cilj. Ove beta ćelije moraju biti sposobne reagovati na nivo glukoze u krvi i lučiti inzulin kao što bi to činile zdrave ćelije pankreasa;

- Modulacija imunološkog sistema: Kod dijabetesa tipa 1, imunološki sistem

ćelije ne formiraju tumore ili se ne diferenciraju u neželjene tipove ćelija ključno je za sigurnost pacijenata. Kontrola njihovog rasta i osiguranje da se ponašaju predvidljivo nakon transplantacije je ključno;

- Metoda isporuke: Još jedan važan zahtjev je razvoj efikasne i minimalno invazivne metode isporuke. Bilo putem direktne injekcije ili enkapsulacije, transplantirane ćelije se moraju integrirati s tijelom pacijenta i početi funkcionirati;

- Regulatorna i etička razmatranja: Terapije matičnim ćelijama moraju proći rigorozna klinička ispitivanja kako bi se osiguralo da su sigurne i efikasne. Upotreba EMĆ i dalje izaziva značajne

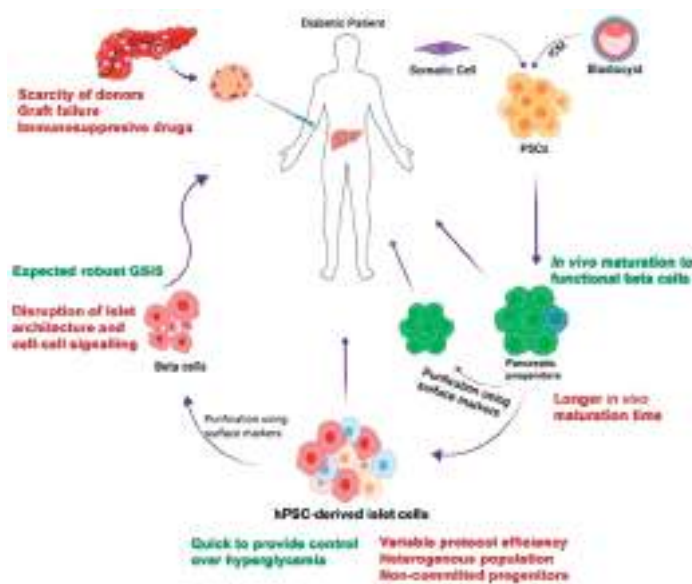
- poput genetičke nestabilnosti ili nepotpune diferencijacije - što naglašava potrebu za kontinuiranim etičkim nadzorom bez obzira na vrstu ćelije; i

- Troškovi i dostupnost: Konačno, razvoj isplativih metoda proizvodnje i isporuke terapija zasnovanih na matičnim ćelijama neophodan je kako bi one bile široko dostupne pacijentima.

Pregled reprezentativnih kliničkih ispitivanja otkriva da su mezenhimalne matične ćelije najčešće korišteni tip ćelija. Terapije zasnovane na EMĆ su u razvoju, ali se suočavaju s etičkim i regulatornim preprekama. iPMĆ predstavljaju personalizirani pristup sa smanjenom imunogenošću. Značajno je da je većina ispitivanja u ranoj fazi ima potrebu za dužim praćenjem i validacijom u velikim naučnim istraživanjima. Važno je napomenuti da, iako se termin "preokret" koristi u medijskim izvještajima, dosadašnji uočeni ishodi odražavaju privremenu nezavisnost od inzulina, a ne definitivno izlječenje. Dugoročno praćenje je neophodno kako bi se potvrdila održiva funkcija i sigurnost beta-ćelija.

Zaključak

Terapija matičnim ćelijama nudi transformativni pristup liječenju T1DM, s potencijalom regeneracije beta-ćelija koje proizvode inzulin i eliminacije potrebe za doživotnom inzulinskom terapijom. Nedavni slučaj koji demonstrira nezavisnost od inzulina korištenjem autolognih ćelija sličnih ostrvcima izvedenih iz iPMĆ-a označava ključnu prekretnicu u ovoj oblasti. Međutim, nekoliko izazova još uvijek se mora riješiti prije nego što široka klinička primjena bude izvodljiva. To uključuje osiguranje dugoročne funkcionalnosti i sigurnosti transplantiranih ćelija, upravljanje imunološkim odgovorima bez dugoročne imunosupresije, razvoj proizvodnih procesa i održavanje etičkog nadzora. Iako još nije lijek, ovi napredci signaliziraju početak nove ere u liječenju T1DM. Kontinuirana istraživanja i veća klinička ispitivanja su neophodna za potvrdu ovih ranih uspjeha i uvođenje terapija matičnim ćelijama u redovnu praksu ♦

Slika 4. Potencijalna upotreba hPMĆ za liječenje dijabetesa

napada beta ćelije tijela. Svaka terapija zasnovana na matičnim ćelijama morala bi se pozabaviti ovim autoimunim aspektom, bilo promjenom imunološkog odgovora ili zaštitom novostvorenih beta ćelija od imunološkog napada, kao što je to putem tehnika enkapsulacije;

Dugoročna funkcionalnost i stabilnost: Novostvorene beta ćelije moraju ostati funkcionalne i stabilne tokom vremena. One moraju efikasno proizvoditi inzulin i ne degradirati ili ne gubiti funkcionalnost nakon transplantacije;

Pitanja sigurnosti korištenja matičnih ćelija: Osiguravanje da matične

etičke zabrinutosti, prvenstveno zbog uništavanja ljudskih embriona potrebnih za njihovo dobijanje. Ove zabrinutosti su posebno izražene u određenim vjerskim i kulturnim kontekstima, gdje se embrioni smatraju potencijalnim životom. Pravna ograničenja istraživanja ESC značajno se razlikuju od zemlje do zemlje, što otežava globalnu kliničku translaciju. Štaviše, terapije zasnovane na EMĆ često se suočavaju sa kašnjenjima u odobravanju etičkih problema. Nasuprot tome, iPMĆ, koje se reprogramiraju iz odraslih somatskih ćelija, nude etički prihvatljivu alternativu koja zaobilazi debatu o embrionima. Međutim, oni nisu bez rizika

Veče rožajske kulture u Tuzli

U okviru obilježavanja Dana državnosti Bosne i Hercegovine, u subotu, 22. novembra 2025. godine, u Bosanskom kulturnom centru Tuzlanskog kantona održano je „Veče rožajske kulture“, sa ciljem jačanja međuopštinske saradnje i razmjene kulturnog stvaralaštva.

Tom prilikom u Tuzli su boravili kulturno-umjetnički djelatnici iz Rožaja, koji su se publici predstavili bogatim i raznovrsnim programom. Na sceni su nastupili Etno grupa „Teferidž“, Kulturno-umjetničko društvo „Rožaje“, mladi talenti – učesnici Međunarodnog festivala dječije pjesme „Zlatna pahulja“, učenici Niže muzičke škole iz Rožaja, Dramski studio Centra za kulturu Rožaje, kao i učesnici Festivala sevdaha „Rožajski akšamluk“, kao i plesni studio „Pahulje“.

Poseban segment umjetničkog programa bila je i izložba slika umjetnice Adele Nurković Kulenović, koja je svojim radovima predstavila prepoznatljiv likovni izraz i motive inspirisane zavičajem, do-

■ Piše: **Emir KUČ**, šef Kabineta predsjednika Opštine Rožaje

datno obogaćujući sadržaj manifestacije. Događaju su prisustvovali brojni predstavnici političkog, kulturnog i javnog života Tuzle i Bosne i Hercegovine, kao i predstavnici Opštine Rožaje. O zna-

čaju manifestacije govorili su ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sevlid Hurtić, i ministar za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona, Damir Gazdić, koji su izrazili podršku ovakvim kulturnim susretima i naglasili važnost međuopštinske i međuinstitucionalne saradnje.

Direktor Centra za kulturu Rožaje, Sulejman Beća Kujević, istakao je da je kroz ovaj događaj prezentovan izuzetno raznovrstan i kvalitetan program, koji na

najbolji način oslikava kulturno stvaralaštvo Rožaja. Naglasio je zadovoljstvo saradnjom s Bosanskim kulturnim centrom Tuzlanskog kantona, kao i toplim prijemom publike u Tuzli.

Publika je s velikim interesovanjem pratila program i nagradila učesnike dugotrajnim aplauzima, što je potvrdilo uspješnost manifestacije i njen značaj za kulturni život grada.

U publici su bili i brojni uspješni su-

građani porijeklom iz Rožaja, koji su svoje profesionalne karijere davno izgradili upravo u Tuzli, a kojima je ovo veće predstavljalo emotivan povratak kulturi i tradiciji rodnog kraja.

Veće rožajske kulture u Tuzli je potvrdilo da kultura ima snagu da povezuje ljude, gradove i zajedničke vrijednosti, posebno u povodu obilježavanja Dana državnosti Bosne i Hercegovine.

Program su zajednički organizovali

JU Bosanski kulturni centar Tuzlanskog kantona i JU Centar za kulturu Rožaje pod pokroviteljstvom Ministarstva za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona i Opštine Rožaje, a veliki doprinos afirmaciji ove manifestacije dali su dr. Isat Skenderović, hadži Nazim Nurković, Benjamin Bajraktarević, Suad Bošnjak, kao i Behram-begova medresa u Tuzli ♦

DAN SANDŽAKA U PLJEVLJIMA OBILJEŽEN PROMOCIJOM KNJIGE O ISLAMSKOJ EPIGRAFICI

U okviru obilježavanja 20. novembra – Dana Sandžaka, u holu Centra za kulturu Pljevlja, 19. novembra 2025. godine, održana je promocija knjige „Islamska epigrafika Sandžaka u svjetlu nišana“ autora Nesipa Pepića, u organizaciji Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori i NVO Kalem.

Na promociji su, pored ljubitelja pisane riječi iz Pljevalja i okoline, prisustvovali i potpredsjednik Skupštine Crne Gore Mirsad Nurković i poslanica u Skupštini Crne Gore Kenana Strujić Harbić, čime je događaj dobio dodatnu društvenu važnost.

O djelu i njegovom doprinosu proučavanju islamske kulturne baštine govorili su historičar Amel Durutlić iz Pljevalja, istraživač Nadir Dacić iz Prijepolja i sam autor. Na stručan i sadržajan način predstavili su vrijednost epigrafike kao važnog dijela historijskog nasljeđa Sandžaka, ukazujući na nedovoljnu istraženost ove oblasti tokom većeg dijela prošlog stoljeća i na njen sve snažniji razvoj u posljednjih dvadesetak godina.

Autor Nesip Pepić je naglasio da je ideja knjige nastala iz činjenice da su brojni nišani u Sandžaku zapušteni, obrasli u šiblje i prepušteni propadanju.

Podsjetio je da se islamska epigrafika Sandžaka do 2007. godine smatrala gotovo neistraženom te je izdvojio nekoliko ključnih studija koje su obilježile preporod interesovanja za ovu oblast, uključujući studije „Urezano u kamenu i pamćenju“, „Islamska epigrafika u Plavu i Gusinju“, „Nišani u haremima novopazarskih džamija“, „Islamski epigrafski spomenici bjelopoljskog kraja“ i najnoviju studiju „Islamski epigrafski spomenici pljevaljskog kraja“, koja je objavljena nakon knjige koja je upravo promovisana.

Pepić je naglasio da su ove studije važan iskorak u istraživanju islamskih nadgrobnih spomenika Sandžaka, ali i da

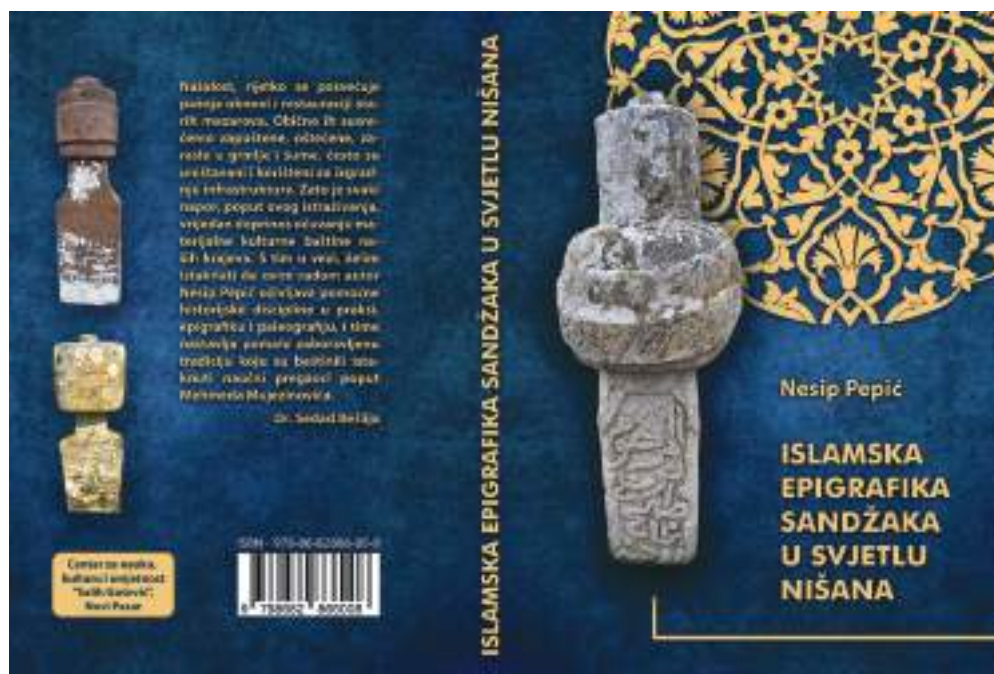
posao nije završen, jer veliki broj nišana i dalje čeka istraživače koji će ih dokumentovati, zaštititi od zaborava i ukazati na njihovu kulturnu vrijednost.

U ime Bošnjačkog vijeća prisutnima se obratio Mirsad Rastoder, predsjednik Izvršnog odbora, ističući važnost očuvanja i afirmacije kulturnog nasljeđa kao temelja identiteta i zajedničkih vrijednosti.

Promociju je moderirao Alija Kujović, predsjednik NVO Kalem iz Bijelog Polja, a događaj je protekao u prijatnoj atmosferi i konstruktivnoj razmjeni mišljenja o značaju čuvanja islamske materijalne baštine.

Radakcija

EVROPSKA UNIJA IDEJA PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

Ima li Evropska Unija u ovakvoj konstelaciji snaga sposobnosti da se očuva? Da li će Bosna i Hercegovina sa ovako postavljenim nakaradnim političkim sistemom i odnosima koje postoje u njoj, ikada smoći snage da bude barem ozbiljan kandidat za članstvo jer o članstvu je nažalost, zaista iluzorno razmišljati u ovom momentu, vrijeme će pokazati.

Veliki broj ideja o pravednijim društvenim sistemima za njene stanovnike, kroz ljudsku i civilizacijsku istoriju ostao je samo kao trag koji nikada u egzistencionalnom smislu nije potvrđen. Ljudska iskonska potreba da bude slobodan i ne bude ugnjetavan i diskriminiran je dovela do propasti mnogih carstava, država i društvenih sistema. Probajmo se zamisliti da živimo kao robovi crne puti iz Afrike koji su dovedeni na rad u Ameriku, ili kao politički disidenti u Rusiji koji su zbog misli ili pisane riječi odvedeni na rad i smrt u Sibirske bespućia. Bezbroj je takvih primjera gdje su svi maštali o nekom boljem i slobodnijem svijetu i umirali nadajući se barem da će njihovi potomci doživjeti neku sretniju i bolju budućnost u nekom pravednijem vremenu. Takva htjenja su vremenom i mjenjala društvene i političke sisteme samo što je za to bila potrebna duža vremenska distanca.

Evropa je statistički i procentualno gledano bila kontinent gdje je vođen najveći broj ratova i gdje je palo najviše žrtava s obzirom na procenat njenog stanovništva. U takvoj jednoj Evropi koja je bila zadojena istorijskim sukobima, mržnjom i zločinima ogromnih razmjera, neki

■ Piše: **Sead HAMZAGIĆ**

pametni vizionari koji su u tom momentu bili na vlasti, su konačno uspjeli da sjednu i da se dogovore o zajedničkim vrijednostima koje bi se ukratko mogle sažeti u nekoliko ključnih stvari. Prekinimo ratovati između sebe, dajte da iskoristimo potencijale koje svaka zemlja od nas ima i da se udružimo u stvaranju novih vrijednosti za dobrobit svih. Hajde da napravimo sistem gdje ćemo zaštititi naše stanovništvo, ujediniti ih na osnovama pravičnosti, tolerancije, suživota i zajedničke bezbjednosti i gdje ćemo omogućiti da svi ekonomski žive bolje, pravednije i sigurnije.

Ova kao i mnoge druge, su bile ideje koje su osnivači Evropske zajednice za ugaj i čelik imali u glavi kada su osnivali ovu organizaciju 1951. godine kao šestorka (Njemačka, Francuska, Italija i zemlje Beneluksa), a od koje će nastati danas Evropska Unija sa trenutnih 27 članica.

Ova ideja i kasnije ova Unija je postigla da se u svim njenim članicama živi bolje nego što se ikada živjelo. Ovaj sistem je omogućio da ona postane najželjenije mjesto života ogromnom broju građana na ovoj planeti, i simbol slobode, tolerancije i boljeg života. I naravno da će takva jedna ideja biti osuđena na napade ogromnog broja država kojima ne odgovara takav sistem i da će se pokrenuti velika mašinerija da se takva unija razori i destruiše. U slobodnim državnim sistemima je omogućeno kritikovanje pa je takva unija (vrlo često i sa pravom) postala meta kritika i unutar njenih samih članica i njenog stanovništva. Pa tako imamo primjer Mađarske i Slovačke koje se u zadnje vrijeme otvoreno suprotstavljaju mnogim idejama Evropske Unije, prvenstveno onim o zajedničkim akcijama protiv Rusije kao i o raspodjeli fondova koje su uvijek bile predmet razmimoilaženja mišljenja. Često se čuju ideje od raznoraznih eksperata sa sumnjivim zaleđem, kako je Unija osuđena na propast i kako je samo pitanje vremena kada će se raspasti. U posljednje vrijeme najžešće kritike dolaze iz SAD-a, a povodi su vrlo različiti. Migraciona politika, izdvajanje sredstava za odbranu a ponekad i privatni interesi kao kod Ellona Muska bivšeg bliskog suradnika Američkog predsjednika Trumpa koji ne biranim riječima priziva raspad te Unije a privatni interes između ostalog je i žestoka **kazna od nekih 120 miliona Eura za njegovu mrežu X zbog netransparentnosti i sprječavanja pristupa nekim javnim podacima za istraživače. "EU bi trebalo ukinuti, a suverenitet vratiti pojedinim zemljama kako bi vlade mogle bolje predstavljati svoj narod", poručio je Musk. Takvu ideju su odmah podržali predstavnici Rusije, a predsjednik vlade Mađarske Viktor Orban koja je zadnjih godina crna ovca u Evropskoj Uniji po mnogim parametrima**

trima, odavno najavljuje njen raspad ali i dalje uporno koristi pozamašne Briselske fondove na koje se redovno žali.

Unija ima velike probleme, poprilično spor i trom sistem i često se čini nefunkcionalnom ali ljudi prečesto zanemaruju njene benefite i fokusiraju se na njene mane. Možda ponajveća mana je u tome što i dalje postoji mogućnost veta svih njenih članica za većinu odluka, što faktički sprječava njenu efikasnost i brže reakcije. Odavno se pokušava napraviti njena reforma kako bi se takva tromost prevazišla, ali nije se puno odmaklo po tom pitanju. Zaista se treba zapitati da li je moguće njeno funkcionisanje ako će danas Mađarska a sutra možda i neka manja država blokirati geostrateške odluke zbog svojih uskodržavnih interesa. Drugi problem je zajednička odbrana jer tu stvari nisu do kraja definisane. Velika većina članica Unije je istovremeno i članica NATO saveza, a tu opet glavnu riječ vodi SAD koja pod sadašnjim rukovodstvom više prijeti i postavlja se u jednu ruku vrlo neprijateljski prema samoj Uniji pa čak i zagovara njen raspad što direktno što indirektno. Procurila je i informacija o inicijativi koja potiče iz SAD-a da iz Unije izađu Mađarska, Poljska, Italija i Austrija kao i o formiranju nove interesne grupe najjačih država svijeta C5, gdje bi bile Kina, Rusija, Indija, SAD i Japan umjesto dosadašnje G7 gdje su bile Kanada, Francuska, Njemačka, Italija, Japan, Velika Britanija i SAD. Formalno obrazloženje ove inici-

jative se zasniva na brojnosti članica gdje bi ostale samo jake države sa preko 100 miliona stanovnika. Jasno je naravno da je to još jedna inicijativa koja potkopava Evropsku Uniju i stavlja je na margine glavnih političkih aktera u svijetu. Ne treba zanemariti ni inicijative mnogih pokreta u zemljama članicama o izlasku iz EU kao što su Frexit (Francuska) zagovara ga krajnje desna stranka Marine Le Pen (RN), Nexit (Nizozemska) gdje su populističke stranke poput FVD-a i PVV-a koje traže izlazak, Italeave (Italija) a sličnih mada minornih pokušaja euroskepticizma ima i u Grčkoj, Sloveniji i Poljskoj. Glavni motivi za takve inicijative su povratak državnog suvereniteta tj. vraćanje kontrole nad zakonodavstvom, granicama i nacionalnim valutama, kontrola migracije bez slobodnog kretanja unutar EU, smanjenja doprinosa budžetu EU kao i gubitak nacionalnog identiteta. Sve ove inicijative narušavaju ideju udruživanja Evropskih zemalja i one postulate sa početka teksta jer retrogradno vuku sve zemlje opet u vrijeme gdje su bile često suprotstavljene između sebe što je vrlo često dovelo i do oružanih sukoba.

Ima li Evropska Unija u ovakvoj konstelaciji snaga sposobnosti da se očuva? Da li će Bosna i Hercegovina sa ovako postavljenim nakaradnim političkim sistemom i odnosima koje postoje u njoj, ikada smoci snage da bude barem ozbiljan kandidat za članstvo jer o članstvu je nažalost, zaista iluzorno razmišljati u

ovom momentu, vrijeme će pokazati. Kako god, postojanje ovakve Unije koja je bez premca kroz istoriju, najnaprednija ideja udruživanja zemalja u svijetu zavisit će od mnogo faktora. Prvenstveno o snazi njenih lidera i većinskoj volji njenih državljana. Da li će Evropa ustupiti svoje mjesto drugim silama poput Rusije, Kine i SAD-a da donose ključne geostrateške odluke koje se tiču i njene sudbine ili će smoci snage da istupi i zauzme čvrst i jedinstven stav i pokaže svoju snagu u ovom ključnom momentu za njen opstanak i perspektivu? Čini se da trenutno prevladavaju faktori koji su protiv njenog postojanja i ideja na kojima ona i opstaje. Nedostatak jakih i odlučnih lidera, kao i nejedinstvo i problematično reagovanje na neke bitne probleme u svijetu, prvenstveno na rat i masakr u Gazi, naoružavanje Ukrajine, migracione tokove i odnos prema zemljama Balkana, pokazuju da je trenutna perspektiva Unije vrlo problematična. Integracione i kohezione snage ne treba zanemariti jer je ta ideja i dalje najnapredniji oblik unije država u svijetu ali odlučnost temeljena na pravičnosti koja je nedostajala u posljednje vrijeme, mora biti promijenjena ako se želi zadržati ideja Evropske Unije kao najpravednije i najsolidnije Unije zemalja u svijetu.

Teška vremena rađaju lidere, da li Evropa u ovom momentu ima da ih ponudi?

Savremena otorinolaringologija bez granica: Mediana Sarajevo kao centar izvrsnosti za ORL hirurgiju

■ Piše: **Prim.dr. Samir KRESO**

Otorinolaringologija danas zauzima jedno od najdinamičnijih odjela savremene medicine. Ubrzanim razvoje nauke, tehnologije i farmacije, ova grana medicine prerasta klasične okvire dijagnostike i liječenja i postaje polje visoko sofisticiranih, minimalno invazivnih procedura. Savremeni pristup bolestima uha, grla, nosa, vrata i baze lobanje podrazumijeva maksimalnu preciznost, minimalnu traumu i brzi oporavak pacijenata.

Bolnica Mediana Sarajevo kao jedna od najsavremenijih zdravstvenih ustanova u Bosni i Hercegovini i šire, uvodi metode koje su do nedavno bile dostupne samo u najvećim svjetskim centrima.

Otorinolaringologija je grana medicine koja se bavi liječenjem oboljenja takozvanog viscerokraniuma i vrata, i na patologiju ovog područja otpada trećina opće patologije čovjeka. Iz otorinolaringologije kao struke razvile su se i druge specijalnosti kao što su maksilofacijalna hirurgija, plastična hirurgija, logopedija i surdopedagogija i druge. Činjenica je da je otorinolaringologija u savremenom svijetu silno napredovala, zahvaljujući opštem napretku nauke, tehnike, farmacije i slično, što je dovelo do razvoja novih metoda u dijagnostici i liječenju, pri čemu možemo reći da je bolnica Mediana Sarajevo, lider u Bosni i Hercegovini i šire.

Izdvojićemo neke od metoda koje su prisutne u Medici, a koje su dio redovitog programa rada u bolnici:

1. Endoskopska funkcionalna sinusna hirurgija (FESS) omogućava optimalno liječenje paranazalnih sinusa, pri čemu je

metoda jednodnevna i omogućava najbrži povratak radnim obavezama pacijenta.

2. Endoskopska dekompresija orbite, operacija kojom se operiše buljavost, bez vanjskih rezova.
3. Endoskopska operacija suzne kese, operacija u dnevnoj hirurgiji, omogućava trajno izliječenje upalnih oboljenja suzne kese.
4. Transoralna endoskopska operacija štitne žlijezde, omogućava operacije štitnjače bez vidljivih rezova na koži, posebno kod osoba sklonih stvaranju keloida i hipertrofičnih ožiljaka.
5. Operacije štitnjače uz primjenu mikroskopa, pri čemu se operiše kroz minimalne hirurške rezove.
6. Endoskopija grkljana i mikrolaringoskopija, kojim putem se mogu operirati glasne žice, uzeti biopsija ili ukloniti manji poipi, laringokele ili potpuno ukloniti glasnica upotrebom

- diodnog lasera.
- 7. Laserske operacije nosnih školjki i septalnih trnova u opštoj anesteziji.
- 8. Operacije reanimacije lica nakon paralize facijalnog živca, primjenom mišića, tetiva, transpozicije živaca i upotrebom proteza.
- 9. Operacije malignih i benignih tumora vrata, štitne žlijezde, grkljana, ždrijela, slinovnica, jezika, poda usta, paranazalnih sinusa, uha i slično.
- 10. Primjena svih vrsta reznjeva i

- transplantata kože, fascije, mišića i kosti.
- 11. Endoskopska septoplastika omogućava precizan rad i manju traumu.
- 12. Rinoplastika i rekonstrukcija nosa kod malignih tumora.
- 13. Tonzilektomija uz upotrebu lasera i koblatora, što omogućava dnevno liječenje.
- 14. Audiologija u Medicani osim tonalne liminarne audiometrije uključuje i supralimtarne testove, timpanometriju i ABR i govornu audiometriju.

- 15. I još mnogo toga, uključujući i upalna i tumorska i degenerativna oboljenja uha, grla i nosa.

Većina metoda omogućava minimalan boravak pacijenata u bolnici, što bitno umanjuje trošak i pacijentu. Metode izvode specijalisti sa višegodišnjim iskustvom u struci.

Uvođenjem minimalno invazivnih i visoko specijaliziranih procedura, bolnica Medicana Sarajevo ne samo da prati svjetske trendove, već ih na mnogim poljima i predvodi, te postaje simbol moderne ORL medicine ♦

Salih Gašević neće ostati pod velom zaborava

Još mnogo neotkrivenog o njemu je pred nama i generacijama koje dolaze.

Učenje mevluda je neizostavan dio tradicije muslimana Crne Gore, a i šire, na prostoru cijele bivše Jugoslavije. I koliko god je tradicija učenja mevluda žilavo čuvala islam na ovim prostorima, to je ime njegovog prevodioca i autora skoro potpuno palo u zaborav.

Hafiz Salih ef. Gašević se rodio u Nikšiću 1852. godine. Po rođenju Nikšićanin je po Božjem određenju svoju muhadžirska putovanja okončao u Bijelom Polju gdje je kao ugledan građanin ukopan u haremu Hadžidanušine džamije u centru grada.

Ali, mezar Saliha Gaševića će kao i mnogih drugih uglednih građana biti izmješten nakon rušenja džamije i eksproprijacije zemljišta harema za potrebe gradskog trga. On će svoj smiraj na ovom svijetu konačno naći na mezarju u gradskom naselju Lješnica.

O Gaševićevom životu se, izuzev da je preveo i o svom trošku objavio mevlud u Skoplju 1893/1894. godine, nije znalo skoro ništa. Takođe, vjerovalo se da je to prvo izdanje Gaševićevog mevluda.

A onda je, prije nešto više od godinu dana, Alija Kujović, predsjednik Medžlisa islamske zajednice u Bijelom Polju, među mnogim starim i rijetkim knjigama, pronašao i mevlud Saliha Gaševića.

Mevlud je takođe štampan i objavljen u Skoplju, ali znatno ranije.

Intelektualni autoritet

Pronalazak ovako vrijednog djela, intenziviralo je napore da se pokuša bar donekle rekonstruisati biografija ovog velikog alima. Zahvaljujući saradnji sa

■ Piše: **Edin SMAILOVIĆ**

arhivima u Turskoj došlo se do veoma važnih podataka o porodičnom životu i karijeri Saliha Gaševića.

Tako smo saznali da se rodio 1852. godine, da se školovao u rodnom Nikšiću i tu stupio u prvu državnu službu 1870. godine gdje je brzo napredovao do mjesta načelnika gradskih finansija. Gašević će, kao i većina muslimana, Nikšić napustiti nakon što je ovaj grad 1878. godine pripao Crnoj Gori.

Nakon izгона iz Nikšića, Gašević će službovati širom evropskog dijela Carstva na samrti, od Skadra, preko Tirane, Kavaje, Skoplja, Kosovske Mitrovice, Donjeg Kolašina. Upravo će u Skoplju, 1878/1879. godine objaviti prvo izdanje mevluda koje je Kujović pronašao u biblioteci Islamske zajednice u Bijelom Polju. To se poklapa i sa podacima iz Gaševićeve biografije jer je baš tih godina bio na službi u Skoplju.

Do sada se vjerovalo da je prvo izdanje ovog mevluda štampano

1893/1894. godine, takođe u Skoplju. U ovom periodu Gašević je već kajmekam kaze Donji Kolašin i sam autor prije teksta mevluda kaže: „Moliše me kolašinski prviši, de ti nama mevlud bosanski napiši!”.

Sa ove vremenske distance ova rečenica nam svjedoči o tome da je Salih ef. Gašević bio osoba od intelektualnog autoriteta, jako uvažavana od lokalne elite tog doba.

Za života, Gašević će ponijeti odlikovanja knjaževine Crne Gore i Osmanske države.

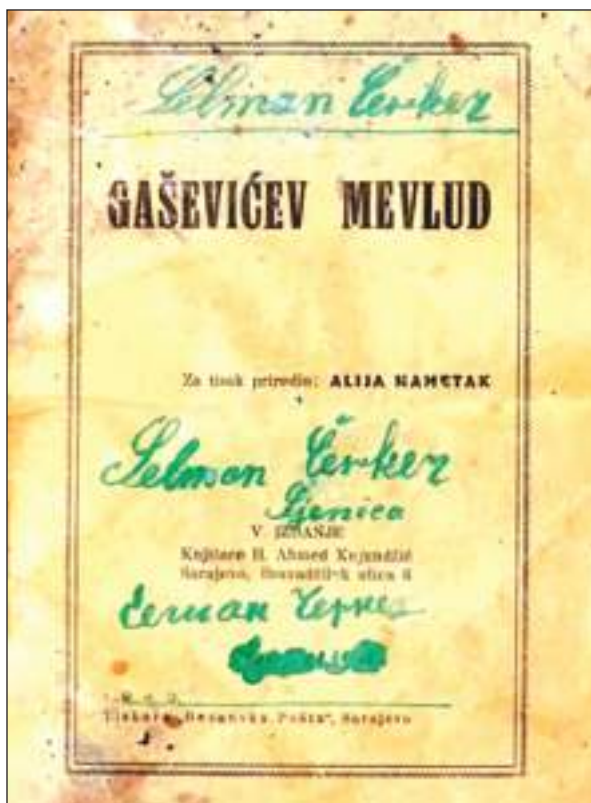
Pored mevluda, od Gaševićeve zaostavštine pronađena je i jedna kasida koju je u fondu muzeja Hercegovine u Mostaru pronašao i obradio dr. Elvir Duranović.

Bogatstvo jezika

Salih ef. Gašević je imao porodicu koja se poslije njegove smrti iselila u Tursku.

I kao što rekoh, autor je brzo pao u zaborav, ali je kroz mevlud (i danas u upotrebi u dijelu Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine) doprinio da islamska tradicija u potpunosti ne zamre.

Izlazak ove knjige je između ostalog i značajan jer reaktuelizuje lik i djelo Saliha Gaševića. Pored njegove biografije, za koju je zaslužan orijentalni filolog Emrah Seljaci, imamo i kompletnu ortografsku i jezičku analizu rukopisa koju su uradili dr. Kerima Filan i Emrah Seljaci iz Sarajeva. Upravo njihove analize otkrivaju koliko je Gašević bio obrazovan čovjek svog doba i koliko je bogatstvo jezika kojim se služio. Gašević je prepjevavajući Čelebijino djelo uveo toliko novina da iako se radi o prevodu mevluda, nesumnjivo da je Gašević svojim intervencijama izašao iz okvira

Gašićev mevlud

Izgled nove naslovnice

prevodioca.

Da Gašević bude otkriven ispod vela zaborava u posljednjih nekoliko godina zaslužno je nekoliko pojedinaca i Islamska zajednica u Crnoj Gori.

Tu bih prije svega izdvojio novinarku RTCG Eminu Hodžić-Knežević koja je svojim dokumentarnim filmom o Salihu Gaševiću, prva upoznala najširu javnost s njim. Tu su i Ajdin Rakić, Sait Šabotić, Alija Kujović.

Islamska zajednica u Crnoj Gori je u maju mjesecu ove godine organizovala okrugli sto o životu i djelu Saliha Gaševića.

biblioteke u kojima je objavljeno nekoliko tekstova o mevludu.

Natpis na Gaševićevom mezaru će takođe biti predmetom interesovanja onih koji su se bavili islamskom epigrafikom na ovim prostorima. Prevod natpisa će posljednji u Jugoslaviji uraditi Ismet Mujezinović 1973. godine i uvrstiti ga u knjigu „Islamska epigrafika u Jugoslaviji“.

Natpisom na Gaševićevom mezaru posljednji će se baviti poznati turski historičar, rođen u Bosni i Hercegovini, Muhamed Tajib Okić.

Ono što nakon svega ostaje jeste činjenica da nijedna

Uzglavni nišan hafiza Gaševića

Bilo je to prvo razmatranja Gaševićevog stvaralaštva na ovom nivou.

Za nekoliko dana svjetlo dana će ugledati i reprint prvog izdanja obogaćen sa biografijom, ortografskom i jezičkom analizom rukopisa kao i rječnikom pojmova. Knjiga je odista urađeno na onom nivou na koji to mevlud i Salih Gašević zaslužuju.

Natpis na mezaru

Da Salih Gašević potpuno ne padne u zaborav u periodu socijalističke Jugoslavije, zahvalnost se duguje Sarajevu i Analima Gazi Husrevbebove

institucija od važnosti za muslimane u Crnoj Gori ne nosi ime po Salihu Gaševiću. S obzirom da je Gašević značajan i za kulturu Crne Gore treba napomenuti da nijedna ulica ne nosi njegovo ime, kao i da do sada nijesmo uspostavili nijednu manifestaciju njemu u čast.

Zato je ova knjiga samo početak, a ne kraj priče o Salihu ef. Gaševiću. Još mnogo neotkrivenog o njemu je pred nama i generacijama koje dolaze. U to sam sada više nego uvjeren. Do tada siguran sam da će ova knjiga imati odličnu recepciju u Crnoj Gori, regiji i dijaspori ♦

Povodom inicijative za dodjelu imena Domu zdravlja u Rožajama:

NEKA ODLUČUJU ČINJENICE

U zadnje vrijeme u Rožajama je aktualna tema davanje imena Domu zdravlja, pa se u javnosti svela rasprava oko dva prijedloga: Da li ta zdravstvena ustanova treba da ponese ime dr Redžeba Dedeića ili dr Abdulaha Kalača?

I ja sam, evo, osjetio potrebu da javno iznesem mišljenje o toj temi i pokušam dati doprinos ozbiljnom, odgovornom i dostojanstvenom rješavanju ove konkretne dileme, a time i kreiranju nekog metodološkog okvira za postupanje u narednim sličnim prilikama. S tim u vezi, napominjem da ću uzeti slobodu da u drugom dijelu ovog teksta pomenem niz drugih rožajskih zaslužnika iz raznih oblasti čija imena bi trebalo da ostanu zavisno od dostojanstveno zabilježena, a time i otrgnuta od zaborava koji donosi neumitni protok vremena.

Uvažavajući značajan doprinos oba pomenuta imena rožajskom zdravstvu, smatram da te prijedloge ne bi trebalo prepuštati pristrasno-navijačkoj polemici među građanima koji ne raspolažu objektivnim informacijama i nisu upoznati sa stvarnim činjenicama o doprinosima koje su pomenuta dvojica uglednika pojedinačno dali u ovoj važnoj oblasti.

ZAPOSTAVLJENA KULTURA SJEĆANJA

Za takvo stanje su, prije svega, "zaslužni" predstavnici prethodnih i aktualne strukture vlasti koji se ne mogu podičiti nekim posebnim trudom u njegovanju kulture sjećanja i dokumentovanju memorije o važnim društvenim događanjima te o ulozi istaknutijih ličnosti koje su svojim umijećem i požrtvovanjem dale dragocjen doprinos u raznim istorijskim periodima i oblastima: u odbrani i opstanku stanov-

■ Piše: **Ismet DEDEIĆ**

istva na izuzetno rizičnoj geopolitičkoj vjetrometini, njegovanju časti, u zaštiti svojih komšija u najtežim ratnim iskustvima, prihvatanju u svoje kuće brojnih nevoljnika u raznim istorijskim udesima, nezavisno od vjere i nacije, u razvoju privrede, zdravstva, obrazovanja, kulture, umjetnosti, očuvanju kulturno-istorijskih i vjerskih objekata.

Zahvaljujući predvodnicima i uglednicima ovog naroda, rožajska duhovna širina, čojstvo i junaštvo su se pročuli širom bivše zajedničke države, pa i još dalje. No, nekako su uglavnom za to zaslužniji bili drugi, nego mi sami.

Poneki pisci, publicisti i novinari sa strane su sporadično ostavljali pisane tragove o vrlinama i djelima ljudi ovog kraja, dok ovdašnje vlasti tradicionalno nisu poklanjale dužnu pažnju kulturi sjećanja, pa su u znatnoj mjeri ostala nezabilježena i neobrazložena važna društvena zbivanja iz dalje i bliže prošlosti, kao i dostignuća onih najizraslijih i najzaslužnijih iz ovog podneblja.

POTREBNI JASNI KRITERIJI

Ostaje da se nadamo kako će taj odnos konačno početi da se mijenja, a u pomenutoj, sada aktualnoj podijeljenosti stavova oko davanja imena Domu zdravlja, ma koliko nelagodna bila, možemo za to naći dodatni podsticaj i pouku. Jer, da je više pažnje posvećivano bilježenju važnijih detalja, ako ne iz davne, onda bar iz naše nedavne prošlosti, o tome kako se doprinosilo razvoju i napretku ove sredine - pomenutih dilema i podjela ne bi bilo.

Zato je krajnje vrijeme za promjenu dosadašnjeg stanja svijesti u ovoj oblasti. Ono što, povodom aktualnog slučaja, treba uraditi bez ikakvog oklijevanja jeste kreiranje i utvrđivanje cjelovitog metodološkog okvira (programa, pravilnika) za obilježavanje istorijskih događaja i isticanje imena značajnijih ličnosti iz davnije prošlosti, kao i iz novijeg doba.

U tom smislu, predstavnici aktualne vlasti treba da izmijene i dopune stare te donesu nove propise kako bi se definisali i usvojili jasni kriteriji, sa mjerljivim doprinosom koji su istaknutiji pojedinci dali u određenom vremenu i oblasti. Na osnovu toga bi se objektivno i pravično dodjeljivala imena trgovima, ulicama, javnim ustanovama, važnim manifestacijama itd. na teritoriji opštine Rožaje, te izbjegla navijačko-mahalska licitiranja sa imenima naših uglednika i sačuvalo njihovo dostojanstvo i mir na "boljem svijetu".

U vezi sa pomenutim prijedlozima za dodjelu imena Domu zdravlja, želim istaći kao nespornu činjenicu, koju mogu potvrditi svjedoci iz tog vremena, da je dr Redžeb Dedeić inicirao prema tadašnjim opštinskim i republičkim institucijama temeljito obrazloženu ideju o izgradnji Doma zdravlja u Rožajama i bio glavni nosilac aktivnosti na njenoj realizaciji.

ROŽAJE

REDŽEBOV VIZIONARSKI PODUHVAT

Tu ideju su u početku mnogi smatrali nereálnom i neostvarivom, no dr. Redžeb je uporno i samouvjereno slijedio svoju viziju, ne posustajući pred bilo kojom prekom.

Njegov prijatelj, čuveni rožajski profesor arhitekture dr Šefket Pećanin je na njegovu molbu uradio projektnu dokumentaciju koju je on, uz elaborat o opravdanosti izgradnje Doma zdravlja, prezentovao tadašnjem opštinskom rukovodstvu i predsjedniku Skupštine Crne Gore Vidoju Žarkoviću, kao i nekim međunarodnim organizacijama. Dobio je bezrezervnu podršku od lokalnih i republičkih struktura, a UNICEF mu je donirao terensko vozilo land rover.

Dr Redžeb je, počev od začetka ideje, pa izgradnje i sve do puštanje u rad, bdio nad ovim poduhvatom i brinuo o svakom detalju. Koliki značaj je u lokalnim i širim okvirima pridavan realizaciji ovog projekta posebno je potvrdila činjenica da je svečano puštanje u rad rožajskog Doma zdravlja predvodio tadašnji predsjednik

Crne Gore Veljko Milatović.

Ali nije se dugo slavilo, pošto je dr Redžeb odmah prionuo na organizovanje specijalističkih službi, uposlivši afirmisane doktore specijaliste, što je bio revolucionarni iskorak u unapređenju rožajskog zdravstva i zdravlja stanovništva.

Zanimljivo je i u to doba veoma neobičajeno bilo za rukovodioce u svim oblastima da dr Redžeb nije bio član SKJ, jer mu privrženost vjeri i brižnom ispunjavanju vjerskih dužnosti to nije dopuštala. No, njegove stručno-organizacione sposobnosti, te neupitni moralni kodeks i opšti ugled su doprinijeli da taj "nedostatak" bude tolerisan od tada moćnih društveno-političkih struktura i da neometano rukovodi zdravstvenim centrom.

Štaviše, nije osporavana ni njegova kandidatura za poslanika u tadašnjoj republičkoj skupštini, pa je na izborima dobio podršku naroda i znatno više glasova od dva druga kandidata – dr Božidara Bojovića i dr Abdulaha Kalača.

Iznoseći ove činjenice, ni najmanje ne težim da negiram značajan doprinos i dr Abdulaha Kalača razvoju rožajskog

zdravstva. Naprotiv, lično sam ga poznavao i cijenio i rado ga se sjećam kao zdravstvenog stručnjaka i humaniste.

No, pri dodjeli imena Domu zdravlja prednost bi trebalo da imaju činjenice da je dr Redžeb Dedeić bio vizionar i inicijator ideje o izgradnji, nosilac i predvodnik svih aktivnosti na oživotvorenju te ideje, odnosno ključni utemeljitelj savremenog rožajskog zdravstvenog sistema.

OSTALI ZASLUŽNICI

Kao što pomenuh na početku teksta, osjećam potrebu i dužnost da povodom ovog aktuelnog slučaja pomenem i niz drugih rožajskih zaslužnika iz raznih oblasti čija imena bi, kad lokalna vlast sačini pomenuti pravni okvir za to, trebalo da ostanu zanavijek dostojanstveno zabilježena, a time i otrgnuta od zaborava koji donosi neumitni protok vremena.

Dakako, ja sebi ovim ne dajem neko ekskluzivno pravo za "biranje" istaknutih pojedinaca i nadam se da će moji prijedlozi potaknuti i druge ljude iz rožajskog podneblja, ma gdje trenutno bili, da ovaj spisak razmotre, dopune i obogate ostalim

zaslužnim imenima.

A počecu, bez nekog posebnog rangiranja, od Omera Kurpejovića. Obavljajući razne značajne funkcije, on je dao nemjerljiv doprinos razvoju rožajskog kraja u dužem periodu, a zahvaljujući zavičajnom entuzijazmu i značajnim funkcijama koje je obavljao.

Bio je predsjednik opštine Rožaje, član Predsjedništva i predsjednik Skupštine Crne Gore, predsjednik Privredne komore Crne Gore, predsjednik Saveznog vijeća Skupštine SFRJ, te generalni direktor rožajskog kombinata "Gornji Ibar" u više mandata.

Rahman Hadrović, nekadašnji predsjednik opštine Rožaje, shvatio je da bez ulaganja u kadrove nema dinamičnog razvoja nijedne sredine, pa je u tom smislu pokrenuo program stipendiranja rožajskih studenata, što je imalo dalekosežne pozitivne efekte. Takođe je bio nosilac ideje za izgradnju puta Peć – Rožaje, kao neprocjenjivo značajnog infrastrukturnog projekta koji je otrgnuo ovaj kraj iz komunikacijskog zapećka. Hadrović je svojim odvažnim i principijelnim stavom spriječio terorisanje stanovnika Rožaja, pa i njega lično, od razularenog udbaša Radovana Kilibarde, u čemu mu je podršku pružio i tadašnji predsjednik Crne Gore Blažo Jovanović.

Iljaz efendija Čatović takođe zaslužuje dostojanstven "biljeg" kao jedan od prvih obrazovanih ljudi iz rožajske čaršije. Bio je profesor Velike medrese u Skoplju. Njegov sin, Hivzija, poginuo je u NOR-u, a drugi – Hilmiya Čatović je bio prvi akademski slikar iz Rožaja, profesor na Likovnoj akademiji u Prištini, a poslije i njen dekan.

Džeko Hodžić je bio prvi komandant mjesta kada su partizani oslobodili Rožaje. Uspostavio je odmah uzoran red i mir, pa nije bilo ubistava i drugih incidenata, kao što se to dešavalo u mnogim drugim sredinama u nemirno poratnom ambijentu. Džeko je bio i član Ustavotvorne Skupštine Federativne Republike Jugoslavije. Zato smatram da bi i njegovo ime trebalo dostojanstveno obilježiti.

Alija Matović je bio predsjednik Opštinskog komiteta SK, poslanik u Skupštini Crne Gore i prvi čovjek koji je u visokim političkim forumima zatražio rasvjetljavanje okolnosti masovnog iseljavanja rožaj-

skih Bošnjaka u Tursku u periodu 1952-68. godina, što je bilo plod perfidnog antimuslimanskog djelovanja jednog broja uticajnih pojedinaca u institucijama SR Crne Gore. Zbog toga je, na pravdi Boga, bio žrtva odmazde u vidu montiranog sudskog procesa, okončanog višegodišnjom zatvorskom kaznom. A zbog toga je ostao i moralni dug da se Matovićevo žrtvovanje rasvijetli i ovjekovječi u nekom dokumentarno-spisateljskom radu ili slično.

Hamdija Fetahović predsjednik Skupštine Rožaja, predsjednik Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore, te ambasador SFRJ u Kamerunu.

Matović i Fetahović, zajedno sa svojim saradnicima, bili su najzaslužniji što je u Rožajama otvoreno istureno odjeljenje Gimazije "Panto Mališić" iz Berana. To je donijelo svojevrstu obrazovnu renesansu Rožajama.

Dalje, veliki grijeh bi bio da Dom kulture u Rožajama ne ponese ime Ibiša Kujevića koji je sa čuvenim KUD-om "Vrelo Ibra" afirmisao etno-muzičku kulturu i opštu društvenu tradiciju Rožaja i Sandžaka širom Jugoslavije i u mnogim stranim zemljama.

Dotadni Kujevićev poduhvat je bilo pokretanje časopisa "Rožajski zbornik", prve pisane memorije ovog kraja, a važno je pri tome istaknuti i značajnu podršku koji je toj velikoj kulturnoj misiji pružio tadašnji visoki funkcioner iz Rožaja Dragoje Zekić. Zekić je dao značajan doprinos sveukupnom razvoju Rožaja koji takođe zaslužuje da njegovo ime ponese neka ulica ili institucija.

Dužnu pažnju zaslužuju i poznati pisci ovdašnjeg porijekla poput Zaima Azemovića i Stojanke – Stoje Garavić Magdelinić.

Abdulah Nokić je završio Veliku medresu u Skoplju i pravni fakultet u Beogradu, gdje je aktivno učestvovao u čuvenim studentskim demonstracijama protiv prohitlerovske vlasti 27. marta 1941. Kao prvi pravnik iz Rožaja dao je značajan doprinos razvoju svoga zavičaja, a radio je kao sudija u Rožajama, Bijelom Polju i Novom Pazaru.

Hedija Fetahović je prva Bošnjakinja iz Rožaja koja je završila fakultet u Beogradu i radila kao profesor ruskog jezika. Iza nje su ostale velike zasluge u unapređenju obrazovanju u zavičaju.

Ibrahim Ganić završio je Veliku medresu u Skoplju, bio je član SKOJ-a od njegovog osnivanja u toj uglednoj školskoj ustanovi.

Tomo Bulatović bio je ugledni prosvjetni radnik, te obavljao razne društvene i političke funkcije, među ostalim i sekretara Opštinskog komiteta SK. Naročito se istakao u davanju nemjerljivog doprinosa međunacionalnoj i međuvjerskoj toleranciji, odnosno građenju povjerenja i saradnje među ljudima bez obzira na te predznake.

Doktor Nazim Nokić bio je prvi vlasnik diplome medicinskog fakulteta iz rožajskog kraja i odmah nakon završenih studija u Beogradu, pa i pored toga što je imao ponudu da ostane na fakultetu kao odličan student, te niz drugih prilika u drugim većim gradovima, on se ipak odlučio da se vrati u zavičaj i pomogne svom gradu i građanima. Svojim radom dao je nemjerljiv doprinos u razvoju zdravstva Rožaja.

U rožajskoj tradiciji značajno mjesto su zauzimali muslimuni - ugledni ljudi koji su obavljali važnu misiju mirenja zavađenih porodica: Vivo Kuć, Iljaz Halilović, Hajro Bralić, Bajram Mujević - Balota, Nezir Kurpejović, Mujko Muković, Vaso Magdelinić i Čamil Mujević. Nezir Kurpejović je, uz to, bio i predsjednik Sabora IZ Crne Gore.

Među zaslužnim i trajno zabilježenim imenima morao bi se naći i Mula Mehmed Višegrađanin, veliki miljenik čaršije zbog svog osebnog duha, društvenosti i marljivosti, a posebno zbog najveće zasluge da se ne izvrši planirano rušenje Sultan Muratove džamije.

Ovaj moj spontano nastali spisak prijedloga imena istaknutih ličnosti koja bi trebalo na dostojanstven način ovjekovječiti završiću sa Mula Jakupom ef. Kardovićem, mada ne bi bilo nezasluženo da se to ime našlo i na samom vrhu spiska. Radi se o velikom ugledniku u svakom pogledu, a posebno o nadaleko čuvenom gaziji, koji se odvažno stavio na čelo odbrane svoga mjesta i naroda u Drugom svjetskom ratu.

Zahvaljujući tome, Rožaje su spremno dočekale najezde zločinačkih hordi i tako izbjegle tragičnu sudbinu nekih drugih sredina u Sandžaku gdje je bošnjačko stanovništvo masovno stradalo.

Nova, tzv. „narodna vlast“ ga je nakon rata kaznila brutalnom likvidacijom upravo i samo zbog toga što je sa svojim pristalicama odbranio svoj narod i čaršiju.

Na naučnom skupu posvećenom Mula Jakupu, održanom u Rožajama prije nekoliko godina, snažno je podržan prijedlog da gradski trg dobije njegovo ime, no nažalost predstavnici lokalne vlasti, iz samo njima poznatih razloga, nisu tu želju rožajske i šire intelektualne zajednice, kao i građana, oživotvorili zvaničnom odlukom. Smatram da je prijeko potrebno da taj nedopustivi propust čim prije otklone, tim više što građani taj trg već zovu Mula Jakupovim, bez obzira na izostanak formalne odluke nadležnih institucija.

Taj jednostušni, kolektivni osjećaj se ne smije ignorisati, jer vlast bi prevažno trebalo da bude u službi naroda te njegovih interesa i stavova, a ne ličnih.

Ono čime se Rožaje kroz svoju burnu i dugu istoriju mogu posebno podičiti je tolerantan odnos većinske muslimanske/bošnjačke zajednice prema manjin-

skoj pravoslavnoj. To je naročito dolazilo do izražaja u tegobnim ratnim neprilikama, kada su ugledni domaćini otvarali svoje kuće da pruže zaštitu pravoslavnim komšijama. I neka od imena tih odvažnih ljudi ne bi smjela biti prepuštena definitivnom zaboravu.

Ali, ne iscrpljuje se rožajska civilizacijska širina, humanost i dobrohotnost samo na zaštiti komšijskih života u prijetećim situacijama. Ima to znatno širu dimenziju i dolazilo je do izražaja u svim velikim društveno-istorijskim udesima. Ovom prilikom podsjetiću na neke od njih:

U Prvom svjetskom ratu, Rožajci su hrabro i nesebično prihvatili i pružili od sudnu pomoć iznemeglim, promrzlim i izglednijim pripadnicima srpske vojske, koji su se pred atacima Austro-ugarske povlačili prema Grčkoj. Poznato je da je jedna ulica u Beogradu, u znak zahvalnosti, nazvana Rožajskom.

U vrijeme velikosrpske agresije na BiH 1992. godine, Rožajci su širom otvo-

rili svoje kuće i dijelili zadnje zalihe hrane i svega ostalog sa talasima svojih sunarodnika, izbjeglih pred Mladićevim i Karadžićevim zločincima.

Isto tako su postupili u vrijeme Miloševićevog pogroma i progona na Kosovu, kada su ovdje spasonosno privremeno utočište našle hiljade prognanih Alabana iz Peći i drugih kosovskih mjesta.

Zato se s razlogom za Rožaje ukorijenio naziv „Muhadžirska čaršija“. I zbog toga bi imalo valjanog razloga da istaknutiji Rožajci, ma gdje se trenutno nalazili, u saradnji sa predstavnicima lokalne vlasti, osmisle i pokrenu inicijativu da Rožaje na državnom nivou dobiju počasnu titulu „Opština humanosti“ ili neku sličnu.

Sve u svemu, pored pojedinačnih zaslužnika, dostojanstveni i trajni biljeg bi trebalo da dobiju i Rožaje kao zajednica koja se vazda iskazivala i dokazivala po jedinstvenim i nenadmašnim društvenim vrijednostima, svakovrsnim dobrinama i vrlinama. Sve za ponos i nezaborav!

Svjetski dometi stvaralaštva akademika Bajrama Redžepagića

Abstrakt:

Autor se u ovom radu bavi kritičkim preispitanje estetskih, književno-filozofskim i aksiološkim pitanjima stvaralačkih dometa jednog pisca koji je svojim djelom postao planetarni stvaralac. Redžepagićevo petoknjižje *Hod sudbine* je uz rame svjetskim veličinama kao što su posebno Tolstoj (Rusija) i Pekić (Srbija). Ključne riječi: romani, povijesno-filozofske ideje, *Hod sudbine*, Redžepagić, *Pobunjenik*, *Pustinjak*, *Brod*, *Bujice*, Tahir Kadunić, Man Kajin.

Epohalni poduhvat: petoknjižje „Hod sudbine“ akademika Bajrama Redžepagića

Kako najsazetije izraziti zapis na marginama romaneskog petotomnog postupka pisca takve veličine kakav je akademik Bajram Redžepagić (Plav, Bogićevica, 1939.), predstavlja rizik za svakog kritičara koji želi dobronamjerno javnosti predstaviti pentaplogiju *Hod sudbine*. Ona je nastajala sistematski u posljednje tri decenije, a nošena je čitavog života - od rodnih Prokletija u Južnom Sandžaku, preko tegobne agresije na Bosnu i Hercegovinu, pa sve do daleke Australije, gdje je autor u samoći uobličavao svoje književne ideje, povezujući sistematski različite prostore i vremena.

Riječ je o opusu za svako poštovanje. Petoknjižje *Hod sudbine* čine djela: *Nove tjeskobe*, *Filozofski kamen*, *Krilati um* -

■ Piše: Akademik dr. Šefket KRCIĆ

čudo prirode, Grijeh, pokajanje, oprost, i Knjiga o Werneru: Čudo srca, čudo ljubavi.

Glavni junaci otvaraju, optimistički, jedan poseban literarni, povjesno-psihološki i filozofski čin promišljanja vremena (kroz prošlost, sadašnjost i budućnost), u kojem pisac kreira svoj kompleksni opus. On se može predstaviti kroz veliku književnu elaboraciju, postupak koji se temelji na jedinom ispitivanju metodom poliformnosti u originalnoj doktorskoj disertaciji, kako bi književnoj javnosti bio relevantno predstavljen ovaj epohalni autor.

To nije jednostavno, punih pet decenija pratim genezu stvaralaštva dr. Bajrama Redžepagića. Poznata mi je atmosfera koncem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kada su se pojavila djela iz njegove prve romanese trilogije: *Pobunjenik*, *Pustinjak* i *Bujice*. Ta djela najavila su novog Dostojevskog, Tolstoja,

Selimovića, Sijarića i Pekića sa Balkana, u kojima junaci govore sami za sebe o ključnim pitanjima apsurdne ljudske egzistencije, izražavajući se u duhu Kamija i Sartra.

Književno petoknjižje akademika B. Redžepagića, je plod jedne jedinstvene epohalne kvintesencije kreativnog postupka, koji zahtijeva posebnu kritičarsku naraciju kako bi se promislio smisao i problemi toka vremena i života, između apsurdna i realnosti.

Da su Hegel i Hartman imali umjetnika takvog stvaralačkog kapaciteta, kao što je B. Redžepagić, njihove estetike imale bi drugačiji smisao, posebno u promišljanju vremena. *Hod sudbine* prikazuje tokove društva i države (kao vještačkih institucija kojima se porobljava čovjek i društvena zajednica), zatim porodice i raznih konfesija (koje nikad nisu postigle relevantan dijalog u vremenu), pa sve do individua, među kojima je i sam autor, koji svojim djelom rješava brojne dileme vremena u kojem živi svoje smrtovanje.

Jasno je da, kada se najavljeno petoknjižje pojavi u javnosti, to predstavlja veliki izazov za čitatelje, i posebno za kritičare, kojima hvali mnogo u stvaralačkom postupku, da budu na autorovom nivou. Naime, glavni junak ovih romana, Man Kajin, je ličnost iz piščevog zavičaja, kojeg sam, sticajem okolnosti, lično poznao, koji je živio na uzvišenju iznad Plava, i iz svog ugla posmatrao dramu života i smrti.

Helem, ideje je pisac nalazio u konkretnom životu, a dalje je nošen kroz svijet apsurdna razvijao filozofsko-poetskom imaginacijom kroz razne prostore, gdje su ga pratile sjenke svojih junaka, koji su kao i sam autor prolazili kroz razne moralne dileme i iskušenja vremena, kojima je dao svojevrsni pečat

jednog vremena, kojeg nejma, a kroz koje neminovno moramo proći od rođenja do konačnog edželja.

Zato, smatramo da će ovo petoknjižje akademika B. Redžepagića, izazvati punu pažnju javnosti, kao iskra življenja jednog dramatičnog života. Pisac je izdržao veliku predratnu i ratnu golgotu, uspio je da poveže pet djela u jednu cjelinu. Na taj način je pobijedio svoje progonitelje, koji su imali namjeru da zabrane javno predstavljanje prva tri djela, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. O tome ću, ako mi Svevišnji dopusti, govoriti i pisati kad izađe najavljeno petoknjižje *Hod sudbine*. Od srca se radujem tom svečanom činu, da djelo dočeka svjetlost dana i da, kao takvo, živi svoju samostalnu egzistenciju u vremenu, koji autor može posmatrati sa strane. Neka mu Svevišnji podari dobro zdravlje i kuvet. Biće to vraćanje autorovog velikog duga zavičaju Sandžaku, Bosni i civiliziranom svijetu, kojima je otvorio brojna literarna identitetska pitanja i riješio brojne povijesne dileme, do kojih nisu, nažalost historičari dosegli. Bezbeli, ovdje ne želimo objašnjavati razne situacije, u ovom kompleksnom djelu, neka to, sami čitatelji na osoben način dožive i na tom trnovitom putu nađu sebe i druge i povedu imanetni dijalog na relaciji Ja - Ti, kako bi se izrazio mislilac M. Buber. Biće to velika pobjeda autora u cilju doprinosa emancipacije od nametnutog porobljavanja i prozetelizma koje piščeve junake prati kroz apsurdno vrijeme. Zacijelo, riječ je o temeljnom i izazovnom stvaralačkom umjetničkom poduhvatu, čiji dolazak je čekan više od jednog stoljeća. Takvo nešto nije postigao ni jedan pisac sa prostora Balkana, kao što je to objelodanio u svom petoknjižju akademik B. Redžepagić.

Evo prilike, da Bosna ima novu nominaciju za Nobela, a to je djelo akademika Bajrama Redžepagića.

UMJESTO ZAKLJUČNOG RAZMATRANJA

Zbog svega naprijed navedenog, upućujem iskrene čestitke akademiku Dr

Bajramu Redžepagiću, koji je dovršio svoje životno djelo – veličanstveno petoknjižje *Hod sudbine*, koje za nekoliko dana izlazi iz štampe. Njegov književni poduhvat, pretočen u pet knjiga, predstavlja ne samo krunu njegovog stvaralačkog puta nego i trajno svjedočanstvo duha, znanja i umjetničke zrelosti. Zasiurno je pred nama djelo koje će obilježiti naše kulturno pamćenje.

Na koncu, riječ je o djelu koje zavređuje posebno mjesto u savremenoj književnosti upravo zbog toga što se uspješno suočava s pitanjima koja mnogi zaobilaze. Zapravo cjelokupno djelo i funkcioniра kao sveobuhvatan prostor

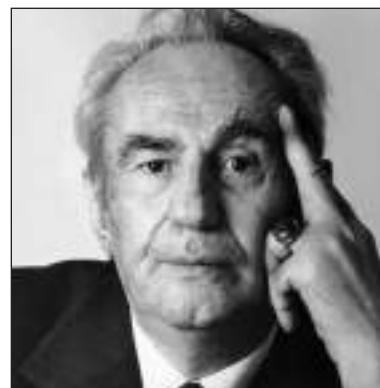
suočavanja s vlastitom savješću, kolektivne svijesti.

Završna poruka:

Treba čitati djela ovog velikana, koji podstiče svojim mislima mlade stvaraoce, da uobličavaju svoje ideje i objavljuju djela, s kojima će mijenjati svijet u cilju stvaranja buduće humane slike svijeta.

(Ulomak, iz izjave za medije 24. XI 2024.) ♦

Akademik Dr Redžepagić Bajram u društvu svjetskih velikana pisane misli

MUK

Od prvog dana agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu plavsko-gusinjskom dolinom zavladao je muk. Život se nastavio, ali sve je utihnulo.

Bol, žal, strepnja, strah, neizvjesnost, dezinformacije, redali su se jedno za drugim, dovodeći narod u probleme i dileme već toliko puta viđene a nikad prevaziđene.

Još jedna generacija proživljava ono o čemu se ćutalo decenijama, ili se potihogovori bojeći se da će se, i od samog glasa i priče o tome, probuditi neman koja skrupčana čuči u prikrajku i čeka svoj trenutak.

Nacionalizam, agresija, anarhizam, svakojaka zlodjela i furstat svih vrsta, čekali su u redu za svoj krvavi nastup. Akteri spremni, scena postavljena, krvavi pir može da počne.

Tako je nažalost i bilo. Isplivala je svakojaka nesoj da pod novim svjetlima istorijske pozornice pokaže svoje pravo

■ Piše: **Suad IBRAHIMAGIĆ**

lice i pokazala ga je, svako na svoj način.

Oni umjereni sveli su to svoje na verbalnu razinu vrijeđajući i nipodaštavajući sve i svakoga, a oni „hrabriji“ to su radili na druge načine i kroz bezbroj mogućnosti: od šenlučenja svakojakim oružjem,

koje je jedva dočekalo da i ono da svoj doprinos ovom ludilu, do otvorenih prijetnji oduzimanjem imovine i protjerivanjem, kao i u ranijim, već viđenim, scenarijima.

Kao po komandi za sve vrijeme trajanja agresije na BiH u Plavu i Gusinju se nije začula pjesma ili poigralo kolo, niti su se organizovale svadbe, niti bilo koja druga veselja.

To je najmanje što se moglo tada uraditi kao čin solidarnosti sa braćom i sestrama u Bosni koji krvare i bitku biju sa zlotvorom i agersorom za svoj, ali i naš, život, čast i slobodu.

Umjesto toga organizovali su se hajtari i primale zdravoglave jer su u tom periodu (1992-1995) svoje živote dali 82 osobe, porijeklom, ili sa direktnom vezom sa Plavom i Gusinjem, a svi su oni bili nečiji rod, prijatelji, komšije, poznanici ili jednostavno „naši“.

U moru propagande i dezinformacija trunku spasa i djelić istine mogli smo saznati samo preko slobodnih bosanskih radio-stanica, pa nam je slušanje pjesama poput „Žute dunje“, „Poljem se širi miris ljiljana...“, „Jedna si jedina“ i drugih, bilo

malo svjetla u tmuši koja nas je nadvila, ali sve to uz puno suza i bezbroj dova Gospodaru da podari hair i rasplet u ovom ogromnom iskušenju koje nas je, sve zajedno, snašlo.

Hiperinflacija, kolaps privrede i raspad bivše nam domovine, dodatno su doprinijeli da kompleksnost situacije dostigne svoj vrhunac: penzioneri su samo potpisivali čekove od penzije jer jednostavno nije u tom trenutku bilo apoena da se ista isplati, ili je imalo tačno toliko da se kupi jedna jedina šibica; radnici i činovnici su bili „pobjednici“ ako su, voljom dilera i ratnih profitera, mogli da za svoju platu kupe 20, ili „velikih“ 50 nje-mačkih maraka.

Da Bog da se to nikad više ne ponovilo, i nikome.

Ali uz Božju pomoć prvenstveno, te još dva veoma bitna faktora sačuvala se i pamet, ali i život tj. egzistencija u našem zavičaju.

Prvo, pamet su nam sačuvali radio-amateri koji su na bezbroj načina i uz ogromna odricanja uspijevali da uspostave kontakt sa našima u Bosni, te da iz prve ruke saznamo, i dobro i loše, ali bar direktno i istinito. To su naši neopjevani heroji koji nikad, bar koliko ja znam, nisu dobili nikakvo zvanično priznanje za svoj trud, ali je sigurno da će ih stići dova svakoga od nas koji ih je blagosiljao nakon obavljenog razgovora, koji je nakad trajao i samo po nekoliko sekundi, te da će svoju nagradu naći tamo gdje im bude najviše trebala.

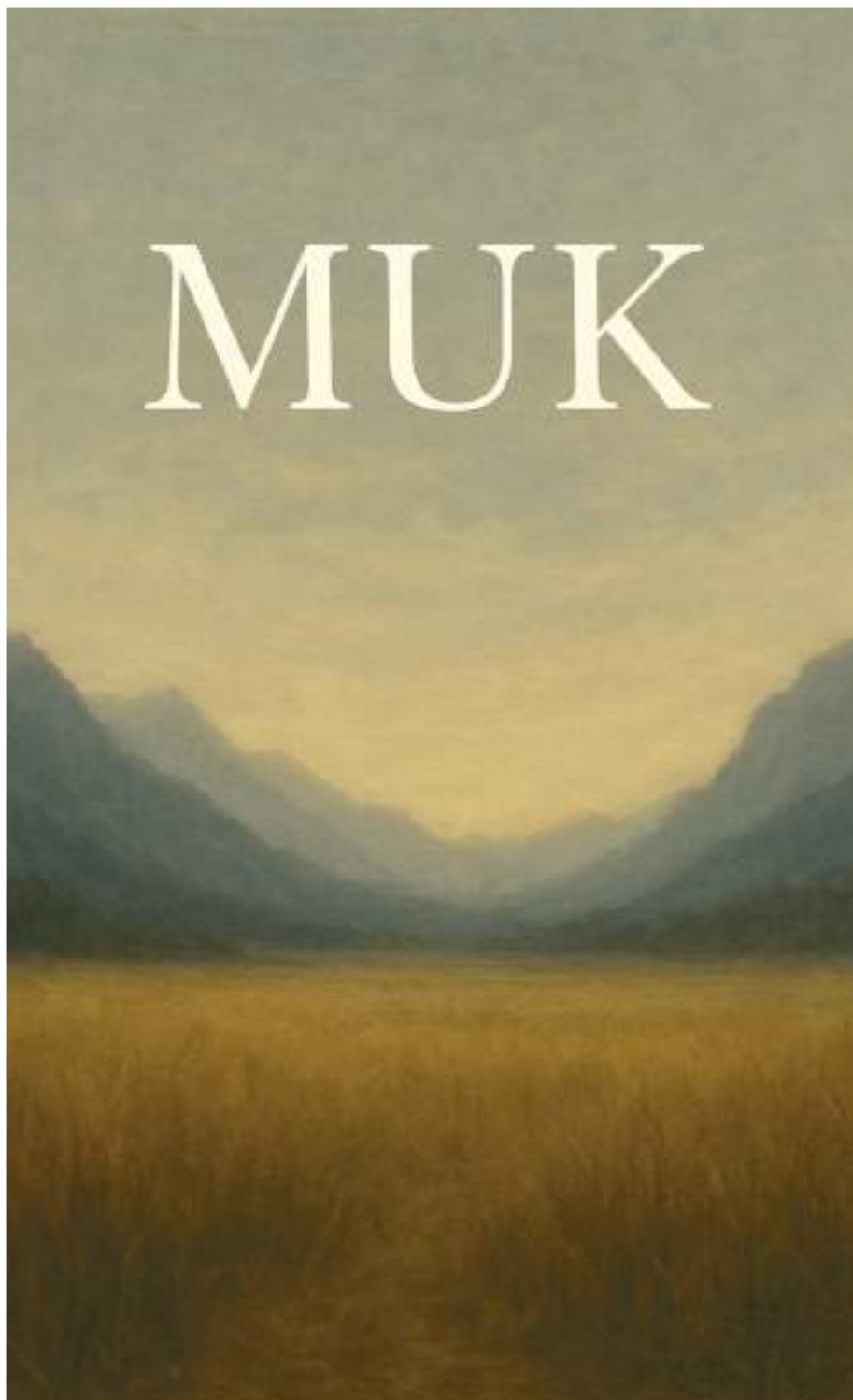
Drugo, naša vrijedna i marljiva dijaspora širom svijeta koja je svojim slanjem novca rodbini, bližnjima ali i onima u potrebi, te mnogim ciljanim donacijama spasila život u zavičaju, u egzistencijalnom smislu.

Tek nakon Dejtona, polako se i stidljivo počelo organizovati poneko veselje i svadba, ali je još dugo trebalo da se preovlada sve što se dešavalo i da se život vrati u kakvu-takvu normalu.

Naivnošću koju kao narod ne možemo vjekovima da prevaziđemo i dalje vjerujemo da će stvari biti bolje i život normalan, kao da ne vidimo da se skoro ništa suštinski ne mijenja, da se ponovo nadvijaju tamni oblaci nad nama i nad ovim podnebljem, kao i toliko puta do sada.

Dokle više...?

*Sarajevo, 19.10.2025.godine, Suad Zijov Ibrahimagić iz Gusinja
(Tekst je objavljen u knjizi „Monografija šehida 1992-1995 rođenih u Sandžaku“
autor Alija Fejzić)*

Fondacija „Zlatan Šehović“ kao dio Fondacije Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka

20. novembar, datum kada se obilježava Dan Sandžaka, kao sjećanje na dan kada je 1943. godine u Pljevljima osnovano Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS).

Te 1943. godine u Pljevljima je prisustvovalo 263 delegata, čime je Sandžak dobio najviše zakonodavno i izvršno tijelo na svojoj teritoriji. Na zgradi pljevaljske gimnazije, gdje je 20. novembra 1943. godine održano osnivačko zasjedanje, stoji spomen-ploča sa imenima ljudi koji su ga predvodili. Za predsjednika Izvršnog odbora izabran je profesor iz Prijepolja Sreten Vukosavljević, dok su potpredsjednici bili muftija Murat ef.

■ Piše: **Sabina ŠAHMAN SALIHBEGOVIĆ**

Šećeragić, učitelj Dušan Ivović i novinar Mirko Đuković.

Sandžački komunisti imali su i posebnu organizacionu strukturu. Od 1939. djelovao je Oblasni komitet KPJ za Sandžak, koji je od oktobra 1941. postao samostalan i direktno vezan za Centralni komitet partije. Na njegovom čelu bio je legendarni revolucionar Rifat Burdžović Tršo, jedan od najistaknutijih antifašista regije, ubijen 1942. godine.

Od ukupno pet proleterskih brigada formiranih na teritoriji Jugoslavije, čak tri su bile sandžačke: Treća, Četvrta i Peta proleterska sandžačka brigada. Bile su to udarne formacije koje su okupljale Bošnjake, Srbe i Crnogorce, čineći Sandžak jednim od rijetkih prostora gdje je multietničko jedinstvo u borbi bilo stvarno, a ne deklarativno. Na toj tradiciji je 1944. godine formirana i 37. sandžačka proleterska divizija, sastavljena od sandžačkih i crnogorskih brigada. Sa oko 2.300 boraca, ova velika vojna formacija učestvovala je u oslobađanju istočne Bosne i Sarajeva, a rat okončala u Sloveniji, što svjedoči o njenoj vojnoj snazi i simboličkom značaju Sandžaka u ukupnom antifašističkom naporu.

Dan Sandžaka se obilježava u Sarajevu svake godine, u organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka, a jedna od najvažnijih aktivnosti koja se promovira na Akademiji jeste dodjela stipendija učenicima porijeklom iz Sandžaka.

Među najvećim donatorima je i Fondacija „Zlatan Šehović“, koja od 2018. godine dodjeljuje po 6 stipendija, učenicima i studentima sa područja Sandžaka.

Fondaciju vode djeca dr. Sakiba

Šehovića: Bisera i Goran, Nevzete Šehović: Majda, Sabina i Bilsena i Paše Šehović: Nataša i Sanja.

Zlatan Šehović je najmlađe dijete Ahma i Šaćire Šehović. Rođen je 1953. godine u Prijepolju, gdje je završio Gimnaziju, a Elektrotehnički fakultet u Banjoj Luci, nakon čega se vratio u Prijepolje, gdje je započeo radno isustvo u fabrici automobila Priboj. Nakon određenog vremena je prešao u Sarajevo i radio u Ministarstvu unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine kao načelnik telekomunikacionih veza, na kojem mjestu je bio tokom cijelog rata u Bosni i Hercegovini. Karijeru je nastavio u BH Telekomu, na mjestu direktora Direkcije. Radni vijek je završio u svojoj privatnoj kompaniji Mibo Trading.

Njegov otac Ahmo Šehović, nosilac je Spomenice 1941, a član Komunističke partije od 1939. godine. Dugo se družio sa Brankom Radičevićem iz Bijelog Polja, uz čiju pomoć je i pristupio komunistima. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1943. godine, uhapšen je i sproveden u zloglasni italijanski zatvor na Cetinju. Zbog njegovog angažmana u partizanima, suprugu Šaćiru su sprovođili sa ostalim suprugama poznatih partizana u Kokin Brod na strijeljanje, odakle je spašena intervencijom nekih Prijepoljaca. U kući Šehovića su dolazili Rifat Burdžović Tršo i drugi komunisti, a u kući su se skupljali prilozi za porodice zatvorenih drugova. Poslije rata bio je u Okružnom narodnom odboru u Novom Pazaru, zatim u Visokoj školi u Beogradu, Oblasnom odboru u Titovom Užicu, nakon čega se vratio u Prijepolje kako bi pomogao razvoju svog grada. Ahmo je bio inicijator otvaranja biblioteka u seokim školama, otvaranja slikarskih kolonija u Prijepolju, bio je član Međurepubličke

kulturne zajednice u Pljevljima, a intenzivno je radio na opismenjavanju ženske omladine i njihovom zapošljavanju. Svi su ga zbog toga zvali „baba“, kao i njegova djeca. Dugo vremena Ahmo je bio predsjednik opštine Prijepolje.

Njegovih najstariji sin, primarijus dr Sakib Šehović, istaknuti ljekar, prvi ginekolog-akušer u opštini Prijepolje, rođen je u Prijepolju 1936. godine, gdje je završio osnovnu školu, a školovanje nastavio u Novom Pazaru i Užicu. Medicinski fakultet je završio u Beogradu, zajedno sa svojom budućom suprugom Nadeždom, takođe ljekarom, pedijatrom. Bio je načelnik ginekološke službe Medicinskog centra u Prijepolju. Karijeru je nastavio u Beogradu, kao načelnik Drugog akušerskog odjeljenja GAK „Narodni front“, gdje je i završio radni vijek. Bio je jedan od inicijatora prvih MOSI igara 1954. godine, kao predsjednik Gradskog komiteta i sekretar Sreskog komiteta omladine. Pisao za list „Polimlje“, a tokom cijelog života je bio izuzetno privržen svojoj profesiji i svom rodnom kraju. Sakib Šehović je 2025. godine preminuo u Beogradu.

Kćerka Paša Šehović je živjela u Prijedoru, gdje je radila kao nastavnik hemije i biologije. Svoje učenike je učila vrijednostima antifašizma, često obilježavajući događaje iz prošlosti i stradanja na Kozari. Umrkla je u Prijedoru nakon kratke bolesti.

Nevzeta Šahman, završila je Visoku ekonomsku školu u Beogradu, radila u Opštini Bijelo Polje, zalagala se za afirmaciju i opismenjavanje žena u Sandžaku. Danas živi u Bijelom Polju. Nakon smrti Zlatana Šehovića, porodica je odlučila osnovati Fondaciju čiji cilj je stipendirati djecu porijeklom iz Sandžaka,

Porodica Šehović, Prijepolje 1975. godine

kao uspomenu na Zlatana Šehovića.

„Nadamo se da će naša fondacija održati sjećanja na našeg daidžu, ujaka i strica Zlatana, a u isto vrijeme pomoći djeci na putu sticanja znanja i školovanja, a nadamo se da će ista djeca i učenici nastaviti da podržavaju ovu fondaciju za generacije koje će tek doći.“

Posebnu čast za porodicu Šehović predstavlja dan kada se proslavlja dodjela stipendija, a u isto vrijeme je i dan sjećanja na tekovine antifašizma i ideologiju koju su slijedili i još uvijek slijede potomci porodice Šehović ♦

Zašto čitati Murata Baltića?

Sazvježđe pet kuća

Pred čitaocima se nalazi roman *Sazvježđe pet kuća* u izdavaštvu beogradske izdavačke kuće Dereta, koji predstavlja kolosalno djelo ovog autora.

Djela ovog autora prevedena su na njemački, ruski, turski, rumunski, mađarski, bugarski, poljski i italijanski jezik, što ovog autora svrstava u red zvijezda svjetskog književnog neba.

Žiri u sastavu: Zoran Bognar, Jasmina Ahmetagić i Petar V. Arbutina, na petnaestom Deretinom konkursu za neobjavljeni roman dodijelio je ovoj knjizi Nagradu „Miroslav Dereta“ za 2020. godinu. Bilo je stotinu i dvadeset šest rukopisa u natječaju, što čini svojevrsnu preporuku za ovaj roman.

Sazvježđe pet kuća maleni je komšiluk Dunjaluka, gdje sve ima svoju uzročno-posljedičnu vezu, po principu leptira koji zamahne krilima, pa se zbog toga na drugom kraju svijeta dešava cunami. Evropu potresaju promjene, ruše se socijalistički blokovi vlasti, a simbolični početak svih potonjih dešavanja je Pad Berlinskog zida. Baltić nas vodi kroz devedesete, raspad Jugoslavije i sve promjene koje su zadesile ratom ophrvanu zemlju.

Pratimo život četiri porodice i njihove izazove na putu tranzicije. Zajedničko za ove porodice je to da žive u Vitenu, da dijele neki dio društvenih aktivnosti, ali da ne žive jedni sa drugima, već jedni pored drugih, što ovom romanu daje posebnu dramatičnost. *Sazvježđe*, kao mali komšiluk, predstavlja sliku alijeniranog društva, „komšije mrgude“ koji jedni sa drugima komuniciraju samo koliko moraju.

Ove porodice, različitih konfesija i nacija, koje u osnovi baštine slične i

■ Piše: **Merima ČINGIĆ BRULIĆ**

univerzalne ljudske vrijednosti, prikrivaju želju za socijalizacijom, dubljim povezivanjem i prijateljstvom iza strahova i predrasuda stečenih tokom represivnih godina i događaja iz prošlosti, ili pak iz klasnih i ksenofobnih razloga.

Ovo je u segmentima i autobiografska priča autora, koji se pojavljuje kao vodič zaljubljenici u ornitologiju, kojoj ispriča svoj život, uvrstivši svoju ljubav prema zavičaju u jedan od bitnijih segmenata ove knjige. Dotiče se teme ekologije, prezentirajući nam Kanjon Uvca i najvišu tačku odakle se mogu vidjeti čitavo sjeničko polje i okolne planine. Govori o zaštićenim vrstama ptica, o ribama i njihovoj brojnosti. Saznajemo da ovdje živi stotinu i sedamdeset vrsta ptica i čak šesnaest vrsta ribe, a mriješćenje ribe jegulje, koja je morska riba, prestalo je izgradnjom brane.

Na trenutak čitaoca podsjeća na Malog Princa, u svojoj želji da gleda izlazak i zalazak sunca, i u tome vidi svu

ljepotu stvarnog postojanja.

Ono što Baltića čini neponovljivim jeste njegova iskrenost u stavovima, njegujući duboki humanizam. Otvoreno govori o politici, ratu i civilnim žrtvama rata, jasno odvajajući ličnu od kolektivne odgovornosti, što ga svrstava u red humanista i, iznad svega, intelektualaca, koji pripada svima kroz svoju književnost. Svojevremeno ovom autoru jeste da čitaoca, lahko, kao na letećem čilimu, vodi kroz razne predjele i prostore, kao i različita vremena.

On nam vrlo slikovito predoči boju nekog vremena, ukus prostora i miris atmosfere, začinjeno mentalitetom onoga što opisuje. Tako jasno dočara Ursule iz vremena osmanlijskog doba, dajući čitaocu set odgovora koji se sami nameću, od toga kako je nastao latinski naziv ovog sela iz vremena starog Rima, ursus (medvjed) po brojnosti medvjeda, do toga da je ovo selo pripadalo opštini Kladnica, čemu svjedoče pečati iz starih dokumenata.

Približava udaljene svjetove, uključuje stvarne ličnosti, intelektualce (emeritus Asim Kurjak, književnik Nedžad Ibrišimović, Milica Mučalica) u okvir radnje, čisto da začara ambijent i zagolica maštu. Na taj način drži pažnju čitaoca budnom. Ni ne primijetite da se knjiga sastoji od šest stotina strana, jer upoznavajući svjetske stručnjake iz oblasti medicine ili humanitarku iz Beograda, koja donira svoju zlatnu krv iz ubjeđenja, izgubite kontakt sa realnošću i uronite posve u taj svijet poznatih likova, poznatog miljea, poistovijetivši se sa nekim od likova.

U plejadi snažnih ličnosti koje kreira Baltić, izdvaja se jedan ženski lik, Vahida, mlada žena, kasnih dvadesetih godina, izuzetno privlačne spoljašnjosti. Iskušana je nizom izazova pred kojima bi svi

poklekli. Međutim, ona ne pravi kompromise oko svoje žalosti. Ne trguje svojom žrtvom i ne traži pozornost. Njeno odbijanje bilo kakve pomoći nije znak da dovodi u pitanje iskrenost namjere. Ona ne pokazuje gnjev, ne dajući im tako na značaju; jednostavno ne pravi prostor za pokajnički manevar. Baltić se poigrava sa čitaocem jer razumije krivicu iz pozicije sudije, pa nam je približava na zaista zanimljive i najrazličitije načine, kroz

iskupljenja ili ostajanja uz nekoga od koga bi rado otišli.

Rušeći tabue, Ibrahim Abdurahman čini svojevrstnu „hidžru“, bježeći ispred vlasti i tiranske politike, ali čini i hidžru od sebe do sebe, u lutanjima između svog arapskog, islamskog identiteta i nečega što u njemu budi mlada strankinja, Indijanka, koja poput tvrđave popušta pred osvajačem koji nema namjeru da tu izgradi život. On je jedan od zanimljivijih

likova, koji ne pita koliko košta istina, spreman da plati najskuplju cijenu. A upravo put prema istini u njegov život dovodi Mitenu i prijatelja Vernera.

Oslikavajući Pariz, Tokio i Dubai i kapitalistički svjetski poredak, autor nedvosmisleno iznosi svoj otpor. Progovara o Dubokoj državi, o Tajnim društvima, i to baca novo svjetlo na čitavu priču. Možemo se zapitati šta je zaista u našoj moći?

Majstor dramatičnosti, čije tematske slike izgledaju kao činovi i scene u pozorištu, pred čitaoca iznosi sav jad tehnike i tehnologije uperene protiv dostojanstva čovjeka.

Ovdje tematizira ksenofobičnost i klasne razlike, uperene protiv auslendera Sanele i Svetlane, koje po zaslugama pripadaju samom vrhu njemačke gimnazijalske klase i kulturnog angažmana.

Iskrenost je ipak dar od Boga i često se nalazi kod mladih ljudi u nepatvorenom obliku. Simbolično, ovaj mali komšiluk Dunjaluka zasijati će čistom ljubavlju između djece različitih konfesija i nacionalnosti.

U hermetički zatvorenom romanu, gdje radnja završava na mjestu od koje počinje, jedna topla riječ ruši sve klasne barijere, ostavljajući golo srce u sinergičnoj borbi za živote svoje četvero djece.

Mentalnom snagom Georg, spašava Sanelu, Svetlanu i Kadira, drugove iz gimnazije i prijatelje koji su upali u stanje kome posredstvom korišćenja najnovijih telefona, slušajući uputstva.

Baltić želi da nam približi čovjeka i uspijeva u tome, jer nakon ovog romana čovjek se miri sa sobom, a onda i sa drugima.

Kraj je optimističan, jer četiri kuće u ovom Savzvežđu dopunjuje i peta kuća, koju grade četvero mladih odličnih svršenih gimnazijalaca, Georg, Sanela, Svetlana i Kadir, svojim međusobnim povjerenjem i zbližavanjem, što je kroz cio roman nedostajalo njihovim roditeljima. Pisac daje nadu znanju, mladosti i talentu da se pobijedi bezobzirna borba za novcem i moći, koji se ispoljavaju kroz nove tehnologije i nove vještačke inteligencije i mašine ♦

Majko, zar mene manje voliš?

Nebo nad Srebrenicom bilo je stisnuto, nepomično, modro. Kao da je zanimalo pred čovječanstvom koje je gledalo, a nije vidjelo. Sunce je pržilo kamen, krovove, lica ljudi koji su postajali sjenke.

Danima su granate padale sve bliže srcu grada, a jedina nada bio je šapat – da će ih neko, bilo ko, spasiti. Da će *plavi šljemovi* značiti život, a ne samo ukras na uniformi.

Ali nada se kao pepeo mrvila u pohlepnoj ruci čovječanstva. Srebrenica, formalno „zaštićena zona“, bila je zamka. Zatvor bez rešetki, gdje vrata otvara samo smrt. Ljudi su spavali u podrumima, učionicama, fabrikama, na hodnicima, ili nigdje, samo budni u strahu. Djeca su plakala bez glasa. Žene molile bez daha.

■ Piše: **Senada DEŠEVIĆ**, profesor

šarenih ženskih dimija i marama samo jedna misao lebdjela je među njima: preživjeti. Muniba se nadala da će neko od njenih izaći živ, makar iz jednog autobusa.

I dok su žene dovile, vrata autobusa se naglo otvoriše. Ušao je vojnik. Uniforma mu isprskana krvlju, oči bez pogleda, lice na kojem više nije bilo ni sjene čovjeka.

Prišao je Munibi. Glas mu je bio hladniji od čelika:

- Biraj. Jednog vodiš sa sobom. Drugog ostavljaš meni.

Vrijeme je stalo. Srce se steglo. Um zanimalo. Pogledala je svoja dva sina. Gledali su je onako kako dijete gleda majku kad svijet gori – bez riječi, ali sa svime što postoji u pogledu.

Ruke su joj, nesvjesno, stegle mlađeg. Još je bio dijete. Pomislila je: stariji je jači, snalažljiviji. Možda pobjegne. Možda preživi.

Vojnik je protumačio njen stisak:

Starci – gledali u prazno. U toj masi straha i očaja, parkirali su se autobusi u koje su nasilno gurali ljude, uz lažna obećanja o slobodi i spasu. Satrvena majka ušla je s dva nejak a sina. Muža, četvoricu braće, tri bratanića, dva djevera i svekra već su joj odveli. Drugim autobusom, u nepoznatom pravcu.

Mlađi, Ahmed, puniji dvanaestogodišnjak, pogledom se stalno lijepio za majčino lice. Stariji, Mehmed, četrnaestogodišnjak, već pognut pod teretom nesnošljivim za dječija leđa. Mršav, ozbiljan, tih. Jednom rukom stezao je majčinu, kao da je to posljednja nit koja ga veže za život, drugom je pridržavao mlađeg brata.

U autobusu prepunom jecaja, tišine i

mlađi ostaje, starijeg odvođe. Klimnuo je glavom drugom zlikovcu. Zgrabili su Mehmeda i izvukli ga iz autobusa. Nije se opirao. Samo je, na samom pragu, zastao, okrenuo se i prošaputao:

- Majko, zar mene manje voliš od mog braca?

Rečenica kao metak. Kao smrt.

Vrata su se zalupila. Iza autobusa je odjeknuo kratak, jezivo tih rafal, kao šapat smrti. Majka je ostala bez riječi. Oči su joj bile suhe, suze su presušile u samoj pomisli na drugo dijete. Grleći svog sina, pokušala je da ga zakloni, da ga skloni ispod svojih dimija, kao da ga može ušuškati u krilo i sakriti od zlikovaca. Nije uspjela: bio je prevelik za dimije, ali premalen da nosi toliku strahotu. Nije prošlo ni pet minuta – opet je bio tu. Isti pogled bez duše. Prstom je pokazao na mlađeg:

- I ovog vodi.

Pokušala je da vrisne, da ga zadrži, da kaže: „Uzmi mene!“ Ali glas joj se zaledio. Vojnici su uletjeli, psovali, tukli. Uzeli su joj i njega, iz autobusa, u maglu, u šumu, u mrak, u hangar, u jamu. U smrt. Samo jedno se zna: nikada se nije vratio. Ubili su ga. Bez riječi. Bez traga. Zakopali su ga bagerom, u više grobnica, kao hiljade drugih.

Tog juls kog dana, dok je svijet nijemo posmatrao, desio se genocid. Vojska Republike Srpske, pod komandom haškog osuđenika Ratka Mladića, ubila je više od osam hiljada muškaraca i dječaka. Sistematski. Nemilosrdno. Brutalno.

Tijela zatrpavana, prekopavana, premještana, brisana. Kao da nikada nijesu ni postojala.

Žene i djeca gonjeni su kroz šume, kroz minska polja, kroz zasjede. Mnoge djevojke i žene silovane su pred očima svojih najmilijih. Mnoge nikada nijesu pronašle ni jednu kost onih koje su rodile. A rodile su ih s ljubavlju. S nadom. Cijele. Za život.

Muniba, majka iz autobusa, preživjela je. Ali kako preživjeti pitanje koje svaki dan gori kao žeravica u duši? Kako preživjeti sopstvenu odluku – iznuđenu, nasilnu, nepravednu? Kako preživjeti pogled koji će pamtili do smrti?

Dvadeset godina kasnije, pronašli su Mehmedove kosti. U Centru za identifikaciju u Tuzli, na bijelom čaršafu, ležale su izlomljene kosti. Pored njih zelena jakna. Zнала je: to su njegove. I ovaj put suza joj se zaledila u oku. Da ga ne orosi. Da ga ne povrijedi. Nježno je šakom uzela jaknu. Iz džepa je virio požutjeli papir, ceduljica s ajetima iz Kur'ana. Spremao se da postane hafiz. Učio ih je dok je čuvao krave. Nije stigao da ih nauči.

Muniba ih i danas čuva. To joj je sve

što je od Mehmeda ostalo: papir, sjećanje i bol.

Dio kostiju mlađeg sina već je našao smiraj. Ostala je još glava da ga, konačno, čitavog položi u mezar. A i glavu mu je s ljubavlju nosila, s nadom rodila. Najljepšu, govorili su, u cijelom selu. Sanja ga i danas. Čeka. Od dvanaestoro koje je već ukopala, čeka da se i on vrati, čitav, svom Gospodaru. Pola njene duše zakopano je s njima, a ono što je ostalo – živi da svjedoči i pamti. Za cijeli svijet.

Pokosio ga je rafal. Kao i hiljade njegovih vršnjaka. Kao i jedan grad. Jedan narod. A s njima – umrla je i vjera u čovječnost.

U praznoj kući. U tišini. U ezanu. U dječjoj igri koju više nikad nije čula. U svakom danu koji više ne slavi. U svakom snu koji više nije san – odzvanja Srebrenica. Rana bez zavoja. Bez zaborava. Rana koja boli i kad ne krvari.

I nosi sa sobom pitanje. Ono najtiše, najteže, a najglasnije: „Majko, zar mene manje voliš od mog braca?“

Možda je to jedina pravda koju će dočekati: da mu više niko nikada ne kaže da je bio manje voljen ♦

Promocija knjige - Brižna ruka - moj učitelj

U organizaciji Centra za kulturu Berane i izdavačke kuće *Odgovor* – *reply* iz Podgorice, priređena je promocija knjige **BRIŽNA RUKA – MOJ UČITELJ**, koju su priredili *prof. dr Draško Došljak* i *Gordan K. Čampar*, u izdanju pomenutog izdavača.

su se bavili ili se još uvijek bave najvažnijom profesijom, moderatorka večeri pjesnikinja *Kristina Babić*, uz zahvalnost *Centru* za organizaciju, dala je riječ direktorici *Centra za kulturu*, **mr Tamari Kenjić**, koja nije krila zadovoljstvo: *Posebno sam srećna što smo u prilici, organizacijom ove promocije biti uz sve one koji su dali*

iz regiona, koji pripadaju različitim generacijama i profesijama. A, pamtiti svoje učitelje i pisati o njima znači i pamtiti sebe, onog koji je zahvaljujući, upravo, svom učitelju-ici brže dolazio do sebe, pa i onda kada su ga neke mladalačke daljine vukle negdje drugo.

Ovo je knjiga u slavu učiteljstvu - najčasnijoj profesiji - onoj koja je u temeljima svakoga društva. Učitelji su simboli znanja i uspjeha. Naši uzori i putokazi. Oni su ona svijeća koja se troši, da bi, bacajući svjetlost, nama obasjavala put. U njima su spojene tri ljubavi: ljubav prema učenju, ljubav prema učenicima i ljubav prema povezivanju tih dvaju ljubavi. Oni su ti koji su nas naučili i uče da cijenimo vrijednosti i znanje, da volimo i poštujemo ljude i domovinu. Svaki spomen Učitelja-ice je iskaz poštovanja i zahvalnosti prema onima koji izgrađuju kuću koja se zove čovjek. Učiteljica je druga majka. Učitelj je roditelj - brižna ruka. I sigurna!

*Aristotel je pripovijedao u „Nikomahovoj etici“ da se ne rađamo ni dobri i loši, već ponavljanjem postupaka postajemo ono što jesmo. Zato je presudno kako se oblikujemo u mladosti. Kako i sam kaže „navike koje steknemo u mladosti čine svu razliku“. Poznato je da se temeljni karakter formira do 6., a učvršćuje do 12. godine, gdje presudan značaj imaju škola i porodica. To je kod mene bilo spojeno, jer u tadašnjim zabačenim selima, gdje su službovali moji roditelji, dom i škola su bili pod istim krovom. Od kada sam prohodao boravio sam u učionici, tako da se moj karakter u potpunosti formirao i učvrstio u školskoj klupi, podsjeća u svom izlaganju **prof. dr Radovan D. Stojanović**, ujedno se prisjećajući svog učitelja, *Moj prvi učitelj, Dušan Jolić, u Donjoj Ržanici kod Berana je bio veliki maštar, vizionar i entuzijasta. Potpuno me je oblikovao u tom pravcu.**

Tišinu u prepunoj sali *Centra za kulturu*, prekinule su riječi dobro poznatog *Pisma učiteljici* iz pera *Vita Nikolića*, koje je uz pratnju pijanistkinje **Natalije Djačenko** govorio crnogorski pjesnik *Gordan K. Čampar*:

*Draga moja učiteljice
ne zamjerite mi na ovom pismu kasnom
podsjetiše me na vas dvije malene ptice
dvije obične ptice na žici telegrafskoj...*

Uz pozdrav prisutnima, podvlačeći da smo tu večeras radi jedne *Brižne ruke*, i svojevrsnog prisjećanja na ljude koji

doprinos sadržaju ove knjige, one koji se nalaze kao protagonisti u njoj, ali ujedno i napominjem da je uloga naše institucije da budemo uz kulturne stvaraocce i čuvare naše baštine. Čestitajući: Drago mi je što „BRIŽNA RUKA“ upravo iz naše kuće polazi na „srećan“ put, i iskrene čestitke autorima na ideji i realizaciji iste.

Jedan od priređivača, **prof. dr Draško Došljak** o toj uzvišenoj profesiji nad profesijama kaže:

Knjiga „Brižna ruka“ je zbornik ovovremenih emotivnih pisama svojim učiteljicama i učiteljima od strane autora

Doživotno sam ostao nepopravljivi maštar, idealista i inovator. Drugi učitelj u gradskoj, beranskoj školi, Vuk Karadžić, Mito Veljić mi je ulio čeličnu odgovornost i pošten pristup prema poslu. Možda i pretjeranu. Ali se ispostavilo da je kod mene ta mašta bila motor, a odgovornost volan. Bez prvog ne možeš naprijed, a bez drugog možeš da skreneš sa puta, uz zaključak:

Stoga knjiga Draška Došljaka i Gordana Čampara „Brižna ruka” posvećena najvažnijoj etapi u čovjekovom životu, osnovnom vaspitanju i obrazovanju

i ljudima koje te tog bremena olakšaju ili ti ga za čitav život okače. Na sreću, moja generacija je imala tu privilegiju da su naši prvi učitelji u većini slučajeva bili posvećeni, neumorni, pravični, jednom riječju pravi.

*Bilo je to i brižno i bezbrižno vrijeme kada su slova bila veća od kuća, pa vremnom postajala sve manja ali važnija...kaže između ostalog u svom tekstu u knjizi: **Ana Lj. Bojović** – inače - odg. urednik časopisa „Vaspitanje i obrazovanje“ i nastavlja pojašnjavajući: *Brižna ruka je svojevrсна hrestomatija**

posvećena je samo jednoj profesiji, jednom pozivu, najtežem i najljepšem – učiteljskom. O tome koliki trag su ostavili na živote svih nas, govori i preko 80 priča ljudi koji su u svojoj oblasti dostigli najveće domete, a koji su više-manje imali iste početke i gotovo identična sjećanja na njih. Sve one izvezene su tananim zlatnim nitima koje je šaputala duša, iskreno i upečatljivo, i u svakoj od njih se možemo prepoznati po osjećajima i zahvalnosti koju dugujemo svojim učiteljicama ili učiteljima. Savršen dokaz da niko od nas nije zaboravio svoje početke, pa čak i onda kada o njima ne razmišljamo ili o njima ne govorimo. I potvrđuje: da su sjećanja na njihovo vrijeme uvijek bila intezivna, uvijek puna nostalgije i magične poetičnosti, zato i ne čudi što su kao mantra iz diskursa u diskurs ponavljaju topla kazivanja i duša raste i raduje se saznanju da je njihovo mjesto na pijedestalu nepoljuljano.

Među promoterima knjige, bila je i **Tatjana Veljić**, omiljena prosvjetna radnica, i jedna od onih što je pisala u knjizi, koja je izrazila zadovoljstvo zbog poziva da učestvuje na promociji i osvježila sjećanja na svog učitelja Milorada Miša Markovića, uz napomenu da je i sama bila učiteljsko dijete; *To je bila čast, ujedno i opterećenje. Čast je biti ćerka priznatog i cijenjenog učitelja*

Ana Lj. Bojović

Miroljuba Mira Veljića. Opterećenje, kako sam u mojoj dječijoj glavici tada razmišljala, da „ne obrukam tatu“. Danas sa ove tačke to je smiješno, naivno i komično, ali tada veliko breme. Uz tvrdnju: Zahvaljujući mom učitelju Mišu Markoviću brzo sam zaboravila da sam ćerka učitelja Miroljuba Mira Veljića. Zašto? Pa zato što sam bila jednaka među jednakim. Bez pritiska ili privilegije što sam učiteljsko dijete. Za ovo mom dragom učitelju Mišu veliko HVALA za sva vremena. I prisjećanje: Naučio nas je koliko je bitno naučiti neku lekciju, toliko i kako je ispričati. Za sva vremena sam zapamtila riječi mog učitelja Miša „Lekcija se ne smije iz rafala izbrbljati, već lijepo svojim riječima ispričati“. Učio nas je lijepom govoru i držanju tijela prilikom odgovaranja. Ovo mi je kroz dalje školovanje i život uopšte mnogo pomoglo.

Na kraju svog obraćanja ushićeno je ustvrdila: *Danas sam ja učiteljica. Zašto? Zato što volim djecu i rad sa djecom, jer su to najčistija i najiskrenija bića na ovom svijetu.*

Sabaheta Beka Masličić, akademski slikar, dugogodišnji prosvjetni radnik, koji je za svoj predan rad dobitnik prestižne nagrade *Oktoih*, više nego emotivno se prisjećala tih dana: *Radovala sam se svakom danu u učionici, radujem se i sada kada na bilo kom mjestu sretnem nekog od brojnih učenika. Neizmjereno sam srećna što sam iznjedrila toliko generacija i što među njima ima veliki broj priznatih slikara. Izražavajući zadovoljstvo: drago mi je što sam večeras sa vama, ova knjiga zaslužuje svu pažnju ovoga svijeta, ništa manje od profesije kojoj je posvećena, sve čestitke priređivačima što nijesu dozvolili da sjećanja na učitelje – učiteljice ne izbljede.*

Nijesmo bili moćni podizati monumentale od bronz e ili kamena, bile su riječi Gordana K. Čampara, jednog od priređivača, glavnog i odgovornog urednika izdavača Odgovor, prihvatili smo se olovke, papira i olova, materijala koji su i bliži toj profesiji, htjeli smo reći jedno veliko hvala za sve ono učinjeno, za svaku riječ, za ljubav, šansu. Sami naslov

Prof. dr Radovan Stojanović

Gordan K. Čampar

Gordan K. Čampar-Natalija Djačenko

mnogo kaže, ima li osim roditeljske brižnije ruke uopšte; nema. Veliki broj saradnika na ovoj knjizi pokazuje zastupljeno mišljenje da je to profesija iznad profesija, a već sada u drugom izdanju koje je u pripremi broj tekstova i slika je u porastu. Davajući na kraju definiciju kulture sjećanja: veliki ljudi čine djela da bi se pamtili ali ništa manje nijesu vrijedni oni koji se toga sjećaju na pravi način.

Noć se završila kako je i počela, pomenuti dvojac sa početka večeri, okovao je ovu čarobnu noć stihovima Vukajla Kukalja:

*...Pišem vam ovo pismo dragi moji
A ne znam da li će ono ikom od vas
Ikad u ruke doć...*

*...
...Pričao bih vam, pričao
Ali...ne...ništa
Pisaću vam opet...*

Napominjemo da je knjiga „Brižna ruka“ nastala od tekstova napisanih rukom većinom diljem EX YU, među njima: **Miraš Martinović** (Herceg Novi), **Faredin Šehu** (Priština), **Zoran Piculjan** (Zagreb), **Alma Kačar** (Sarajevo), **Ana Lj. Bojović** (Podgorica), **Mustafa Balje** (Prizren), **Ernest Bučinski** (Banja Luka), **Dragutin A. Đukić** (Kragujevac), **Željko Rutović** (Nikšić), te naše Parižanke: **Branka Bogavac** i **Jarmila Vešović** i mnogi drugi.

Kistom i olovkom su svoje učitelje bilježili u vječnost: **Darko Drljević**, **Slavenko Rakočević Rakoč**, **Dalibor Dado Četković**, **Lara Laković** (6 god.), **Mirko Dragović**, **Aldemar Ibrahimović**, **Pero Nikčević**, **Irvin Masličić**, **Radoica Rale Bulatović** i **Ksenija Vujović Tošić** (autoprtret).

U knjizi se nalaze i nekoliko stotina starih fotografija (školske ustanove, prosvjetni radnici).

Knjiga je urađena u luksuznom povezu, atipičnog formata a za njen vizuelni izgled pobrinuo se Gordan K. Čampar ♦

Redakcija: Odgovor.me

prof. dr Draško Došljak - Ana Lj. Bojović
- prof. dr Radovan Stojanović

Prof. dr Draško Došljak

Sabaheta Beka Masličić

KAKO ČITATI ROMAN DANAS

METODIČKI I KNJIŽEVNI DOPRINOS

AHMEDA BIHORCA

Roman, kao književna forma, daleko je više od same priče – on čitaocu nudi iskustvo i prostor za misaono sazrijevanje.

Težina djela zavisi od iskustva, obrazovanja i misaone širine autora, a neka djela, poput Selimovićevog „Derviša i smrti“, zahtijevaju vrijeme i zrelost da bi ih čitalac potpuno razumio. U tom procesu od posebnog značaja je uloga nastavnika, koji posreduju između teksta i mladog čitaoca, pomažući mu da ne ostane na nivou pukog sadržaja, već da kroz vođeno čitanje osjeti, razumije i doživi ono što su pisci zapisali.

Upravo iz takvog razumijevanja romana i njegove uloge u obrazovanju i kulturi, čitalačkoj javnosti predstavljamo dva značajna djela prof. dr Ahmeda Bihorca iz Novog Pazara:

„Književnoteorijske i metodičke osnove proučavanja romana u školi (2023) i „Kako tumačiti roman ‘Derviš i smrt’ Meše Selimovića“ (2024). Izdavač oba djela je Univerzitet u Novom Pazaru, kojeg vodi rektor, prof. dr Suad Bećirović.

Recenzenti prvog djela su prof. dr Sefedin Šehović, prof. dr Kemal Džemić, prof. dr Filduza Prušević-Sadović i dr Nataša Kljajić, dok su za drugo djelo recenzenti prof. dr Mišo Došlić, prof. dr Ana Stišović Milovanović i prof. dr Kemal Džemić.

Ova djela potvrđuju koliko je dragocjeno kada intelektualci dijele svoje znanje i iskustvo sa mladim generacijama i širim čitalačkim krugom.

Na promociji dva djela Ahmeda Bihorca, održanoj u Kulturnom centru u

■ Piše: **Hasna ZILJKIĆ**

Novom Pazaru u novembru 2024. godine, u ulozu promotora govorili su univerzitetski profesor dr Kemal Džemić, profesorica Gimnazije u Tutinu Edina Hamzić-Arslanović i diplomirana žurnalistkinja, uposlenica u kulturi, msr Hasna Ziljkic. Edina Hamzić-Arslanović tom je prilikom istakla značaj ovog književnog i metodičkog doprinosa kada je autoru čestitala na hrabrosti i odvažnosti da se bavi temama koje rijetko ko obrađuje – pozicijom romana u nastavnom planu i programu maternjeg jezika i književnosti.

Podsjetila je da je uloga profesora maternjeg jezika od izuzetnog značaja u razvoju mladih generacija, ali da živimo u vremenu velike krize čitanja. „Učenici su preplavljeni sadržajima sa digitalnih uređaja i društvenih mreža, pa je tumačenje romana u nastavnoj praksi

otežano. Praktičari su u potrazi za prevazilaženjem ove nimalo lake situacije, te im je svaki vid stručne i naučne pomoći dragocjen.“

Prema njenim riječima, čitanje književnih djela predstavlja užitak svakom pismenom čovjeku, ali za tumačenje romana potrebno je i znanje iz historije i teorije književnosti, književne kritike i metodologije. Roman, kao najopširnija i jedna od najpopularnijih proznih vrsta, i dalje ostaje – priča iz života.

„Djela profesora Bihorca odlično spajaju teorijsku percepciju i praktično djelovanje u nastavi književnosti. Na jednom mjestu pružaju polazne osnove iz teorije književnosti, metodike i metodologije, a zatim sistematično postupanje prilikom interpretacije romana u osnovnoj i srednjoj školi. Časovi književnosti omogućavaju čitaocu da komunicira s piscem, jer bez čitaoca svako djelo gubi smisao. Osobitost autorovog rada je lakoća stila i preglednost – svaka tema ima niz podnaslova koji predstavljaju srž metodičke analize romana“, objasnila je promotorka.

Hamzić-Arslanović je posebno istakla praktičnu vrijednost drugog djela, „Kako tumačiti roman ‘Derviš i smrt’ Meše Selimovića“, u kojem Bihorac daje model obrade ovog značajnog djela u školi. „Autor nam pruža: opći pogled na lik i djelo Meše Selimovića, prikaz nastanka teme romana, metodologiju proučavanja romana s unutrašnjim pristupom, mjesto Selimovića u školskim programima, psihološku strukturu likova, analizu jezika, stila i kompozicije, fenomen žrtvovanja i stradanja, te kreativnu

Kulturni centar Novi Pazar. Promocija djela prof. dr Ahmeda Bihorca: „Književnoteorijske i metodičke osnove proučavanja romana u školi“ i „Kako tumačiti roman *Derviš i smrt* Meše Selimovića“

primjenu kroz pripreme radnje za rad s učenicima.“

Model interpretacije u školi zasniva se na mnoštvu metodičkih postupaka i najvažnije je usmjereno čitanje i istraživanje teksta kroz problemske zadatke. „Metodička rješenja mogu biti različita i zavise od vještine i kreativnosti nastavnika, ali i od motivisanosti učenika. Pisac u svojoj metodi ostavlja prostor tekstu, a nastavnik učeniku, poštujući principe suvremene nastave“, zaključila je Hamzić-Arslanović.

„DERVIŠ I SMRT“ – ROMAN KOJI SE ČITA CIJELI ŽIVOT

Dva djela Ahmeda Bihorca – „Književnoteorijske i metodičke osnove proučavanja romana u školi“ i „Kako tumačiti roman ‘Derviš i smrt’ Meše Selimovića“ – spadaju u stručnu literaturu prvenstveno namijenjenu nastavnicima i profesorima maternjeg jezika i književnosti. No, promocija u Kulturnom centru u Novom Pazaru pokazala je da ova knjiga ima šta da ponudi i širem auditorijumu – svima koji vole da čitaju i žele dublje razumjeti roman kao književnu formu.

Oni koji su jednom pročitali „Derviš i smrt“, često mu se vraćaju kasnije. Ja sam se s ovim djelom susrela još u VI

razredu osnovne škole, u vrijeme kada je mladalačko promišljanje o sadržaju romana bilo tek u začetku. U okruženju u kojem sam odrasla, termini poput „derviš“ ili „tekija“ nisu bili poznati, a spominjanje Kur’ana bilo je rijetko izvan mekteba ili doma, što je samo dodatno potaknulo moju znatiželju.

Ovaj roman se čita cijeli život – svaki put otkrivamo nešto novo. Mlađim čitaocima vjerovatno će posebno privući pažnju Nurudinov govor o smrti:

„Na dan moje smrti, / kada bude nošen moj tabut, / ne misli da ću osjećati bol za ovim svijetom... / Ne plači i ne govori ‘šteta, šteta’. / Kad se mlijeko pokvari, veća je šteta. / Kad vidiš da me polože u grob, / ja neću nestati. / Zar mjesec i sunce nestanu kad zađu? / Tebi se čini smrt, a to je rađanje...“

Ali na kraju ovog odlomka Nurudin dodaje svoje misli: „Govorio sam tako bezbroj puta, a sad nisam siguran da to treba da kažem starcu koji me čeka – ne zbog njega, nego zbog sebe. Prvi put smrt mi nije izgledala tako jednostavno kako sam vjerovao i uvjeravao sebe.“

Ovdje jasno osjećamo njegovu nesigurnost, gotovo kao da ga gledamo. Prepoznamo strah – i upravo ovaj trenutak nas uči da, bez obzira na naše znanje, pred iskustvima koja proživljavamo ne možemo ostati ravnodušni. Prirodno je osjećati strah i biti nesiguran, a jednako je važno znati se suočiti s tim i priznati sebi vlastite emocije.

Ipak, u završnim trenucima romana, kada se sve jasnije nazire Nurudinovo pogubljenje, pojavljuje se dječak, vjerovatno njegov sin, podsjećajući nas da, iako su naši životi prolazni, život kao proces ipak nastavlja dalje.

Roman takođe istražuje kompleksne teme – žrtvu, osvetu, izdaju i moralnu odgovornost – kroz lik Nurudina i njegovih odnosa s prijateljima Hasanom i Ishakom. Svaka njegova odluka i svaki njegov sukob s realnošću postaju lekcije o ljudskom iskustvu, nesigurnosti i sposobnosti suočavanja sa strahom.

Knjiga profesora Bihorca „Kako tumačiti roman *Derviš i smrt*“ pruža jedinstven metodički pristup ovom značajnom djelu. Ona sistematizuje

teoriju i praksu, objašnjava literarne i psihološke slojeve romana te nudi praktične smjernice za nastavnike. Na taj način, knjiga omogućava da čitalac, bilo nastavnik ili ljubitelj književnosti, razumije kompleksnost romana na dublji i potpuniji način.

Zato bih ovu knjigu preporučila svima – i onima koji žele tumačiti roman u nastavi, ali i onima koji ga žele pročitati s radoznalošću, pažnjom i željom da ga otkriju iznova. *Derviš i smrt* je djelo koje, jednom kada dođe u vaše ruke, ostaje sa vama – uvijek tu, na polici, spremno da vas ponovo pouči, iznenadi i nadahne.

KARIJERA I DJELO PROF. DR AHMEDA BIHORCA

Ahmed Bihorac (rođen 1961. u Novom Pazaru) završio je osnovno i srednje obrazovanje u rodnom gradu, a diplomirao je na Filološkom fakultetu u Prištini, na grupi za srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti.

Radni angažmani obuhvataju rad u srednjim školama – Gimnaziji „Maršal Tito“ u Glogovcu i Gimnaziji u Novom Pazaru – kao i u osnovnim školama u Novom Pazaru: „Stanika Radovanović Cana“, „28. novembar“, „Stefan Nemanja“ i „Rifat Burdžović Tršo“. Obavljao je i funkcije direktora Doma kulture „Oslobođenje“ i OŠ „Stefan Nemanja“.

Akademsku karijeru razvijao je kao vanredni profesor na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru i Državnom univerzitetu „Ukšini Hoti“ u Prizrenu, gdje predaje predmete iz oblasti metodike nastave bosanskog i srpskog jezika i književnosti, razvoja govora, akademskog pisanja i metodičke obrade književnih tekstova na master studijama. Bio je i gostujući profesor na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost u Cetinju, a mentor je desetina odbranijenih diplomskih i master radova.

Ahmed Bihorac je autor i koautor nekoliko knjiga, među kojima su:

- *Kako tumačiti roman „Derviš i smrt“ Meše Selimovića* (2014),
- *Vama, moje drage dame* (zbirka pjesama, 2014),
- *Kralj Stefan Uroš Prvi Nemanjić (1243–1276)* (u koautorstvu, 2018),
- *Šezdeset godina izviđača u Novom Pazaru* (u koautorstvu, 2017).

Pored toga, objavljuje recenzije, predgovore i stručne tekstove u knjigama i časopisima, doprinoseći razvoju obrazovanja i književne kritike u regiji.

CITATI IZ KNJIGE „KNJIŽEVNOTEORIJSKE I METODIČKE OSNOVE PROUČAVANJA ROMANA U ŠKOLI“

„Maternji jezik i književnost predstavljaju, oduvijek, jedan od težišnih predmeta u školi, čija je predmetnost iznad gramatičko-literarnih okvira i duboko zalazi u šire intelektualno-duhovno područje, ali i u oblasti kulture. Sam nivo standardnog jezika oslikava kulturni nivo savremenog čovjeka... Komunikacija i kultura govora zavise od stalnog čitanja, tj. poznavanja književnosti.

Čitanje vrhunskih književnih djela čini put uvođenja u umjetnost riječi, ali i uvjet za upoznavanje nauke o njoj. ...Roman motiviše i podstiče na samostalno čitanje, promišljanje i aktivno učešće u obradi, analizi i interpretaciji i proučavanju u osnovnoj i srednjoj školi.“

„Sadržaj i tretman romana u nastavnim programima treba da sačinjavaju uskostručne i kompetentne osobe, profesori jezika i književnosti; pored formalne stručnosti, oni treba da budu dobri poznavaoци teorije i prakse nastave jezika i književnosti, ali i pedagogije, psihologije i didaktike, jer nastava književnosti čini multidisciplinarnu odgojno-obrazovnu oblast, koja pri projektovanju i normiranju podrazumijeva interdisciplinarni pristup tima stručnjaka.“

„U knjizi se studijski analitičko-sintetički razmatra tema *roman* u školi; time autor prenosi svoja iskustva i prilaže svoje opservacije ovoj naučnoj oblasti.“

„Rad na ovoj knjizi zahtijevao je neizmjeran trud, a odvijao se u specifičnim uvjetima u gradu koji nema univerzitetsku biblioteku, gdje je savremena kompjuterizovana tehnologija dio toga nadoknadila, ali brojne stare knjige, udžbenike... valjalo je tražiti i kopirati po beogradskim bibliotekama.“ (Autor)

„Stvaralaštvo je životna borba sa svekolikim neredom i nedovoljnostima u sebi i svijetu oko sebe, kao i težnja da se izađe iz te zbrkanosti i haotičnosti i uspostavi izvjestan red i sklad u unutrašnjem i spoljašnjem svijetu. Stvaralaštvo je djelatno i životvorno otimanje neredu, sputanosti i neslobode svake vrste, ispraznosti trajanja i siromaštvu pojavnih vidova stvarnosti.“

„Svaki je čovjek na svoj način u neprestanom kontaktu sa književnošću, koja se ne predaje samo u školama i na fakultetima, već se u njoj uživa u svakodnevnom životu. Smisao i suštinu romana je nemoguće ograničiti u jednoj definiciji, skoro ni u čitavim studijama, što je dokaz vitalnosti romana, koji – od „Trimalhionove gozbe“ Tita Petronija Arbitra, preko Servantesa, Balzaka i Dostojevskog, do Marsela Prusta, Tomasa Mana i Džemsa Džojasa – nije izgubio atraktivnost, ni etičko-humanističko značenje.“

Dio recenzije, prof. dr. Sefedin Šehović i prof. dr. Filduza Sadović:

„Udžbenik je pisan jasnim i lako razumljivim stilom iako se radi o vrlo složenoj i višedimenzionalnoj problematici. Pored tradicionalnih teorija i metodičkih pristupa obradi romana, autor opisuje i inovativne metode problemskog i kreativnog, stvaralačkog u nastavi književnosti. Time ovo djelo dobija na dodatnoj vrijednosti u skladu sa savremenim teorijama aktivnog učenja.

Po aktuelnosti teme, strukturalnoj kompoziciji, metodičkom načinu i stilu obrade, naučnoj zasnovanosti, konsultovanoj literaturi, funkcionalno-praktičnoj usmerenosti, kao i originalnosti, ovaj udžbenik predstavlja značajan prilog studijskoj i instruktivnoj literaturi.“

Dio recenzije, prof. dr. Nataša Kljajić:

„Profesor Bihorac nas je kroz sadržaj dela vodio sigurno, jasno, temeljno i svestrano i ponajpre – pažljivo i posvećeno, onako kako vrstan univerzitetski profesor metodike nastave književnosti ume.

Verujemo da će u obrazovanju naših budućih mladih kolega *Književnoteorijske i metodičke osnove proučavanja romana u školi* biti korisna i draga knjiga, koju će brižljivo čuvati i nakon

položenog ispita, kao i da će u naučnoj i stručnoj javnosti imati svoje lepo i zapaženo mesto.“

CITATI IZ KNJIGE „KAKO TUMAČITI ROMAN *DERVIŠ I SMRT MEŠE SELIMOVIĆA*“

„Meša Selimović je smatrao da književnost treba da se opire zlu, bez obzira što se oni koji su na vlasti nikada neće promijeniti, ali je uvijek vjerovao da će čovjek očuvati svoj moralni integritet i ravnotežu ako se u borbi protiv nasilja ne posluži neljudskim sredstvima.“

„Nikola Milošević je primijetio da poruke „Derviša“ nisu zatvorene u uske okvire jednog istočnjačkog svijeta, već da svojim značenjem zrače daleko iznad svakog lokalnog vidokruga, noseći nešto općeljudsko.

Zbog toga što je i sam zračio humanošću i snagom, treba da se odužimo Meši Selimoviću sa više obilježja o njegovom životu i radu u Beogradu, Sarajevu, Tuzli...“

„Odgovor Darke Selimović izdavačkoj kući ‘Svjetlost’: ‘Žao mi je što moram da vas obavestim da ne mogu da vam dam saglasnost na objavljivanje romana *Derviš i smrt* u ediciji *Muslimanska književnost*. Moj muž, Meša Selimović, ostavio je testament koji se čuva u SANU i kojim on izjavljuje da pripada srpskoj književnosti i ja moram da poštujem njegovu volju. Zato i nisam mogla da potpišem ugovor.“

Sporovi oko pripadnosti pisaca, a posebno kod Meše Selimovića, političke su, a ne kulturne prirode.

Derviš i smrt autentično pripada muslimanskom kulturnom i civilizacijskom krugu. Na pomenuti način problem se premješta u političku ravan.“

„Ahmed Nurudin je sinteza mnogih pojedinačnih likova. On je svojevrsna mogućnost, nešto stvarno što postoji u životu, ali i apstraktan zato što je autor u njega utkao sve što je o tom liku mogao da kaže.

Do jedne ovakve ličnosti, Selimović je došao psihološkom analizom i posmatranjem jedne napaćene svijesti, jednog nemoćnog bića zagubljenog u životnom košmaru i intelektualnoj sofistici.“

„Čovjek koji ispisuje svoju sudbinu, svoj život, dok čeka smrt, nije niko drugi do Ahmed Nurudin, šejh tekije, uglednik derviškog reda, što otkrivamo kroz kazivanje na početku: ‘Svjestan sam da pišem zapleteno, ruka mi drhti zbog otplitanja što mi predstoji, zbog suđenja koje otpočinjem, a sve sam ja na tom suđenju – i sudija i svjedok i tuženi’, sličnost sa Kafkinim Jozefom K., a to je suđenje bez suđenja, jer mu je unaprijed presuđeno.

Pisanje pred smrt je njegova potreba da ostavi trag, obilježi svoj boravak na ovom svijetu, svoj život.“

„Zašto derviš više ne nalazi mir u svojoj tekiji? Tjeran unutrašnjim nemirima, Ahmed Nurudin ima potrebu da bude što više izvan tekije. Svaki taj izlazak ga obogaćuje jednim novim, neprijatnim saznanjem i iskustvom. U razgovoru sa Hasanom, koji vodi dok on kroti konje, otkriva da je život nešto drugo u odnosu na pravila i dogme i da je život uvijek širi i veći od zakona i pravila.“

„Selimović se bavi vječitim temama književnosti: pitanjima o životu i smrti, ljubavi i mržnji, prijateljstvu i izdaji, sreći i nesreći, mehanizmu vlasti. Ono što je karakteristično i neponovljivo kod njega je način kako se ove kompleksne teme razvijaju u romanu, prepliću, proizilaze jedna iz druge i međusobno se osvjetljavaju.“

„Najveća razlika između ova dva pisca (Selimović – Andrić) vidi se u strukturi njihovih djela: ono što je noseća poluga Andrićeve umjetničke proze – realno platno historije, utemeljenost priče na konkretnim historijskim događanjima, datumima i ličnostima, čime se njegovo djelo prikazuje kao velika freska i pouzdana hronika, jeste ono što nedostaje Selimovićevom umjetničkom tekstu. Kod Selimovića nema sistematskog osvrt na prostor i vrijeme zbivanja, pa apstrahujući od historijskog ambijenta romaneskne ili pripovjedne radnje, autor težište stavlja na ljudska zbivanja...“

„S obzirom na to da je ‘Derviš’ estetičko/filozofska refleksija tragičnog događaja u piščevoj porodici, prirodno je da ćemo u njegovu školsku interpretaciju ukomponovati te biografske podatke, da ćemo djelo tumačiti ne samo iz konteksta vremena o kome se pripovijeda, već i iz

društvenog i ideološkog konteksta vremena njegovog nastanka (revolucija, socijalizam, marksizam), a to je, opet, širi historijsko-sociološki i svakako filozofsko-metodološki put tumačenja Selimovićevog teksta.“

„Kad svemu dodamo da fabularni tok teče uz obimnu kur’ansku filozofsko-sociološku misao, jasno je da će interpretacija biti potpuna tek kad je obogatimo i religiozno-filozofskom komponentom, što neće biti lako ni nastavniku, čijem intelektualnom profilu nedostaje znanje, ni učeniku koji je na tom terenu također neuk. Metodološki, dakle, interpretacija ovog romana u srednjoj školi imperativno priziva pristupe koji u našim školskim uvjetima nemaju adekvatan i poželjan ambijent.“

Dio recenzije, prof. dr. Mišo Došlić:

„U poglavlju «Nastavno tumačenje romana» prikazuje se konkretan kreativni čin: praktična interpretacija u školi. Dok se u prethodnim razmatranjima razmišlja i ukazuje na bogatu romanesknu tekstualnu podlogu za najadekvatnije pristupe i analitičke tokove, ovde se ostvaruje moguća metodička organizacija tumačenja dela.

Kao dugogodišnji profesor gimnazije, Ahmed Bihorac stručno koncipira časove obrade; dobro je osmislio predradnje i pripremu, ponudio je jasan koncept obrade dela na tri školska časa, prikazao prihvatljiv i uzoran sadržaj rada, pri preciziranju uloge nastavnika i đaka... funkcionalno je usklađen školski i vanškolski rad.“

Dio recenzije, dr. Ana Stišović Milovanović:

„U primarnim postavkama metodičke analize, autor se odlučio za integralni pristup tumačenju romana, koristeći pluralizam književnonaučnih metoda.

Ne odbacujući ni anahroni metod spoljašnjeg i pozitivističkog pristupa tumačenju romana u nastavnoj praksi, autor se rukovodio intencijom da sve što je staro nije nužna opozicija modernom i novom, kako to najviše biva u savremenoj nastavnoj praksi ♦“

HUMORESKA

Urahati nas plastika

Jedne jake mrazovite zime, okupili se komšije zabačenog sela na posijelu u kući jednog od njih. Dok su se sladili kuhanom tikvom i zalivali hošafom, razgovarali su o svemu i svačemu. Tako na red dođe i priča o rahatluku koji dolazi sa napretkom, a započe je Maglo, momak kojem su svi zaboravili pravo ime, jer ga još od djetinjstva svi tako zovu. Pošto dobro pokvasi grlo punom čašom hošafa, u jednom dahu ispriča svoju teoriju:

Ama ne moš vjerovat kako smo se spasili. Urahati nas ova plastika, uh!

Jok ko prije što je bilo. Moja je nana u špajzu čuvala jedan ceger sa crvenim i plavim kockicama, još od vakt Kulina bana. Svi su ga u mahali znali. Po njemu su roblje iz naše kuće u čaršiji poznavali. Bio je okačen o jednu čiviju u špajzu. Kako bi ko od nas djece i odraslih išo po namirnice do prodavnice, njega je nosio. Čim se kući vrati, isprazni ga i okači ponovo. Čuvali smo ga ko da je Tito. Nije tad bilo lahko doć do novog cegera, sem kom su rođaci iz Njemačke donijeli. Tako je bilo.

E, sad je milina. Plastičnih kesa ima na sve strane. Kod mene u špajzu umjesto onog cegera, stoje dvije velike šarene kese, pune drugih kesa. Ma ne možemo da stignemo ni da ih pobacamo. U prodavnici i za najsitniju kupljenu stvar dobiješ kesu. Po dvije čak. Kažu: - slabe su nam kese uzmete dvije da ojačate.-

Te tako ojačavamo. Ne zna narod šta će s njima, ojačao pa ih baca đe stiže, samo da ih se kurtališe.

A najviše se urahatili po selima. Aman što su rahat! Ranije su muku vidjeli sa sirom. Sad jok, no došla ova ambalaža. Plastičnih kanti i kantica ima kolko ti duša hoće. Bagatela, skoro pa džabe. I okrugle i kockaste i male i velike i bijele i šarene. Ada, kake goj hoj. Jok ko prije što je bilo. Dok napraviš kacu od drveta, treba ti posla i posla. I što je najgore skupe, od 15 pa i do 30 evra, kako koje. Ono doduše jes

■ Piše: **Sanela HALKOVIĆ**

sir bolji iz kaca. Što jes, jes, ne mogu da gubim dušu i pričam ono što nije. Al' kad potroliš sir, moraš da opereš kacu, pa opet u nju kupiš(skupljaš) drugi i tako dok drvo ne istruhne. Trajale su i po deset godina. Kad dotraju iscepkaš sjekirom, te baciš u furunu. Ima tu posla!

Tako je bilo, al' sad je lakše. Pojedeš sir, kantu nemaš više đe da čuvaš, toliko ih ima, da je najlakše da je zafrljačiš u potok, il' u kakav drugi budžak. Ima se, može se. Ta ambalaža se ne pere, pojedeš

ono iz nje i džirikneš je kroz prozor il' sa terase, kako je kome zgodinije. I rahat si.

- Jes vala svi smo rahat!- Potvrđi ovu priču, tetka, koja sve dosad u čudu slušaše kako joj sestrić Maglo bjesedi, pa dodade i ona koju riječ o toj plastici:

- Oдох prije neki dan da odozgo s Piskavica, donesem izvorske vode. Vazda smo je ljeti otud donosili za piće. Pitka je ko mehlem, a hladna ko grom. Nema niđe ljepša voda. Tako je bilo. Sad jok, no nemoš prič do vrela od te ambalaže. Ama sve ogrezlo od čaša, flaša, kanti i kantica. I oko vode i po vodi. Plivaju one nake etikete što su se odlijepile, poneđe moš i pročitat šta piše. Ne zahfatih vodu, dođoh kući mahajući šaka.

Ćerka veli: - ne mari mamo. Sad ću iz prodavnice donijet flaširanu vodu. Vodu popi, flašu baci i rahat. Što da ideš na vrelo, da dangubiš!-

Te tako više ne idemo na vrelo, no kupujemo vodu. Eto tako je sad! Ta ambalaža je i na naše livade stigla. Ranije kad smo ih trijebili u proljeće, ja i čovek bi to čakskom. Pogledamo imal' đe kakav kamen, pokupimo po neku kost, ako su donijele ptice i gotovo. Sad jok, no po dva ti dana čistimo. Ponesemo grabulje, džak il' dva, te skupljamo kese, flaše, komade najlona...svašta brate ima. Prošle godine su i na trešnju stigle te kese, ama ko da si jelku okitio. Te smo se peli da ih skupljamo. Nekad zapalimo sve što pokupimo, no se diže crn dim, đavo ga nosio, te čadi, ja kašljem, to mi vala pluća urahati. Ada oči su mi pocrnjele. Ne palimo samo mi, no i komšije i cijelo selo. Krovovi nam crni. U zadnje vrijeme smo, doduše oferčili pa sve sa džakovima bacimo u rijeku, nek voda odnese, pa đe se zaustavi, onaj nek zapali. Ha, gotovo zaboravi da vi kažem i ovo proljetos Deku crkla krava. Veterniar dolazio te je rasporio, kažu našo sve tu ambalažu od pašteta i salame u crijeva. Te se i krava urahatila! Kažem vam, mlogo smo rahat!

Održani Drugi „Sijarićevi književni dani“

SAMO ONAJ KOJI DUBI NA GLAVI, IMA ISPOD SEBE NEBO KAO PROVALIJU

Dodjeljujući ovu nagradu, ne samo da doprinosimo književnosti i kulturi uopšte, već činimo da se uprkos svemu uspostavljaju veze među dobrim ljudima i državama u regionu

Drugi Sijarićevi književni dani završeni su uručenjem regionalne književne nagrade „Ćamil Sijarić“ ovogodišnjem dobitniku Darku Cvijetiću za roman „Previše mi to. Osam djevojčica“, koji je objavila izdavačka kuća „Bajbuk“ iz Sarajeva.

- Silno sam ponosan na nagradu „Ćamil Sijarić“. Zahvaljujem se žiriju, zahvaljujem Bijelom Polju. Primajući neku nagradu, Paul Celan je rekao; „Samo onaj, dame i gospodo, samo onaj koji dubi na glavi, ima ispod sebe, ispod nogu, nebo kao provaliju“. To važi za sve nagrade na svijetu, kazao je Cvijetić, nako što mu je predsjednica SO Bijelo Polje Selma Omerović uručila ovo veliko priznanje.

- Ovo je nagrada koja nas zbog grandioznog književnog djela Ćamila Sijarića obavezuje, a tu je i Sijarićeva lična etika. Ćamil Sijarić je pisac koji je, između ostalog, pisao i o granicama i onome što one donose, ali najviše o tome da su granice tu da bi se prešle, da su i sa jedne i sa druge strane ljudi koji imaju jedni drugima darivati priče. Zbog toga me i raduje što je ove godine dobitnik nagrade pisac Darko Cvijetić, koji je bez sumnje dobre književnosti i besprjekorne etike. Dodjeljujući ovu nagradu, ne samo da doprinosimo književnosti i kulturi uopšte, već činimo da se uprkos svemu

■ Piše: **Kemal MUSIĆ**

uspostavljaju veze među dobrim ljudima i državama u regionu, istakla je Omerović.

U ime žirija, koji su činili Kemal Musić – predsjednik žirija i članovi Draško Došljak iz Crne Gore, Petar V. Arbutina iz Srbije, Dijana Hadžizukić iz Bosne i Hercegovine i Sinan Gudžević iz Hrvatske, nagradu je obrazložila Dijana Hadžizukić, koja je istakla da je ove godine predloženo 15 knjiga koje su se izdvojile književno-umjetničkim kvalitetom u regionu, ali da su se na kraju izdvojile knjige “1983” Miljenka Jergovića i “Mnogo mi to. Osam djevojčica” Darka Cvijetića.

- Većinom glasova, odlučeno je da ovogodišnja nagrada “Ćamil Sijarić” pripadne Darku Cvijetiću za roman “Mnogo mi to. Osam djevojčica”. Cvijetić

je dobitnik brojnih međunarodnih nagrada i priznanja, a njegovi tekstovi su prevedeni na mnoge jezike. Roman

„Previše mi to. Osam djevojčica“ objavljen je 2024. godine i predstavlja svojevrsni nastavak prethodnih romana “Šindlerov lift” i “Što na podu spavaš”. Ovaj roman pokušava sagledati lice zla. Propitujući stalni odnos između zločina i kazne, Cvijetić poseže za Dostojevskim, i baš kao i on, umjesto odgovora, ima više pitanja. Cvijetić bira teške teme iz prošlosti i otvoreno progovara o onome što se želi sakriti, istakla je Hadžizukić.

Svečanom uručenju regionalne nagrade „Ćamil Sijarić“ prethodio je poetsko-prozni hepening pod nazivom “Miris lišća orahova” koji su izveli studenti književnosti Iva Bulatović, Hajrija Lučević, Isidora Folić i Benjamin Leo Agović. Takođe, u okviru Drugih Sijarićevih književnih dana održan je dvodnevni okrugli sto o književnom stvaralaštvu Ćamila Sijarića pod nazivom “Gdje su ona druga vrata”, na kojem su učestvovali Faruk Dizdarević, Draško Došljak, Dijana Hadžizukić, Darko Cvijetić, Suljo Mustafić, Denis

Martinović, Olga Vojičić Komatina, Mirko Demić, Elias Rebronja, Jahja Fehratović, Magdalena Smolović i Omer Redžić. Takođe, emitovan je dokumentarni film o Ismetu Rebronji “Jesen praznih oraha”, promovisane knjige “Gravitacije” Omera Redžića, “Na ivici” prošlogodišnjeg dobitnika nagrade “Ćamil Sijarić” Svetislava Basare, “Nebeska divanhana” Mirka Demića i “Previše mi to. Osam djevojčica” Darka Cvijetića.

U okviru Drugih Sijarićevih dana otvorena je izložba novinarskih članaka o Ćamilu Sijariću od 1929. do 1989. pod nazivom “Drvo kraj Akova” i poetsko-prozni hepening “Miris lišća orahova” u kojem su učestvovali studenti Filološkog fakulteta u Nikšiću Iva Bulatović, Hajrija Lučević, Isidora Folić i Benjamin Leo Agović, kao i glumci Bjelopoljskog pozorišta Slađana Bujanja Merdović i Predrag Vukojević ♦

Bešir Ljušković:
Oteta ljubav; Udruženje književnika Srbije, Beograd 2025.

Budni snovi i stvarne nade

Romanopisac, poeta i aforističar Bešir Ljušković, u najnovijem pripovjedačkom dostignuću „Oteta ljubav“, s podnaslovom „Sudbina jednog đurumlije“, nastavlja traganje za istinom i tumačenje krhke dobrote.

Inspirisan sandžačkom istorijom i geografijom, ambiciozni autor je iznova ponudio intrigantno prozno ostvarenje. Sa zavodljivom mistikom snage sveprisutne sudbine i armiranim zlom s ljudskim licem, Bešir se u pripovijedanju znalački oslanja na ono što se uglavnom rođenjem dobija. Na nesvakidašnji dar i sve što se stiče obrazovanjem. Na širinu znanja, izuzetan stil, umijeće da opiše i stilski uobličeni razgaljujući formu. Zatim, da briljantno osmisli metafore koje dostižu vrh i uvijek zastane na pravoj međi koja je nebrojene pisce stropoštala u patetiku.

Proročanski dostojanstveno i ajnštajnovskom slutnjom, poput njegovih glavnih likova, Ljušković podjednako prihvata ili poriče da većina dočeka svoju sudbinu. Strahujući od nje, mnogi dobrovoljno priznaju da je sve predodređeno. Početak kao i kraj, sa mjerom i vjerom, o jednom đurumlijski oduženom dugu,

■ Piše: **Prof. dr. Esad KUČEVIĆ**

pripadaju silama nad kojima nemamo kontrolu, jer svi, navodno, igramo, uz misteriozne note, napisane rukom nevidljivog muzičara.

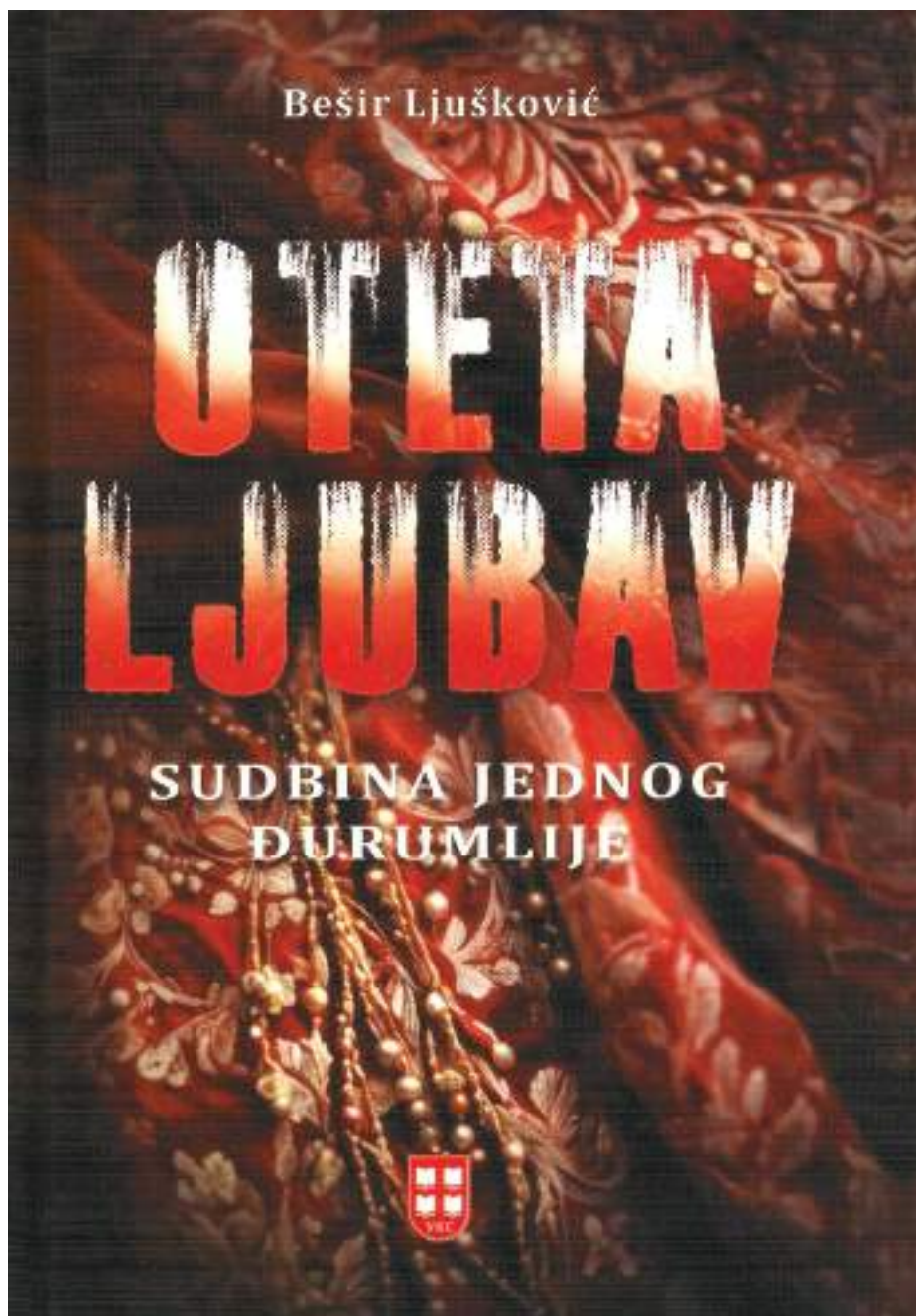
U talozima vijekova, dubokih osjećanja, velikih istina, mudrosti i zaboravljene blagorodnosti, ljubavi bez ograničenog trajanja. S neuništivim emocijama i kad se nežno voli i kad se okrutno sveti, literarni životi bezimernih učesnika istorije, u vještim rukama

velikog pisca, dobijaju imena i zvonkije od čekića neizbježnih kazandžija, mukotran i pretežak životni prtljag prevode u pjesme, u kojima se pjeva o čežnji za srećom i oplakuje tužna sudbina ušančenih istina.

U proznom znaku i narativnom podznaku, dalekih koraka i prošlih dana. Na sred jednog sela, bogu iza nogu, pet neherenih dimnjaka i tri izgovora, iako pogled zbunjenih došljaka netremice dodiruje nebo, sreća je kratkotrajna, nesreća duga i uznemirujuća, a pregolema tuga beskrajna.

Sve to, uliva se u predratnu i naročito poratnu priču o Amirovom i Mejrinom đurumliji Jusufu. Sličnije delti, nego ušću, zbog životnih nanosa okamenjene sudbine, vječite tradicije, dugo nasleđivanih i nametanih pravila. Uz tragove krvi, na jednosmjernom putu neizvjesne borbe posute suzama i nadom, da će svi preživjeti i svjetla sijati, samo će dunjaluk momka iz Kruščice, kad se tome niko nije nadao, zbog ljubomore da se smrači.

Tamo gdje vladaju udari грома i pojave munja. Na 1485 metara, iznad mora, pravo sa gornjobihorskog krova, Jusuf je uz povik „Za din i iman“, uprkos strepnji, uobrazilji i kletvi, preživio Galiciju i Čanakkale, ali nije komšijski

brutalni prezir, ni derviško vjerovanje melvelijskog reda: "Naše postojanje je krug, a krug se okreće oko centra. Istina je i u krugu i u centru, odnosno ona je i u množini i u jednini. Čovjek se polako kružeći približava tvorcu i postaje s njim jedno. Spajaju se centar i krug".

Među javom i međ snom. Zaglavljani u močvari mrtvog vremena, dijalozi su sastavljeni od monologa koji odjekuju, iako dobrodušnu namjeru guta vakuum, a resignacija je herojstvo. Onda likovi razgovaraju, svako sa sobom i za sebe, ali

se ne čuju. U ime onih što su tražili pravo na mozak, htjeli da budu svoj slobodoumni centar, a ne tuđa periferija, koja nikom ne prija. Ponajmanje punokrvnom Jusufu i dobroćudnoj Sari, sa preplanulim licem prve i posljednje ljubavi.

Naročito, kad se umjesto poželjne strasti sudare pogubne ostrašćenosti. Onda, do izrugivanja omraženi puče Zloćko, iz vedra neba. U posesivnoj sujeti, između poniruće katabaze i nadiruće mimeze, od onih što nisu išli naprijed,

nego što su povratnici stigli najdalje. Najčešće, na dva načina, licem u naličje: neko u krugu, a drugi u spirali, nekog sporijeg i daljeg vremena, čije su priče zadržale isti miris i ukus.

I jedni i drugi, ne izlaze Ljuškoviću iz glave, o bliskoj i prepoznatljivoj temi sjećanja i zaborava. Bez premca i parnjaka, vrsni dijagnostičar sandžackog karaktera i mentaliteta, u „Otetoj ljubavi“ časno svjedoči o pojedinim trenucima beščašća. Dirljivo i blisko, toplom ljudskom pričom, koja ispunjava svaku poru samopouzdanu dušu.

Valjda zato, na tromedi se prijetnja ne vidi, niti razumije. Dok se i na najmanju provokaciju ili prozivku iznenađena lica trzaju kao Voltine žabe, od gorostasa je veći samo pristanak na patnju. Pod prismotrom vlasnika vlasti, okrenutih naglavačke ili na trapezu, što ne haju srčane junake, prepune dostojanstva, što stoje postojano sami, kao svetionici, nezamjenjivi stražari na grudobranu Srbije i Crne Gore.

Odvajkada i beskonačno. U Sandžaku su najčešće zadihani od ushićenog Zapada i mističnog Istoka. Na belosvetskim koordinatama, oni su u velikoj mjeri nevidljivi ljudi. Znaju to, bolje od ostalih, markantni likovi iz Beširovog ambigrama, s ovo nešto glave, između dva ramena. Providno i duboko. Đurumlje su dragovoljno sišli s bihorskog (dr)uma, u sjajan dan, nama svima revolucionarno, dragocjen i znan. U Jusufovom pokušaju da promjeni rame, koje nosi (ev)ropski teret i istorijsku krivicu. Na tromedi, gdje je jače sjećanje na vrijeme „kad je drveće hodilo i zborilo“, nego na vakat u kojem je živio pradjed. Sve što je kur'ansko ili biblijsko, o tome se pripovijeda, kao da je juče bilo ili očima svojim viđeno, kao da su stari tome svjedočili.

Tumačenja nije ulazilo u priču. U vremenu sve kraćih priča i jednostavnijih poruka, život Ljuškovićevih đurumlja teži priči. Ne samo, o onome što su proživjeli ili sanjali, nego i onoga što Bloh zove budni snovi i stvarne nade.

Onda, ništa nema značaja. Zna se i zašto: "Obraz je svemu kriv. Držiš se obraza, a ostaneš bez glave".

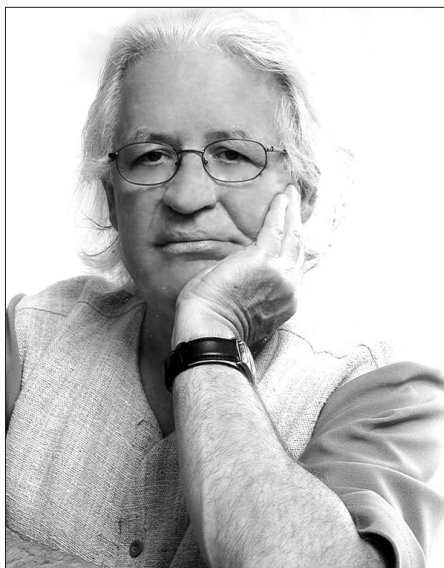
Ali, ko prljavo igra, treba da čisti ♦

Povodom dvije godine od smrti književnika Hadžema Hajdarevića

Svaka slučajnost je slična

Hadžem Hajdarević, *Gdje si ti ovih godina*, roman, Dobra knjiga, Sarajevo, 2015.

Hadžem Hajdarević (1956, Kruševo kod Foče – 2023, Sarajevo) pjesnik, prozni pisac, esejist, pisac za djecu, urednik i priređivač djela drugih autora, znanstveni radnik u oblasti jezika. Školovao se u Popovu Mostu kod Foče, te u Sarajevu (Gazi Husrevbegova medresa i studij jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu). Objavio je 20. knjiga poezije, više pjesničkih izbora, zatim nekoliko knjiga proze, kolumni, eseja, čime se kad je u pitanju žanr ubraja u najraznorodnije bosanskohercegovačke autore. Knjige su mu prevedene na dvadesetak svjetskih jezika. Dobitnik je više književnih nagrada, među kojima Nagrada „Trebinjskih večeri poezije“, „Planjaksova“ Nagrada, Nagrada „Skender Kulenović“, i još nekoliko bh. i regionalnih nagrada za najbolju kratku priču i dr. Zastupljen je u svim novijim antologijama bosanskohercegovačke poezije i kratke priče. Jedan je od autora Rječnika Bosanskog jezika i više čitanki za osnovne i srednje škole u BiH. Obavljao je i dužnost predsjednika Društva pisaca BiH. Bio je uposlen u Institutu za jezik Univerziteta u Sarajevu. *Gdje si ti ovih godina* je jedini roman koji je napisao.

■ Piše: **Faruk DIZDAREVIĆ**

Hadžem HAJDAREVIĆ

Netom po završetku novogodišnjeg tulumu uoči 2005. godine, koji je organizovao Halim Hajdarević u svom stanu na Bistriku, proslavljajući sa prijateljima i prijateljima njegovih prijatelja kupovinu stana, kod njega prodire nepoznat čovjek imenom Ibrahim Barlov sa prijedlogom, više zahtjevom, da mu baš on, Halim Hajdarević, u formi romana opiše njegov ratni put.

Odlično postavljenim „ulazom“ u priču, pisac čitaoca upoznaje sa akterima novogodišnje zabave. To je veoma šaroliko društvo: glumice, slikari, novinari, prezrele ljepotice, ljubavnice, razvedene žene, lendohani, drogeri. I ako skicuozni, briljantni su opisi likovi toga društva.

Halim u početku odbija prijedlog naručioća pripovijesti, potom se premišlja i nakraju popušta pred neviđenom i dobro osmišljenom upornošću Ibrahima Barlova.

Fabulativna okosnica romana je,

dakle, permanentna presija Barlova da mu pisac uz bogat honorar opiše ratni put, kao jednom od komandanata u bosanskom ratu '91 – '95. Kada mnogi učesnici rata koji su nekoć komandovali imaju knjigu o sebi, hoće i on, je li, da se opiše i njegova životna, odnosno ratna priča i to u formi romana. Međutim, u tematskom središtu priče je i ratno i poratno Sarajevo, kao i sve ono što se splijetalo oko toga.

Halim Hajdarević počinje pisati priču o pomenutom ratnom veteranu; do podataka će dolaziti na osnovu njegovih dnevničkih bilješki koje mu ovaj povremeno donosi, a koji put to čini i izvjesni Atif Mešak. Priča treba da bude napisana u trećem licu, u trideset slika, ilustrovana probranim fotodokumentima, zahtjev je naručioca. I tako, roman o Barlovu započinje događajima u bjelašničkim selima sredinom 1991. godine, pa ide sve do kraja rata, negdje do kraja 1995. Ni riječi nema o komandantovom djetinjstvu, odnosno životu do rata.

Ko je Ibrahim Barlov? Pisac koga je odabrao, rečeno je, ne zna ništa o njemu, osim da je jedan od ratnih komandanata bosanske vojske. Atif Mešak, vjerna Ibrahimova sjenka i čovjek od njegovog najvećeg povjerenja u ratu, jednom je, kao uzgred, piscu rekao da je njegovog zapovjednika, kao pripadnika Jedinice za specijalne namjene pri Generalštabu, KOS pripremao da ubije Aliju Izetbegovića. Autor romana *Gdje si ti ovih godina*, književnik Hadžem Hajdarević, u svojoj knjizi navodi i još neka realna imena, npr. generala Kukanjca, ambasadora Uzelca, te i po nekog sarajevskog rukovodioca.

Zašto je Barlov odabrao baš Halima Hajdarevića, nesvršenog studenta filozofije, uposlenika u jednom salonu automobila, koji pomalo piše, čovjeka koji je emigrirao iz Sarajeva na samom početku rata a vratio se iz izbjeglištva u Sarajevo tek 1998. godine, da baš on opiše njegov ratni životopis? Upravo zbog toga, jer nije bio u Sarajevu, Bosni, tokom ratnih godina pa pretpostavlja da pojava nema šta se u tom vremenu tu stvarno dešavalo.

Narator u knjizi u prvom licu pripovijeda o danima svoga azila u Njemačkoj i Švedskoj. Tamo je svašta radio da bi preživio, između ostalog bio grobar i starao se o *Tierfriedhof Stuttgart*, dakle groblju kućnih ljubimaca sa brižljivo uređenim nadgrobnim spomenicima, palio svijeće na psećim i mačjim humkama, itd. Djevojci Nini pisao je da radi u tvornici hrane kućnih ljubimaca. Govorio joj je da se tu prave pseći hamburgeri, čokoladice za sve životinjske vrste, sokovi za mačke, sladoledi za pse a ona bi znala reći: I nama šalju neku hranu kao da smo Evropi i svijetu kućni ljubimci, samo što konzerve „Ikar“ iz humanitarne pomoći neće čak ni bosanske mačke niti psi.

Narod je vjerovao da u Bosni neće biti rata, ne može biti rata (čak i u januaru '92 tako su mislili). Ali umjesto vremena nade, nastupilo je vrijeme rata i straha. U ovoj knjizi Halim Hajdarević piše o ratom poremećenim životima i tragičnim sudbinama svojih prijatelja ali i onih koji ne pripadaju tom krugu; sa mnogim ljudima koje je poznao prije rata sreće se u poratnom Sarajevu.

Ova knjiga govori i o kriminalu, korupciji, iznenadnom nestajanju ljudi, tajnoj trgovini visokotarifnom robom i narkoticima, uvozu i švercu cigareta i alkohola, reketiranju direktora javnih i privatnih preduzeća, govori i o ljubavi lirske subjekta sa djevočkom Ninom kojom će se oženiti i dobiti kćer Mirnu, i o propalim ljubavima, razlazom sa Ninom...

Ono što čini ovo štivo dinamičnim jeste njegova raskošna retorika, leksička i stilsko-poetička širina. Uočljiva je lakoća pripovijedanja, otuda utisak da riječi i rečenice nekako glatko izviru iz pisca. U fabulativnom toku romana naracija je sasvim mirna ali potkrijepljena obiljem autentičnih detalja, autentičnim pojedinostima iz svakodnevnog života.

Mnogi koji su bili tokom rata u Bosni ili preglasno govore o strahotama koje su preživjeli ili potonu u šutnju kao u bunar iz kojeg ih je nemoguće izvaditi. Potresna je, na primjer, priča u ovoj knjizi o sudbini poznatog sarajevskog slikara Amira Žige. Spalio je sve svoje slike na Trebeviću, nešto kasnije je zarobljen, prebačen u Foču, tamo pravio portrete srpskih oficira i restaurirao freske, i na kraju završio na Sokocu u bolnici za umobolne. Ta saga može biti jedna od metafora o patnjama i stradanjima Sarajlija, ali i o ukletoj sudbini našeg balkanskog atlasa.

Ibrahim Barlov i njegov posilni Atif Mešak imali su sumnjive rabote u toku rata, i odmah iza rata; prikrivali su novac skupljan po Evropi i islamskom svijetu za bosansku vojsku, bogatili se tako i kaljali čast bosanske vojske. Vremenom Ibrahimovo ime sve više je blijedilo na svemu što bi moglo upućivati na policijsko-istraživačke izvještaje vezane za sumnjive poslove; ruke su mu svakim danom postajale sve čistije.

Barlov žuri sa završetkom knjige jer želi emigrirati iz Bosne. Svo vrijeme u mnogim situacijama, čak i detaljima, miješa se u život svoga životopisca. Recimo, u periodu kad on više nije u dobrim odnosima sa svojom suprugom – Barlov zahtijeva čak da se ne razvodi sa ženom dok ne napiše knjigu. Da se ne dekoncentriše. Među prijateljima se šušalo da je taj prononsirani ženskaroš, Barlov, postao ljubavnik i piščeve žene Nine. Nakon završetka romana pokupio je rukopis a i sve materijale vezane za knjigu i to odnio. Pisca Halima na rastanku isprebijao je na mrtvo ime a onda pustio glas da su došli lopovi i drogeraši da mu op-

Sa dženaze Hadžema Hajdarevića

ljačkaju novac koji je stekao u Njemačkoj i Švedskoj, ali i švercom oružja tokom rata u BiH. Potom se izgubio iz Sarajeva.

Atif Mešak tajanstveno strada u saobraćajnom udesu kod Pazarića. Razne sudbine sustižu još neke ljude koji su se znali sa Ibrahimom Barlovom.

Paralelno sa pisanjem ratnog životopisa Ibrahima Barlova i pripovijesti kad i kako je ovaj ušao u njegov život, Halim Hajdarević je ispisivao i svoju vlastitu priču. Tajno. Rukopis svoje knjige držao je u podrumu i na kraju ga snimio na CD.

Narator ovih priča Halim Hajdarević nije superheroj, sveznalica, pametnjaković, apolitičan je, ali je patriota. On se nekako stalno nalazi u egzistencijalnom međuprostoru, a u izvjesnom smislu i u međuvremenu, u nekakvom trajnom unutrašnjem raskoraku kojeg karakteriše melanholija, sumnja, samopreispitivanje.

Roman Hadžema Hajdarevića *Gdje si ti ovih godina* završava se poglavljem: *Epilog: Devetnaest godina i devet i po mjeseci poslije*: „Dugo je u caffeeu Hotela *Holiday* (u Sarajevu) simpatični i razmetljivi gost iz Amerike Abraham Barly objasnjavao nekolicini prisutnih da će lososi prije postati gmizavci a miševi riječne ribe

negoli će biti jasno zašto zemlja u kojoj je proveo višemjesečni odmor odbija postati moderna, demokratska, prosperitetna država a njeni građani uporno govore da jedino to žele. Dirljivo je to, i smiješno, uzvikivao je Mr. Barly na svome hrapavom engleskom jeziku, ispod čije se glazure osjećao useljenički slavenski akcent“.

Od nezapamćenih vremena, predstava ljudi o pravdi ima dvije strane: vrlina pobjeđuje, porok se kažnjava. Međutim, kraj ove priče je ovakav: Ibrahim Barlov, pardon Abraham Barly, nakon skoro dvadeset godina dolazi iz Amerike u Sarajevo, plastičnom operacijom izmijenjenog i podmlađenog lica, držeći ispod ruke englesko izdanje romana *Where am i these years*. Nakon popijenog pića u Hotelu *Holiday*, otišao je na groblje i položio cvijeće na mezar pisca Halima Hajdarevića.

Njegova supruga misis Ninna Barly, njezina kći iz prvog braka dvadesetpetogodišnja Mirna i devetnaestogodišnji sin Elvis doletjeli su avionom iz New Yorka do Züricha. Elvis nije htio nogom da kroči na Balkan već je rekao da će malo prozujati Evropom dok njegovi roditelji i sestra po majci budu boravili u Bosni. Mirna nije

posjetila očev grob jer je mama bila protiv.

Roman naslovljen sa *Gdje si ti ovih godina* je ona druga verzija Halima Hajdarevića koju je potpisao Hadžem Hajdarević (1956, Kruševo kod Foče), pjesnik, esejist, pisac za djecu, publicist, urednik. Spektar njegovog literarnog interesovanja je, dakle, veoma širok i transponovao se u dosad objavljenih petnaestak knjiga. Njegove knjige i tekstovi predstavljaju jednu od važnijih tačaka savremene b/h literature.

U zaključku bih rekao: Ova knjiga osvježava zatamnijela sjećanja o nekim skorašnjim događanjima na balkanskim brdima. Koji bi se mogli ponoviti. Jer niko se, veli Hegel, nikad ničemu iz istorije nije naučio. Nigdje na svijetu. Hadžem Hajdarević poznat je bio po tome što je insistirao na postojanju nade, ali (da kažemo) i osporavan, jer odbijao da nadi odredi bilo kakav sadržaj. Ova dijalektika između nade i poricanja značajan je aspekt njegovog stvaralaštva, ali isto tako i samog modernog društva – a takođe, dodao bi on, i savremene umjetnosti ♦

Tanka lirika Refika Martinovića

Ovom prilikom, poštovanim čitaocima *Damara*, sa posebnim zadovoljstvom, predstavljamo pjesnika prof. Refika Martinovića i istovremeno prenosimo njegovu čestitku za Novu 2026. godinu.

Prof. Refik Martinović svojim poetskim stvaralaštvom, kako u zemlji, isto tako i u inozemstvu, postaje sve čitaniji i priznati.

Mnogi strani i domaći književni kritičari mišljenja su da je Martinovićeva poezija kompleksna i višeslojna. Neki od njih dovode je u vezu i sa takvim imenima, kao što su: Širazi, Hajjam, Rumi. Upravo ova konstatacija objašnjava zašto se njegova poezija rado prevodi i sluša u zemljama arapskog govornog područja, ali isto tako i u: Indiji, Pakistanu, Bangladešu, Brazilu te nizu drugih zemalja iz kojih je dobio i dobija brojna priznanja i zvanja.

“Pjesme Refika Martinovića uvrštene su u više od 50 međunarodnih i domaćih zbornika i antologija, kao i u 27 najznačajnijih svjetskih antologija. Njegova poezija prevedena je na engleski, njemački, francuski, švedski, španski, mađarski, turski, rumunski, bengalski, portugalski, makedonski, bugarski, gruzijski, kineski, arapski i indonežanski jezik.”

Dobitnik je velikog broja (oko 500) priznanja, diploma, certifikata, povelja i drugih nagrada. Kao kruna njegovog poetskog rada dolazila su priznanja iz gotovo cijelog svijeta. Najprije priznanje iz Indije povodom 74. godišnjice nezavisnosti kada je uvršten među 350 najboljih pjesnika svijeta iz 80 zemalja. U isto vrijeme stiže i priznanje iz Brazila gdje postaje Akademik ALBAP - Brazilske Luso Akademije umjetnosti i poezije. Nakon toga slijedi priznanje iz Sirije od Međunarodnog kulturnog foruma. Takođe, dobitnik je zvanja akademika mnogih akademija za

■ Piše: **Firdus HAMZAGIĆ**

književnost kao i počasnih (virtualnih) zvanja: Akademik, Dr i Ambasador kulture.

“Za njegovu poeziju kažu da je puna tanane lirike i u njoj je ljubav dominantna vrijednost, koja spaja ljude sa svim svojim različitostima, što mu je obezbjedilo veliki broj poštovalaca i prijatelja, posebno kod mladih.”

Objavio je šest zbirki poezije, od kojih je 5 samostalnih: *Agora*, *Ljubav u*

Prof. Refik Martinović

znaku škorpije, Devojačka suza, Tražim te... i Senke tragova. Zajednička je Mjesečev prsten u saradnji sa pakistanskom poetesom dr Naina Hila, koja je štampana u Pakistanu.

Uz poruku da je sretan i zadovoljan ako je uspio pomilovati bar djelić vaše duše i doprinio da se uzdigne do Ljubavi kao univerzalne vrijednosti koju svaki čovjek nosi u sebi, samo je treba pronaći što smatra zadatkom njegove poezije.

Živi i radi u svom Tutinu, kojeg pored mnogobrojnih ponuda da ga napusti, još uvijek ne namjerava to učiniti.

Čežnja

Tražio sam te svuda
po alejama ljubavi
a ti si potonula
tamo gde poniru reke
kad beže od svojih obala
nisi mi ostavila
nijednu kap kiše
koja bi se otakala
tvojim uvojcima plavim
bar za jednu suzu vrelu
da me ugrije
u ovoj hladnoj samoći.

Tražio sam te svuda
da nađem bar tragove
i u bledim pogledima
dišem tobom
upalih i ulične fenjere
da rasteraju mrak
i saznam razloge
zašto si otrčala
ogrnuta tajnama
niz moju reku ljubavi
čija snaga je najmoćnija
kad izvire iz bola.

Tražio sam te svuda
u ćutanjima i snovima
u nadanjima deteta
u rađanju proleća

i nađoh te u pesmama
u hodanjima mojom dušom
samo pazi molim te
da ne gaziš onim mestima
koja si najviše volela
da ne povrediš čežnju
ona nikad ne umire.

Tajna

Čuvam te
u belim jutrima
koja svanjavaju
u sjaju tvojih očiju
i magličastim obzorjima
koja ljube probuđeni dan
u prvim zracima sunca
koji stidljivo vire
iza dalekih vidika molitvom ih kunem
da te još ne bude.
...jutro moje.

Čuvam te
u rumenim sutonima
najlepših boja
koji uranjaju
u crveni komad neba
gde se još samo
siluete ptica jure
da ugase svetla dana
da ti utoneš u snove
koje ću čuvati do jutra
ispod tvog sanovnika.
...dugo moja.

Istanbulske noći

Jedne noći...
kad se zatvoriše
gradske kapije
Istanbul i ja
sanjali smo harmoniju
... te noći
volio sam te u čežnjama...
Neznana.
Još me bole
ruševine
umrlih sjećanja
... na starome satu
kazaljke se ljube
samo još prošlost
u nama miriše
dok se svjetla grada
u daljini gube.
Život ovaj prolazi
nečujno
podmuklo klizi

i prazne se duše
iz kalendara nestaju
izgužvani dani
a ja uzalud čekam
zadocnjela kajanja
i pravim peščane kule
koje valovi ruše.

Sa prozora
moga svijeta
Istanbul sija u noći
a u meni samuje
zgarište tuge
znam da noćas
ti nećeš doći... Neznana.
... Iza nas osta
jedno davno vrijeme
i ljudi koji živote krađu

ostaće samo imena naša
na mermeru hladnom
u nekom debelom hladu.
... čuješ li kako
u Istanbulu
kiša rominja
šapuće kao mati
kad pjeva uspavanku
još ti kose
mirišu na proljeće
dugačke sokake
i istanbulske kiše
... sećaš li se... Neznana
kad smo snivali
malo ptičje gnijezdo
u nekom sokaku
i miris tišine
istanbulske noći
mojom dušom još šetaju tvoji koraci.
Kako ćeš živjeti
kad ne bude nas
i Istanbul zaplače
vrelim kišama
a imena naša ostanu
na hladnom kamenu
kao svjedočanstvo
jednog vremena...
... samo ja sam ti
znao ime... Neznana.
Mi smo davno zaspali
neka za nas plaču
istanbulske noći...

Ti si samo pesma

Sećam se...
kad su nam poljupci
poslednji put plesali
na jesenjoj kiši

jednog crvenog oktobra
... i mnogo godina
posle toga
čuvam te u senci
usamljenog drveta
u dvorištu tvoje škole
i dok gledam
povorke sretnih
u meni zaigraju
neka davna sećanja.
A želeo sam...
da u jatu zvezda
slušam muziku tvojih usana
dok u rujnim sutonima
ispraćamo ptice
I Sunce koje je bežalo
iza dalekih vidika
u sive sumrake
... a ja sve mislim
doći će neko meni drag.
Zašto su ti suze
rasute po trotoaru
kad znam
da me nisi volela
ja ništa nemam
od pesme o tebi
iako bih voleo
da naše usne
dotaknu te prve dane
naše nezrele ljubavi
da uhvate miris lipa
ulice pored škole
kada su nam ruke
bile pupoljci ruža.
Bila si samo pesma
u kojoj sam s ranog proleća
umivao lice rosom
i živeo dva života
a ti bila samo iluzija
mojih samotnih noći
u kojima sam slikao
tvoje putanje
i snegove Kilimandžara
koji se nikad ne otopiše.
Ti si samo pesma...
koju ću uvek pevati
kad svici pogase fenjere
i kad ptice začute
u krošnjama lipara
kad ostanemo sami
ja i pesma o tebi
zbog koje pesnik postadoh
da slikam jeseni i zime
sklapam setne rime
i spominjem tvoje
ime
... ti si samo pesma ◆

Obilježavanje Dana Sandžaka (2025) u Kulturnom centru Novi Pazar

AFIRMACIJA BOŠNJAČKE ŽENE U DJELIMA ZAVIČAJNIH PISACA

Kulturni centar Novi Pazar obilježio je Dan Sandžaka pažljivo promišljenim i sadržajnim programom koji je ovaj značajan historijski datum sagledao iz savremene, kulturološke perspektive, otvarajući time prostor za dijalog između tradicije i savremenosti. Aktualizirajući dvije tematske cjeline koje su privukle posebnu pažnju publike, naročito mlađih, ova ustanova još jednom je potvrdila svoju ulogu prostora dijaloga, promišljanja identiteta i njegovanja kulturnog pamćenja.

Program je bio posvećen obilježavanju Dana Sandžaka – blagdana koji čuva sjećanje na osnivanje Zemaljskog antifašističkog vijeća Sandžaka (ZAVNOS), 1943. godine u Pljevljima. Kroz savremena čitanja

■ Piše: **Hasna ZILJKIĆ**

tradicije i književnosti, otvorena su pitanja položaja žene u društvu, njene simboličke i stvarne uloge, kao i društvenih obrazaca koji su oblikovali odnose u sandžačkoj

sredini.

Program je obuhvatio dvije tematske cjeline: Afirmaciju bošnjačke žene u djelima zavičajnih pisaca i Tradiciju upoznavanja momka i djevojke u Novom Pazaru i okolini – socijalni kontekst.

Cilj tribine „Afirmacija bošnjačke žene u djelima zavičajnih pisaca“ bio je da se kroz ove teme osvijetli uloga žene u očuvanju tradicije, kulturnog pamćenja i identiteta zajednice, kako u prošlosti tako i danas. Poseban naglasak stavljen je na književnost kao važan segment nematerijalnog kulturnog naslijeđa, jer upravo književna djela čuvaju i prenose narativne predodžbe o ulozi žene u tradicionalnoj sandžačkoj zajednici.

Lik bošnjačke žene, kroz prikaz običaja, društvenih vrijednosti i rodni uloga, prepoznaje se kao nosilac kulturnog pamćenja i jedan od ključnih segmenata identiteta zajednice. Otuda i poruka koja je provlačila kroz cijeli program – afirmacija žene znači afirmaciju identiteta i kulture.

U programu su učestvovali: master filolog i doktorand Ersan Muhović, s temom: „Ženski likovi u romanima Ćamila Sijarića“; zatim master filolog Amela Bjelak, koja je govorila o temi: „Ženski lik u intertekstualnom dijalogu: komparativna analiza romana ‘Rod i dom’ Safeta Sijarića i ‘Brezđetka’ Šefke Begović-Ličina“, te urednica programa u Kulturnom centru Hasna Ziljić, s izlaganjem: „Žena u književnom stvaralaštvu Murata Baltića i Aladina Lukača“.

Program obilježavanja Dana Sandžaka u Kulturnom centru Novi Pazar pokazao je da savremeno promišljanje tradicije ne znači njeno udaljšavanje, već dublje razumijevanje i novo čitanje kulturnog naslijeđa. Kroz fokus na ženu kao čuvaricu pamćenja, identiteta i vrijednosnog sistema zajednice, otvoren je prostor za dijalog između prošlosti i sadašnjosti, posebno važan za mlađe generacije. Ovakvi sadržaji potvrđuju da kultura, kada je živa i relevantna, ima moć da povezuje, osvještava i afirmiše – kako pojedinca, tako i zajednicu u cjelini.

TRADICIJA UPOZNAVANJA MOMKA I DJEVOJKE U NOVOM PAZARU

O socijalnom kontekstu tradicije upoznavanja mladića i djevojke u Novom Pazaru govorile su master filološkinje Emina Saračević i Sadeta Hasanović.

Posebnu vrijednost ove tematske cjeline predstavljala je uloga mladih izvođača – Rahmana Muslić, Fatiha Muslića i Hene Fijuljanin – koji su, uz mentorstvo svojih nastavnica i autorica skeča Emine Saračević i Sadete Hasanović, scenskim jezikom uspješno povezali tradiciju i savremenost. Kroz dramski komad „Od pendžera do ekrana“ oživljen je autentični govor novopazarskog kraja, sa njegovom karakterističnom akcentuacijom, leksičkim osobenostima i arhaizmima, čime je scenska izvedba dobila dodatnu kulturnu i identitetsku vrijednost.

Humor, kao snažno izražajno sredstvo, poslužio je ne samo da približi temu publici, već i da otvori prostor za kritičko promišljanje promjena u društvenim obrascima upoznavanja, od strogo regulisanih tradicionalnih normi do savremenih digitalnih formi komunikacije. Upravo u toj smjeni „pendžera“ i „ekrana“ prepoznaje se kontinuitet bošnjačke kulturne matrice, koja se mijenja, ali ne nestaje, već se prilagođava vremenu i novim generacijama.

Ovakav pristup radu s mladima potvrđuje da kulturna praksa, kada je zasnovana na jeziku, pamćenju i stvaralaštvu, može biti snažan oblik očuvanja nematerijalnog kulturnog naslijeđa i važan prostor afirmacije bošnjačkog identiteta. Upravo takav pedagoško-umjetnički pristup, utemeljen na predanom radu, stvaralačkom odnosu prema jeziku i tradiciji te posvećenosti mladima, kakav su pokazale nastavnice Emina Saračević i Sadeta Hasanović, potvrđuje ključnu ulogu nastavnika u procesu očuvanja nematerijalnog kulturnog naslijeđa i snaženja kulturnog identiteta bošnjačke zajednice.

Organizator događanja je Kulturni centar Novi Pazar, pod upravljem Dženanom Palamarom, a koordinator projekta je Hasna Ziljić. Na kraju programa, zahvaljeno je svim učesnicima

i publici na učešću u obilježavanju Dana ZAVNOS-a – datuma koji čuva poruku otpora fašizmu, zajedništva i kulturnog identiteta našega kraja ♦

Tema „Tradicija upoznavanja momka i djevojke u Novom Pazaru“ dodatno je približena kroz nastup mladih glumaca – učenika Osnovne škole „Đura Jakšić“ iz Trnave i Gimnazije iz Novog Pazara, pobjednika ovogodišnjeg Festivala stvaralaštva mladih. Oni su izveli dramski komad „Od pendžera do ekrana“. Njihova izvedba, prožeta humorom, publici je bila naročito zanimljiva. Istovremeno, ovaj scenski nastup je oslikavao i tradicionalni i savremeni način ašikovanja, ali i pokazao kako svako vrijeme nosi svoje breme. Autori skeča su nastavnice Emina Saračević i Sadeta Hasanović, a glumili su: Rahmana Muslić, Fatih Muslić i Hena Fijuljanin. Fotograf: David Antić

Muzej „Ras“ Novi Pazar

UNUTRAŠNJI PEJZAŽI NA MERSIHINIM SLIKAMA

■ Piše: Hasna ZILJKIĆ

(fotografije korišćene u ovom tekstu pripadaju Muzeju "Ras")

Slike Mersihe Prušević-Dulić, „Fragmenti“

Muzej „Ras“ u Novom Pazaru domaćin je izložbe slika „Fragmenti“ mlade i perspektivne umjetnice Mersihe Prušević-Dulić iz Novog Pazara. Izložbu je 17. decembra 2025. godine otvorila savjetnica u Muzeju, Tanja Čeković, koja je tom prilikom kazala da umjetnica kroz izbor od 18 apstraktnih slika istražuje fragmentarnost doživljaja, unutrašnja stanja i slojevite odnose forme, boje i prostora, istakavši pritom njenu zrelost i promišljenost likovnog izraza, kao i njen kontinuirani profesionalni razvoj.

Izložba je autorkina posveta rahmetli majci, što dodatno naglašava emotivnu dimenziju njenih radova.

Slikarstvo ove umjetnice kreće se u domenu apstrakcije, ali sadrži kompozicije boja koje ni običnog posmatrača ne mogu ostaviti ravnodušnim. Otvaranje izložbe je bilo vrlo posjećeno. Muzej „Ras“ sve više pokazuje uspješnost u komunikaciji s publikom, privlačeći umjetnike, istraživače i posjetioce različitih interesovanja, čime postaje bliska ustanova širem građanstvu.

TOPOGRAFIJE UNUTRAŠNJEG SVJETLA

U tekstu „Topografije unutrašnjeg svetla“, objavljenom u katalogu izložbe, istoričarka umjetnosti i kustos Sonja Milićević ističe da Mersiha Prušević-Dulić u svom novom ciklusu razvija snažan i prepoznatljiv likovni jezik zasnovan na emotivnoj, senzornoj apstrakciji. Njeno slikarstvo nije hladna forma, već prostor intenzivnog unutrašnjeg doživljaja u kojem se boja, gest i materija susreću u stalnom kretanju.

Po njenim riječima, umjetnica ne citira pravce savremene apstrakcije, već ih transformiše i prelama kroz iskustvo sopstvenog tijela i sopstvene unutrašnje geografije. Zbog toga njene slike djeluju kao fragmenti šireg, neuhvatljivog narativa – narativa o kretanju, oslobađanju i stalnoj borbi materije i svjetla.

Na kraju zaključuje da se u tim radovima istina slike ne nalazi u narativu, već u energiji boje: u njenoj sposobnosti da se prelijeva, zgušnjava, puca, izranja i nestaje. Riječ je o slikama koje nisu pejzaži svijeta, ali jesu pejzaži iskustva – ne prikazi

Mersiha Prušević-Dulić (Novi Pazar, 1987)

Savjetnica u Muzeju „Ras“ Tanja Čeković i autorka Mersiha Prušević-Dulić na otvaranju izložbe svojih slika „Fragmenti“

realnosti, već njeni odjeci, otvoreni za lično i intuitivno čitanje posmatrača.

Na kraju zaključuje da se u tim radovima istina slike ne nalazi u narativu, već u energiji boje: u njenoj sposobnosti da se prelijeva, zgušnjava, puca, izranja i nestaje. Riječ je o slikama koje nisu pejzaži svijeta, ali jesu pejzaži iskustva – ne prikazi realnosti, već njeni odjeci, otvoreni za lično i intuitivno čitanje posmatrača.

UMJETNIČKO STVARALAŠTVO I AKADEMSKA KARIJERA

Mersiha Prušević-Dulić (Novi Pazar, 1987) je diplomirala 2009. godine na „Departmanu za umetnost“ Univerziteta u Novom Pazaru u klasi profesora Ervina Čatovića. Master studije je završila 2012. godine na „Akademiji umetnosti“ u Novom Sadu u klasi profesora Dušana Todorovića. Doktorirala je 2017. godine na „Fakultetu savremenih umetnosti“ u Beogradu u klasi profesora Vladimira Veličkovića.

Bila je stipendista Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije (2009), kao i stipendista Bošnjačkog nacionalnog vijeća (Novi Pazar, 2013. i 2014. godine). Radila je kao stručni saradnik na Učiteljskom fakultetu u Beogradu – „Nastavno odeljenje u Novom Pazaru“ i kao stručni saradnik Univerziteta u Novom Pazaru (Departman za tehničke nauke, studijski program Arhitektura). Takođe, radila je u Zavodu za kulturu u Novom Pazaru. Od 2013. godine je zaposlena na RAF-u, departman za Multimedijalni dizajn u Beogradu. Trenutno je u zvanju vanrednog profesora u oblasti crtanja i slikanja.

Priredila je 20 samostalnih izložbi i učestvovala na preko 300 grupnih izložbi. Učestvovala je na brojnim festivalima i likovnim kolonijama u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Italiji, Makedoniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Ukrajini, Australiji, Kanadi, Turskoj i Austriji. Članica je ULUS-a (Udruženje likovnih umetnika Srbije), SULU-a (Sandžačko udruženje likovnih umetnika) i NULUS-a (Novopazarsko udruženje likovnih umetnika Sopoćani) ♦

Direktor Muzeja „Ras“ u Novom Pazaru i autorka izložbe Mersiha Prušević-Dulić

Slike Mersihe Prušević-Dulić, „Fragmenti“

Muzej „Ras“ Novi Pazar, 17. 12. 2025. Na otvaranju izložbe

„15. DANI BOŠNJAČKE KULTURE U LUKSEMBURGU“

(Rumelange, 14 - 16.11.2025)

U organizaciji ZK „Bihor“ Luksemburg, u dane 14, 15 i 16 novembra 2025. godine, u Centru za kulturu Rumelange u gradu Rumelange u Luksemburgu, održana je 15. po redu manifestacija „DANI BOŠNJAČKE KULTURE Luksemburg 2025“.

U okviru ovogodišnje manifestacije relizirano je nekoliko vrijednih kulturnih i naučnih sadržaja. U večernjim satima 14. novembra 2025. godine, u gradu Šengenu su srdačno dočekani gosti i izvršen prijem učesnika ovogodišnjeg festivala. Sledećeg dana (15. novembra) u prostorijama ZK

■ Piše: **Prof. dr. Izet ŠABOTIĆ**
Filozofski fakultet
Univerziteta u Tuzli

„Bihor“ Luksemburg, održana je tradicionalna manifestacija „**Bihorska sofr**“. Vrijedne Bihorke koje žive u Luksemburgu, pokazale su svoje kulinarske vještine i umijeće, te pripremile raznovrsna tradicionalna bihorskih jela. Bila je to prava gastronomska smotra trdicionalne bihorske kuhinje. Učesnici manifestacije su uz prijatno druženje i razgovore, uživali u ukusnim jelima pripremljene bihorske sofre.

Zvanično otvaranje manifestacije „**15. Dani Bošnjacke kulture u Luksemburgu**“, bilo je 15. novembra, sa početkom u 19. sati. Na početku manifestacije, prigodnim riječima obratio se Hamdija Rastoder, član UO ZK „Bihor“ Luksemburg, najavivši nastup folklorne sekcije ZK „Bihor“, koja se sa nekoliko izvrsnih folklornih sadržaja

predstavila posjetiocima. U prepunoj sali Centra za kulturu Rumelange, u ime domaćina i organizatora ZK „Bihor“ Luksemburg, učesnicima i prisutnima se obratio predsjednik Esko Halilović. U svom govoru, Halilović je iskazao zadovoljstvo da ZK „Bihor“ i ove godine organizira ovu važnu tradicionalnu manifestaciju, ukazujući na bitnost iste u njegovanju zavičajne kulture i tradicije i jačanju veza dijaspore sa zavičajem. Predsjednik Halilović je u kratkim crtama predstavio rezultate koje je ZK „Bihor“ ostvario u ovoj godini, zahvalivši se pritom članovima i upravi ZK „Bihor“ na nesebičnom angažovanju. Prisutnima se prigodnim riječima obratio i iste pozdravio ministar za dijasporu u Vladi Crne Gore, gospodin Mirsad Azemović,

15. Dani BOŠNJAČKE KULTURE u Luksemburgu

Petak 14. 11. 2025.

- 19:00 - Večera u Šengenu, upoznavanje gostija

Subota 15. 11. 2025.

- 15:00 - Bihorska sofr
- 19:00 - Zvanično otvaranje
Predsjednik UO ZK „Bihor“ Esko Halilović
Predstavnik Ministarstva za dijasporu CG
- 19:30 - Folklor ZK Bihor
- 20:00 - Promocije knjige „Velika mudraca u Škopju (1925 - 1941)“
Stvaranje jedne generacije
Autor: Prof. dr. Izet Šabotić
Preporatari: dr. Saik Šabotić, Erol Avdović i autor
Uvodnikar: Falz Softić
- 20:45 - Folklor

Subota 16. 11. 2025.

- 18:00 - Folklor
- 18:30 - Promocije knjige dr. Saika Šabotića „Bihor na razini i u vjekova (1970 - 1994)“
Preporatari: prof. dr. Izet Šabotić, Hamdija Rastoder
Preporatari: Aida Redić-Latić i autor
Uvodnikar: Hamdija Rastoder
- 19:00 - Pjesnički sastanak
Učesnici: Ervin LAUR, Luksemburg - Dragana TRIFKOVIĆ, Crna Gora - Falz SOFTIĆ, Luksemburg / Crna Gora - Goran ŠARIĆ, Hrvatska / BiH - Sergio BASSO, Luksemburg - Dino BUBIĆ ĐODANIĆ, Hrvatska / Crna Gora - Ramiza KARADŽIĆ, BiH / Srbija - Elvira RAJMIĆ, Luksemburg / Crna Gora
Moderator: Ramiza Šehović Ajdarpašić
- 20:30 - Misko Đuljević - Autor dokumentarno-narativno proze
Medjugorac sa Peštera
Govornik: Ramiza Hajdarpašić, prof. dr. Izet Šabotić
- 21:00 - Izet Šabotić - osvrt na festival
Esko Halilović proglašava festival zatvorenim
Folklor
- 21:00 - Večera u klubu za učesnike festivala
Voditelj programa: Anela Skenderović, Hamdija Rastoder
Aida Redić-Latić

koji je ukazao na važnost saradnje dijaspore i zavičaja. Ministar Azemović je posebno istakao rezultate i podršku koje ZK „Bihor“ Luksemburg godinama pruža zavičaju, ističući da je to najbolji primjer odnosa dijaspore prema zavičaju. U ime suorganizatora ovogodišnje manifestacije, Ministarstva za dijasporu, ministar Azemović je zvanično otvorio istu. Nastupom folklorne sekcije ZK „Bihor“, završeno je svečano otvaranje ove manifestacije i najavljen naredni sadržaj.

U večernjim satima, u okviru ove manifestacije održana je promocija knjige: „*Velika medresa u Skoplju (1925-1941)-stasavanje jedne generacije*“, autora prof. dr. Izeta Šabotića. O knjizi su govorili dr. Sait Šabotić, ambasador Bosne i Hercegovine u Briselu gosp. Erol Avdović i prof. dr. Izet Šabotić, dok je moderator bio književnik Faiz Softić. Promotori su istakli značaj ove knjige za historiografiju. Govorili su o posebnostima Velike medrese u Skoplju, kao vjersko–svjetovne

škole, koja je egzistirala u jednom posebno burnom vremenu, kakvo je bilo ono od 1925. do 1941. Naznačili su da je škola bila namijenjena obrazovanju Bošnjaka Sandžaka, te Albanaca i Turaka Kosova i Makedonije. Istaknuto je, da je Velika medresa u Skoplju, po mnogo čemu bila posebna škola, istu je osnovao režim, kako bi sebi obezbijedio pouzdan kadar među muslimanskim stanovništvom Sandžaka, Kosova i Makedonije. Od samog početka najveći interes za školu su iskazali

Bošnjaci, dok je albanska i turska populacija bila manje zainteresirana. Svo vrijeme postojanja škole, najveći broj medresanata činili su Bošnjaci iz Sandžaka. Promotori su istakli, da se radilo o školi koja je imala obimniji Nastavni plan i program od svih tadašnjih srednjih škola, koji je podrazumijevao potpun gimnazijski i medresantski program. Pored toga, u školi se izučavalo pet stranih jezika. Iako se uglavnom radilo o režimskom nastavnom kadru, isti je bio jako pedagoški i naučno osposobljen, kako za svjetovne, tako i za vjerske predmete. Sve to je doprinijelo da se u Velikoj medresi u Skoplju iškoluju posebne

generacije medresanata, naoružane znanjem, moralom i dostojanstvom. Upravo, to će biti temeljne vrijednosti medresanata, koje će ih voditi kroz život. Znanje stečeno u Velikoj medresi, nadograđivano je na studijama na Univerzitetu u Beogradu i Filozofskom fakultetu u Skoplju, gdje su medresanti

pokazali izvanredne naučne rezultate. Osim toga, zapaženo je njihovo studentsko-političko djelovanje, pri čemu se značajan broj istih priključio KPJ, što će imati snažnog uticaja na njihovo dalje djelovanje i život. U Drugom svjetskom ratu, najveći broj medresanata se priključio NOP-u i dao veliki doprinos borbi protiv okupatora. Ukupno njih 36 je stradalo kao pripadnici NOP-a, među njima trojica su proglašeni narodnim herojima (Rifat Burdžović, Ajdin Zejnli i Meto Bajraktari). Medresanti su dali ogroman doprinos izgradnji društva u mnogim oblastima u socijalizmu. Radilo se o intelektualnoj eliti Bošnjaka u Sandžaku, te Albanaca i Turaka na Kosovu i Makedoniji, koja je bila pokretač razvoja

društva u sredinama gdje su djelovali. Promotori su na kraju istakli, da se na knjigu „**Velika medresa u Skoplju 1925-1941**“, čekalo stotinu godina, i da se valjalo čekati, jer ista predstavlja važno historijsko štivo o Velikoj medresi u Skoplju koja je iškolovala prve intelektualce Sandžaka, Kosova i Makedonije, koji su išli ispred vremena u kojem su živjeli i djelovali.

I 16. novembra u okviru „**15. Dana Bošnjačke kulture u Luksemburgu**“, realizirani su veoma zanimljivi naučno-kulturni sadržaji. U 18 sati, sa nekoliko izvrsnih koreografija nastupila je folklorna sekcija ZK „Bihor“, što je praćeno s velikom pažnjom i oduševljenjem prisutnih. Nakon toga, izvršena je promocija knjige: „**Bihor na razmeđu**

kulture i obrazovanja dale vjerske i obrazovne ustanova koje su egzistirale na ovom području: medrese, ruždije, tekije, mektebi i džamije. Pored ustanova, značajan podsticaj kulturi i obrazovanju Bihora dali su pojedinci, koji su se školovali u prestižnim medresama širom Osmanskog carstva, od Skadra, Đakovice, Prizrena, Novog Pazara, do Istanbula i Kaira. Zanimljivi podaci su dati o demografskim kretanjima, kao važnoj osnovi društveno-političkog i privrednog života Bihora u navedenom vremenu. Važan sadržaj se odnosi na uticaje susjeda, Srbije, Crne Gore, ali i Albanaca na ukupna zbivanja u Bihoru u ovom vremenu. Naglašeno je da su u knjizi date bitne naznake vezane za balkanske ratove i ulazak Bihora u sastav crnogorske

iznijeli svoje stihove, što je praćeno zornom pažnjom i nagrađeno burnim aplauzom prisutnih. Bila je to istinska smotra poetike, vezane, kako za zavičaj rodni Bihor, tako i za Luksemburg i šire evropsko okruženje. Kao posljednji programski sadržaj ove manifestacije bila je promocija knjige „**Medugorac sa Peštera**“, autora Haka Duljevića. O knjizi su govorili promotori: prof. dr. Isat Skenderović i Remzija Hajdarpašić, te je posebno nadahnuto izlaganje imao autor knjige Hako Duljević. Knjiga daje osvrt na sudbinu peštorskog čovjeka u Drugom svjetskom ratu, te na posljedice sa kojima se susretao peštorski čovjek nakon rata. Publika je pažljivo propratila ovaj sadržaj, nagradivši promotore toplim aplauzom. Na kraju, kratak osvrt o samom festivalu dao je dr. Sait Šabotić, koji je ukazao na najznačajnije vrijednosti ovogodišnjeg festivala. Manifestaciju „**15. Dani Bošnjačke kulture Luksemburg 2025**“, zatvorio je predsjednik ZK „Bihor“ Luksemburg, Esko Halilović, koji se prigodnim riječima zahvalio učesnicima, te iskazao zadovoljstvo onim što je predstavljeno na ovogodišnjoj manifestaciji, koja je ispunila očekivanja, kako predsjedništva i članova ZK „Bihor“, tako i brojnih posjetilaca. Naglasio je, da će to biti dodatni podstrek za još uspješniji rad i bolju saradnju dijaspore sa zavičajem. Na kraju je u prostorijama ZK „Bihor“, uz druženje i ugodan razgovor za učesnike manifestacije priređena je zajednička večera.

Manifestacija „**15. Dani Bošnjačke kulture Luksemburg 2025. godine**“, je svojevrsna smotra znanja i kulture, na kojoj su predstavljeni izvrsni kulturni i naučni sadržaji, kojima su promovisane zavičajne, ali i univerzalne vrijednosti koje u sebi nose znanje i kultura. ZK „Bihor“ je još jednom bio na visini zadatka, pokazavši se kao izvrstan domaćin i organizator jedne velike smotre, koja doprinosi jačanju mostova saradnje i čvršćem povezivanju dijaspore i zavičaja. Učesnici manifestacije nose lijepe uspomene sa ovogodišnje manifestacije, te iskazuju zahvalnost članovima i rukovodstvu ZK „Bihor“, koje je uložilo veliki trud i umijeće da ova manifestacija protekne u najboljem redu ♦

„**vjekova (1878-1914)**“, autora dr. Saita Šabotića. O knjizi su biranim riječima govorili promotori: prof. dr. Izet Šabotić, mr. Admir Adrović, Remzija Hajdarpašić, te autor dr. Sait Šabotić, dok je moderator bio književnik Faiz Softić. Promotori su naglasili, da je knjiga nastala na bogatoj historiografskoj osnovi, posebno vrijednim izvorima prvoga reda, koji su pohranjeni u arhivima Turske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Srbije. Ukazano je da se radi o izuzetno vrijednom historijskom djelu, vezanom za jednu važnu dionicu prošlosti Bihora od 1878. do 1914. godine. U knjizi su tretirana važna pitanja koja se odnose na kulturno-obrazovne i demografske prilike, te odnos susjeda prema Bihoru. Knjiga donosi čitav spektar novih, izuzetno važnih podataka i saznanja iz domena kulturno-obrazovnog života Bihora iz navedenog vremena. Naznačeno je, da su značaj razvitku

države, što je za Bošnjake Bihora predstavljalo jednu novu okolnost, prema kojoj su se Bihorci morali odrediti. Na kraju je naglašeno, da knjiga „**Bihor na razmeđu vjekova (1878-1914)**“, daje ogroman doprinos rasvjetljavanju zamagljene bihorske prošlosti, te da je ovom knjigom historiografija Bihora i Sandžaka dobila izvanredno historijsko djelo.

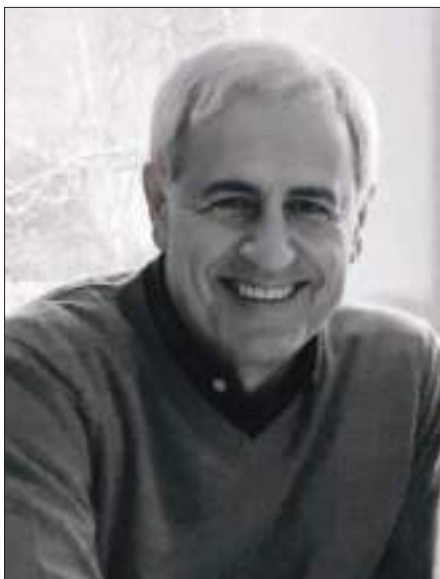
Veliku pažnju privukao je programski sadržaj „**Pjesnički vatromet**“, u kojem su učešća uzeli afirmisani književnici-pjesnici iz nekoliko država: Faiz Softić (Luksemburg/CG/BiH), Kris Lauer (Luksemburg), Dragana Trifković (Crna Gora), Goran Sarić (Holandija/BiH), Serge Basso (Luksemburg), Dino Burdžović (Njemačka/Crna Gora), Renata Karadžić (BiH/Belgija) i Elma Kajević (Luksemburg/Crna Gora). Isti su sa velikim nadahnućem i sa puno emocija

ESEJ

ZDRAVICE, dekoracija veselja i radosti

U svakom vremenu čovjek i njegova sudbina su u središtu stvarnosti. Ljudska potreba da se povremeno vine u njemu nedostupne prostore i da u njima potraži radost, utjehu i smisao za svoju egzistenciju, dobija impuls potvrde života i vitalnosti.

Vodeni izvjesnim pravilima na koja nemamo nikakvih uticaja, svako od nas nosi želju da se onostrano i nedoživljeno pronađe i otkrije u svojoj ljepoti. Zamišljamo, priželjkujemo dugo očekivanu veliku sreću, prilagođavajući se na male stvari i sitne svakodnevne radosti. Živimo u pomamnom iščekivanju nečeg što ne prepoznajemo, što ne stižemo da imenujemo; nikome nije dato sve, pa ni odviše, a ni dovoljno. Svijet i naše želje su nesvodivi. Kako kaže Paskal: „Svako traga za srećom, čak i onaj koji namerava da se obesi“. Pred nama je uvijek prazna stranica sreće koju tek treba da ostvarimo. Ljudi sanjaju bolji život, nadajući se

■ Piše: **Ramiz HADŽIBEGOVIĆ**

ubeđenja. I to su činjenice koje još nikada nisu služile zasnivanju ubeđenja.

Prikovan za svoju neostvarenost i ranjivost, za svoj opstanak, čovjek je koristio svaku priliku da pronađe smisao svog

na univerzalnom obrascu obnavljanja socijalnih i duhovnih vrijednosti zajednice, ovaj vid verbalne prakse, poznate u tradiciji mnogih naroda, veoma je raširen i u našoj kulturi. Proizašle iz narodnog duha, po mjeri čovjeka, zdravice su svojevrsna dekoracija svakog veselja, svake radosti i svečanosti. To je gest vjere i nade u čovjeka, njegov potencijal i moć. Vuku korijene iz prvih dana civilizacije i u njoj su, preko etičkog, društvenog i psihološkog, nataložene različite tradicije. Kao metafora kulturnih korijena, kao simbolička, semantička, metaforička i antropološka paradigma, svjedoče o narodnom životu, o bogatstvu želja i poruka i njihovih skrivenih značenja.

Bogata šarolikost i brojne kulturološke osobenosti koje su se vijekovima akumulirale na našim prostorima, nalikuje karavanu koji nesmetano prolazi i danas našom stvarnošću. Ljudska egzistencija je u središtu najrazličitijih zdravica sa svim onim što pokreće svakog čovjeka – ljubav, duhovnost, snaga duha. Kao obavezan ritual i folklorna forma u ključnim oblicima međuljudske komunikacije u neposrednom životu, kulturi i društvenom ponašanju, one su imale i imaju veliko značenje, budući da se u njima prelamaju neka od veoma bitnih pitanja ljudskog postojanja i kulturnog identiteta. Iznikle iz čovjekove svakodnevice i potrebe da se svakoj kolektivnoj radosti osigura pečat, one postaju dragocjen sudionik i pratilac narodnog života. Svi smo se, barem jednom u životu, našli u situaciji da održimo kraću ili dužu zdravicu domaćinu ili slavljeniku, što je bila velika čast i zadovoljstvo kako za zdravčara tako i za domaćina.

Iznikle iz tradicije, iz samog duhovnog središta koje povezuje čovjekove lične i kolektivne imanentne dubine sa beskonačnim i sveobuhvatnim, nekad se doimaju kao vid elementarne pristojnosti ili običajnog manira, a pokatkad i kao reprezentativni dokument o jednom vitalnom

nekom čudu, a za čudo treba imati vjere i dobrote. Dobar život se shvata kao srećan život, a sreća se može razumjeti i kao put, a ne kao konačno stanje. I kad nije dovoljno izdašan i interesantan, život je najdragocjenija dragocjenost, čega se čovjek nikada ne zasiti. Uostalom, sazdanje života je znatno više u vlasti činjenica nego

postojanja i optimizma. Zagledan u još nedostupnu daljinu, istovremeno i u svakodnevni minimalizam vrlo ograničenih mogućnosti, čovjek je, u trenucima veselja i radosti, želio da se zdravicom pomoli za svoje i zdravlje svojih najbližih, za sreću, dobar rod, mir i spokoj, za napredak i boljitak pokoljenja koja dolaze. Zasnovane

segmentu našeg interaktivnog edukativnog i kulturnog sistema¹. Predstavljaju svojevrsnu odu dostojanstvu i humanim vrijednostima, neophodnim svakom narastaju i vremenu; otvaraju suštinska pitanja naše egzistencije. Kao terapija i govor o onome čega nema, posjeduju snažnu emotivnu jačinu i naboje, veliku ljepotu, iskren iskaz, psihološki duboko zasnovanu naraciju. U zdravici je „stvarnost stvarnija ako joj dodaš nestvarnog“, poručio bi naš pjesnik Miroslav Antić. Svjedoče o apsolutnoj moći i ljepoti riječi, o njenoj postojanosti i upornosti da opstane kao živa kategorija koja se neprestano razvija i mijenja. U svakom vremenu, kao narativ koji teži da preobrti stvarnost, one su otvoreni izazov za reinterpretaciju u duhu nadolazećeg vremena, novih navika, običaja. Sadržje duboke autentične moralne poruke: „Budi častan, obrazan, ne poklekni, ojačaj, voli otadžbinu, bratstvo, poštu očev amanet“, ali i želje za napretkom, bogatstvom, progresom. Sa zdravicama se pomjeraju granice i nemoguće čini mogućim; daju veliki podstrek i moć, ali ogoljuju i nemoć.

Kao pravi dar tradicije i fenomen samim posebne ljepote, inspirativnosti i jezgrovitosti, nesmetano prolazeći kroz svako vrijeme, zdravice su na svom razvojnog putu trpjele brojne promjene, mijenjale se i prilagođavale, modifikovale i dopunjivale, zavisno od prilika i shvatanja. Kad su se riječi istanjile i ispraznile, kao i mnoge ponovljene priče koje su bile izvan vremena i shvatanja, i koje nisu u stanju da ustalasaju bilo čiju inerciju, nove generacije su, u svojim vitalnim tokovima, donosile autentične autorske koncepte. Vremenom, zdravice formiraju svoj sistem vrijednosti novih ideala, svjesno se izmještajući između sigurnosti poznatog i opasnosti nepoznatog. Koliko god izmijenjene, bile su bliske osjećajnosti malih, običnih ljudi, ispunjene smislom, odvažnošću i dubokom zagledanošću u čovjeka, u njegovu radost i život, s mjerom i mirnoćom. Neke kratko, a neke i stalno, ostaju „stacionirane“ u nekom svom vremenu, u nekoj priči u kojoj žive i odatle posmatraju svijet oko sebe. Većina se na vrijeme oporavi i

revitalizuje u savršeno oblikovanim mislima i novoj ljepoti.

Figurišući u najbitnijim trenucima, kako porodičnih, tako i kolektivnih veselja, zdravice i njihova stilistika, preko reminiscencije svog naratora (zdravičar ili domaćin), stoje na braniku najfinijeg i najrazumljivijeg književnog jezika, koji u svakom pogledu predstavlja uzor. Jedinstven stil i jezik, savršeno oblikovane misli u svojoj ljepoti - koncizne, jasne, precizne, inspirativne, bez suvišnih riječi, a sa mnogo emocija, u ritmu srca, duše i razuma. Ponekad njihove riječi budu mudre kao kod pravih mudraca. Jezik eruditivan, razbokožen, bez pretenzija da remete predanu igru. Ovakvi konstrukti, slojevitog i simbolički sažetog izraza, iznenađujuće snage i svjednosti, djela vremena i duha, odišu prisnošću i toplinom. Različiti intonativni nivoi, od poetskih, preko eruditskih i alegorijskih, do realističkih, skladno su ukomponovani u postupno razvijeni tok sižea, sa efektom izvedenim početkom i završetkom².

Posjedujući visoku književnu vrijednost, a izgovorene najčešće na početku svečanosti, uz podignutu čašicu alkohola, zdravica izvan svih puteva, sigurna u svoju jasnost i snagu, uznemirena tišinom, postaje svojevrsni izazov onima kojima je upućena. Dok se izgovaraju dobre želje, gosti u stojećem stavu, sa čašicom u ruci, uzbuđeni od radosti, postaju svjedoci još jedne neprolazne otmenosti u kojoj se svako od nas može naći. U tom narativu nabrajaju se želje za sreću i napredak domaćina i njegove porodice, kumova, rođaka, prijatelja, komšija, čitavog bratstva i svih gostiju koji su došli i koji će doći. Potom, zdravičar poziva sve prisutne da svoju rakuju ispiju do kraja na iskap. Izrastao iz običajnih okolnosti i individualne kreativnosti, ovaj ritual ispijanja alkohola naskap dugo se poštuje, sa tendencijom da tako i ostane. Inače, nazdravljanje pićem ima svoje specifičnosti koje se razlikuju od kraja do kraja, posebno kafanski ritual, koji često prelazi ukus dobre prakse i namjere³.

Iako izvan i iznad realnosti, zdravice su naglašenije, izoštrijenije i jače u oskudnom, surovom i neostvarenom prostoru i vremenu. Takve posjeduju dublju emociju i po-

tencijal da motivišu i ujedine, daju osjećaj sigurnosti, kako bi životu pridodali dimenziju jedinstvenosti, smisla, značaja, ljepote, zajedništva, ostvarenosti i svijest o identitetu; daju orijentaciju i podsticaj za dalje kretanje, ispunjavaju smislom, nadom i radošću. Bajkovita zdravica vraća nadu i nesigurnom čovjeku daje samopouzdanje u mogućnost ostvarenja sopstvenog životnog podviga. Ovo treba sagledavati kroz prizmu emocionalne, moralne, duhovne egzistencije čovjeka, sa onim što sanja i što mu se događa. U siromašnom i svemu oskudnom prostoru, zdravica motiviše postupke i ne dozvoljava životu da još dublje padne i potone. U takvim okolnostima, gdje je najvažnije obezbijediti koru hljeba, zdravica podiže moral, nudeći osjećanje probuđene nade, ponekad veće i od samog života.

Bez sumnje, zdravice spadaju u najstariji oblik narodnog pjesništva i besjedništva, iznikle iz čovjekove svakodnevice da se brojni običaji zaodenu u jednu verbalnu podsticajnost kao dio zabave i razonode. Ogromna je vitalnost ovog rituala, jer počiva na neiscrpojnoj moći neprestanog obnavljanja književnim elementima života. Kao refleksija misaonog i poetskog karaktera, one imaju svoj kod, svoja pravila, naraciju, precizne lekseme. Po svojoj funkciji i namjeni mogu biti ciljane, pojedinačne, kolektivne, amanetne, svakodnevnne, svadbene, političke, slavske, poslovne, molitvene, rođendanske, ratarske, novogodišnje, božićne... Postoje i zdravice zahvalnosti, upozorenja, motivaciono-podsticajne, ironične, šaljive, romantične, etičke, futurističke, poetske. Zajednički imanitelj svih navedenih jeste njihova moć da svojim kazivanjem otkrinu tajanstvene odaje u kojima se skriva neprocjenjivo blago tragova najdubljih istina, dobrih namjera, raskošan vez emocija, bogatih značenja, opsežnih metafora, etičke i tradicionalne mudrosti. One su suptilna sinteza između nježnosti i snage, neizvjesnosti i sigurnosti, romantike i tradicije, želja i mogućnosti, dalekog i bliskog, sebe i drugog. Posjeduju fini ofanzivni šarm bez apatije, melanholije, gubitništva, depresije, ogorčenosti i rezignacije.

Zanimljiv je vremenski okvir ili raspon između izrečene zdravice i očekivane bu-

1. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske upisalo je 2021. godine Konavosku svadbenu zdravicu u Registar kulturnih dobara.

2. „Dragi naši mladenci, kuda se god okretali, uvijek dobru sreću susretali, Bog vam dao ruke pune, oči bistre, srca i duše bogate srećom i ljubavlju, stidom se ne zadržite, strahom se ne prepadnuti, nego vas svuda svi poznavali, po visokom stasu i po dobrom glasu, a šta da kažemo na sve ovo dalje, osim da vam Bog da dobro zdravlje, i uz sve to ono najveće blago, koje je i Njemu i svim ljudima na svijetu i milo i drago.“

3. „U Paštrovićima je običaj da se na svadbama, a i o kršnjem imenima i na ostalijem velikim gozabama, pije upravo i samo po sedam zdravica, i to: u slavu Božju, u slavu svih svetijeh, u zdravlje domaćinovo, u zdravlje crkveno, u zdravlje svojijeh starješina, u zdravlje carsko, u zdravlje sofre“, Vuk Stefanović Karadžić.

duće stvarnosti. Ta utopijska projekcija može biti realna, sumnjiva i nerealna. To prerašavanje stvarnosti liči na dvoboj između čovjeka i njegove sudbine. Svaka zdravica pretenduje na veličinu, dalekosežnost, ničim potkrepljeni optimizam. Lakše ih je slušati, nego vjerovati u njih. Njihova poruka glasi: *U budućnost moramo gledati s nadom*. U svakoj je podsticaj i bezuslovno pozitivan stav koji se često zauzima naspram realnosti i svijeta, gdje malodušnost treba da indukuje velikodušnost, svaka usamljenost da rodi potrebu za bliskošću, svaka negativna emocija da ukroti i ustupi mjesto jakoj, pozitivnoj nadi i emociji. Upravo zbog toga, svaka zdravica je nezainterosovana i ravnodušna prema vremenu. Dakako, ljepota zdravice ne omalovažava svijet, već ga samim svojim postojanjem čini ljepšim i boljim. Zdravičar napušta konvencionalni kolosujek da bi zaorao novu brazdu kroz neispitane oblasti misli i života. Bez sumnje, zdravica će naći svoj put, a na nama je da li ćemo to ispratiti pogledom ili žmurenjem, dok stojeći držimo čašicu sa vinom ili rakijom.

Kako ranije, tako i danas, gotovo je nemoguće zamisliti svetkovinu bez uvodnih zdravica. Zrelom jednostavnošću, gospodskim manirom, biranim jezikom, briljantnim i odnjegovanim stilom, obred nazdravljanja razbija svaku kolektivnu sabranost i ustaljenu ritmičko-muzičku običajnost. Štaviše, sve vrtoglavo eksplodira u njihovim zdravicama bremenitog značenja. Sa skrivenim duhovnim korijenjem svoga nadahnuća i intuicijom velikog iskustva, zdravičari su osvajali svojim šarmom, mudročću, otmenošću, gospodstvenošću⁴. Sublimirajući moć emocija i empatije u jedan gotovo nadrealan kompleks poruka, sa blagom ushićenošću, duhovnošću i etičnošću, kroz pronicanje najdublje tajne ljudske duše, oni na poseban, podsticajan, uznesen i senzibilan način tumače i osvjetljavaju sve ono što je u realnosti prikriveno sjenkama nedorečenosti. Iznoseći darove svog talenta i predačke vatre, njihove besjede znaju biti niz koji se ne prekida. Noseći svu snagu prošlosti uz naglašen raskošan vez emocija, zdravičar zna da se našali i na sopstveni račun. Duhovita opaska i asocijacija uvijek su dobro došle kako bi se podiglo raspoloženje gos-

tiju. Tragajući po najskrivenijim dijelovima duše, ličili su na neposlušne šarmere, a takvi ljudi, u bilo kojem vremenu, nisu bili brojni. Strogo poštujući tradiciju tla, navika i potreba, u zdravicama su pronašli idealno uporište svojim promišljanjima.

Ukorijenjene u narodnoj tradiciji, naše proslave su narativ stvarnosti, životne neupitnosti i muzičke glasnosti. Kao centralna figura, zdravica se drži po protokolu svečanosti, a najčešće na početku veselja ili prije glavnog jela. Važno je napomenuti da se zdravica ne drži samom sebi i u čast svog uspjeha. U dosta slučajeva, zdravica može biti i više, povezanih nekom zajedničkom naracijom iz koje se krije mnoštvo mudrih, duhovitih, ali i realnih uvida u datost⁵. Ranije su se neke zdravice pjevale, kasnije recitovale. Na selu je zdravica bila obavezan ritual na početku ili na kraju velikih i značajnih poslova. U međudržavnim odnosima, poznate su diplomatske zdravice, kada na početku svečanog ručka ili večere šefovi delegacija razmjenjuju zdravice. Na otvaranju raznih društvenih manifestacija, zdravica je uobičajen dio protokola. Dakako, njima se dočekuju putnici namjernici. U svim slučajevima, zdravice daju smisao i svečan ton; bez njih bi svaka svetkovina počela i završila sa jelom i pićem. Njihova naracija prevazilazi ono što nazivamo viškom emocija.

Iz vizure pobjede duha nad sivilom trivijalne svakodnevice, zdravica motiviše razočarane, podijeljene, ostavljene, nevoljne, lakovjerne, naivne, kolebljive, one koji ne vjeruju u ljubav, koji ne sanjaju i ničemu se ne nadaju; uspostavljaju nove veze, pokreću nova pitanja, sugerišu drugačija značenja, bude vesele nade i želje. Na ovo bi Franja Asiški rekao: „Bože, molim te, daj mi hrabrosti da menjam ono što se može promieniti, snage da prihvatim ono što se ne može promieniti i mudrosti da razlikujem to dvoje“. Uz klasičnu vedrinu i uzvišenost smisla ljudskih osjećanja, njihova svrha je da opomenu, podsjetu, da isprave, da moti- višu, ohrabre. Zdravice vraćaju dostojanstvo onima koji dobroti nisu skloni, sa dubokim razumijevanjem za ljudske sudbine; razgorevaju naša srca ljubavlju prema najneobičnijim stvarima i velikim željama.

Može se reći da su zdravice bile bliske društvenim idealima svakog vremena i kul-

turnog aktivizma. Kao dragocjenost i svjedočanstvo, zdravice osvajaju, zrače, diraju, bude i prizivaju, a svjetlost sa raznih strana, uglova i visina pada na lica prisutnih; u njima se sjeđinjuje ponositost sa radošću, srećom, sa zadovoljstvom. Kao optika, perspektiva i vizija stvarnosti neophodna svakom čovjeku u suočavanju sa sobom i svojom budućnošću, one dodiruju same egzistencijalne osnove aktuelnog života; posjeduju potencijal zdravo-razumskog odnosa prema svijetu i životu. Iako ne mogu da mijenjaju lice svijeta, u pojedinim slučajevima zdravice su poziv svijetu da postane prosvjećen, smislen i stvaran.

Kao manifestacija umnosti jedne kulture, utopljene u svoj narod, njegov moral, običaje, jezik, zdravice su bile i ostale gusto vezivno tkivo života i prijateljstva. Zapre- tene u našem kolektivnom pamćenju, one su neiscrpna riznica sjajnih tema, kroz koje se kristališe suština ljudske mudrosti. To je čar jednog kulturnog identiteta preko kojeg se čuva dragocjeno pamćenje i historijsko iskustvo. One trajno svjedoče da ljubav mora ostati mogućnost za sve nas, makar i u nekoj obeshrabrujućoj, transhumanističkoj budućnosti, kad će svako svoje zrno radosti nositi sam u novi dan. U njih su utkane priče našeg djetinjstva, odrastanja, važnih trenutaka. I zato se svaki čovjek, htio to ili ne, vezuje za njih, jer predstavljaju dio istorije privatnog života. I danas, u pojedinim našim selima, zdravice izgledaju kao rimejk nekadašnjih nezaboravnih besjeda.

Ova drevnomoderna, direktna, međuljudska komunikacija, koja se pruža preko vremena i raznih ograničenja, duboko utkana u savremenu kulturu i naš svakodnevni život, još uvijek jedri kroz naše vrijeme i našu stvarnost. Izronila iz paganskog iskustva i arhetipskih naslaga, kao neograničena empatija koja ne pravi razliku između naših i njihovih, prijatelja i neprijatelja, bližnjih i stranaca, zdravica ostaje kao reprezentativni dokument o jednom vitalnom segmentu našeg tradicionalnog i kulturnog sistema. Kao misaona, stilski rafinirana proza, ona sublimira svo stečeno iskustvo, jedreći kroz vrijeme, generacije i civilizacije. Mnogi dragocjeni običajni rituali su, nažalost, zaboravljeni. Otuda, veoma je bitno da se ovaj tradicionalni dragulj sačuva od ubrzane, bespoštedne indiferentnosti novog čovjeka i novih shvatanja ♦

4. Mladimir Protić, iz Milićevog sela kod Požege, postao je 2008. godine evropski šampion u zdravičenju, i ušao u Ginisovu knjigu rekorda, nakon što je bez pres- tanka iz glave besjedio šest ipo sati.

5. „Dragi mladenci naši, da vam zauvek u očima blista sreće sjaj, da vam život bude divan, kao livada u prolećni maj, da vašoj ljubavi nikada ne dođe kraj, a njen početak da vam bude najsladši imetak, još da imate dečice puno, od kuma je dosta želja, sada malo neka „teku“, zdravice i od prijatelja“.

Promocija knjige prof. dr. Izet ŠABOTIĆ,

VELIKA MEDRESA U SKOPLJU

(1925-1941): Stasavanje jedne generacije

U organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini – **Podružnica Petnjica i Centra za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla** u Sarajevu je u Hotelu Hollywood Ilidža, 16. oktobra 2025. godine održana promocija knjige autora prof. dr. Izeta Šabotića, pod nazivom **VELIKA MEDRESA U SKOPLJU (1925-1941): Stasavanje jedne generacije**.

Knjiga je objavljena 2025. godine u izdanju Centra za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla. Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla predstavlja značajnu naučno-istraživačku asocijaciju

■ Piše: **Mr. Jasmin JAJČEVIĆ**
Centar za istraživanje
moderne i savremene
historije Tuzla

posvećenu proučavanju i promicanju historijskih znanja. Izdavačka djelatnost Centra za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla ima izuzetan značaj za razvoj historijske nauke, kako u Bosni i Hercegovini, tako i šire. Kroz svoje publikacije, Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla aktivno doprinosi istraživanju, dokumentovanju i promicanju historijskih znanja, čime obogaćuje historiografiju i omogućava dublje razumijevanje prošlosti. Do sada je Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla objavio niz značajnih publikacija (knjiga, monografija i zbornika radova). Riječ je o 13 publikacija, koje osvjetljavaju ključne

periode moderne i savremne historije Bosne i Hercegovine, a odnose se na istraživanje društvenih odnosa, zatim o agrarnim odnosima, migracijskim procesima, o obrazovnom sistema, o demografskim promjenama uzrokovanim ratom, o objavljivanju historijske građe kao primarnog historijskog izvora itd.

Kroz izdavanje naučnih publikacija, Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla potiče detaljno istraživanje i kritičku analizu historijskih izvora. Svaka objavljena knjiga predstavlja rezultat temeljnog rada, koji doprinosi proširenju fonda historijskih spoznaja. Autori se bave različitim temama – od vojne historije, preko agrarnih odnosa i migracija, do historije obrazovanja i lokalnih zajednica – čime se osigurava širok spektar istraživačkih interesa. Važan segment izdavačke djelatnosti CIMOSHIS Tuzla predstavlja časopis "Historijski pogledi" pokrenut je

s ciljem pružanja dodatnog poticaja razvoju historijske nauke u Bosni i Hercegovini. Do sada je izašlo 14 brojeva, i isti je uključen u više od 50 naučnih i stručnih međunarodnih baza, od kojih se posebno ističe Scopus baza.

Časopis je posebno fokusiran na proučavanje i istraživanje pitanja vezanih za modernu i savremenu historiju. Redovno izlazi, od 2018. godine, a od 2020, izlazi kao dvobroj, što svjedoči o

Tuzla je knjiga prof. dr. Izeta Šabotića, **“Velika medresa u Skoplju (1925-1941): Stasavanje jedne generacije”**, koja predstavlja izuzetno važno djelo u izdavačkoj djelatnosti CIMOSHIS Tuzla. Njeno pisanje bio je složen i zahtjevan posao. Ova monografija je rezultat višegodišnjeg istraživanja, prevazilaženja metodoloških izazova i sinteze rijetkih historijskih izvora. Ona ne samo da obrađuje historiju jedne značajne

Knjiga je objavljena povodom 100. godišnjice osnivanja Velike medrese u Skoplju (2025. godine), čime se odaje počast ovoj značajnoj obrazovnoj ustanovi i generaciji (generacijama) koja je iz nje proizašla. Kroz ovu monografiju, Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla daje značajan doprinos historijskoj nauci i očuvanju sjećanja na važne događaje i ličnosti iz prošlosti.

Promotori navedene publikacije bili su: prof. dr. Sead Selimović (Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli), zatim dr. sc. Safet Bandžović (Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu) i autor. O knjizi su još govorili i urednici: mr. sc. Omer Zulić, direktor Arhiva Tuzlanskog kantona i mr. Jasmin Jajčević, sekretar Centra za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla. Moderator promocije bio je prof. dr. Fehim Korać. U ime UG porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, obratio se i prisutne pozdravio potpredsjednik Muharem Hamzić.

Promotori su istakli da se monografija sastoji iz nekoliko poglavlja: *Predgovor; Uvod; Velika medresa u Skoplju od osnivanja 1925. do ukidanja 1941. godine; Od Medresanata i studenta, do revolucionara i intelektualaca; Umjesto zaključka; Izvori i literatura; Index ličnih imena; Index geografskih pojmova; Izvod iz recenzija; Bilješke o autoru.*

Ukazali su da se naučna utemeljenost ove monografije ogleda se u autorovoj iscrpnosti, preciznosti i analitičkom pristupu. Autor ne samo da iznosi činjenice, već ih stavlja u širi historijski

njegovoj vitalnosti i značaju za naučnu zajednicu. Svaki broj donosi nove teme, autore i perspektive, čime se osigurava dinamičnost i svježina sadržaja.

Najnovije izdanje Centra za istraživanje moderne i savremene historije

obrazovne institucije, već i kroz priču o medresantima, osvjetljava šire društveno-političke procese i doprinos jedne generacije. Takva djela su kamen temeljac naučne produkcije i služe kao inspiracija za buduća istraživanja.

kontekst, objašnjavajući motive aktera, posljedice njihovih odluka i dinamiku odnosa između države, vjerskih zajednica i različitih etničkih grupa. Tekst monografije se oslanja na vjerodostojne historijske podatke-izvore prvoga reda, nudeći minuciozan pregled nastavnih planova, kadrovske politike, finansiranja, učeničkog života, pa čak i internih i ideoloških sukoba i suprotnosti. Time doprinosi razumjevanju mikrohistorijskih procesa unutar makrohistorijskog okvira Kraljevine SHS/Jugoslavije.

U konačnici zaključili da je značaj monografije višestruk. Prvo, da ista rasvjetljava specifičan aspekt obrazovne politike jugoslovenske države prema muslimanskom stanovništvu na području Sandžaka, Kosova i Makedonije (Južne

Srbije), regijama koje su bile ekonomski i kulturološki najzapuštenije. Umjesto jednostranog narativa o potpunoj marginalizaciji, monografija otkriva kompleksan pristup Beograda, koji je kroz osnivanje "moderne" vjersko-svjetovne škole pokušao ostvariti kontrolu, asimilaciju i izgradnju "jugoslovenskog" identiteta među muslimanima. Drugo, da monografija detaljno prikazuje otpor i rezervisanost albanskog i turskog stanovništva prema ovakvom projektu, kao i paradoksalnu situaciju da su Bošnjaci iz Sandžaka postali najbrojniji učenici škole. I treće, da monografija naglašava ulogu same medrese kao mjesta gdje su se, uprkos strogom nadzoru i ideološkom usmjeravanju, razvijali slobodarski duh i kritičku misao, što je

kulminiralo studentskim pobunama i kasnijim učešćem svršenih učenika u antifašističkom pokretu.

Monografijom *Velika medresa u Skoplju (1925-1941)*, prof. dr. Izet Šabotić je na najbolji način, naučno-historijskim osvrtom otrgnuo od zaborava važno pamćenje o školi i ljudima koji su ispisali bitne dionice sandžacke i kosovske historije 20. stoljeća.

Poseban doprinos promociji ove knjige dali su prof. dr. Fehim Korać, predsjednik UG porijeklom iz Sandžaka - Podružnica Petnjica i Ismet Ramčilović, veliki aktivista i član predsjedništva Podružnice Petnjica, te im se ovom prilikom ispred Centra za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla, najsrdačnije zahvaljujemo. ♦

„ROŽAJSKA SVJETILJKA“

svjedočanstvo o znanju, ljudima i vremenu

Nakon višegodišnjeg rada i prikupljanja arhivske građe, pred čitaocima je nova knjiga „Rožajska svjetiljka“, posvećena historiji Gimnazije „30. septembar“ u Rožajama, obrazovne ustanove koja je od osnivanja 1965. godine bila izvor znanja i prosperiteta. Autor, prof. Halil Markišić, koji je čitav svoj radni vijek proveo upravo u ovoj gimnaziji (1970-2012), sublimirao je imponantnu hroniku njenog nastanka, razvoja i uloge koju je imala u prosvjetnom, društvenom i kulturnom životu Rožaja.

Ova knjiga, nastala uz podršku Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore, donosi dragocjene podatke o generacijama učenika, nastavnica, reformama školstva, te predstavlja prvi sveobuhvatan pregled razvoja gimnazijskog obrazovanja u Rožajama sa imenima, prezimenima i velikim brojem fotografija.

„Rožajska svjetiljka“, predstavlja spoj ličnog sjećanja i arhivskog istraživanja, knjiga je i svjedočanstvo o jednom vremenu i ljudima.

O knjizi prof. Halil R. Markišić kaže:

„Ova knjiga je moj dug školi u kojoj sam proveo čitav radni vijek, ali i svim generacijama učenika i kolega koji su kroz nju prošli. „Rožajska svjetiljka“ nije samo hronika jedne obrazovne ustanove, to je priča o ljudima, znanju, borbi, posvećenosti i uspjesima. Pisao sam je sa željom da se sačuva pamćenje na vrijeme kada je škola bila više od zgrade – bila je oslonac zajednice, rasadnik znanja i prostor u kojem su stasavali mnogi koji su kasnije dali doprinos nauci, kulturi, društvu i svom kraju. Za-

■ Piše: **Mirza LUBODER**

hvaljujem Fondu za manjine što je prepoznao važnost ovog projekta i omogućio da ova knjiga ugleda svjetlost dana.“

Veliki prosvjetni i kulturni značaj za Rožajski kraj imalo je otvaranje Područnog odjeljenja Gimnazije „Panto Mališić“

u Rožajama školske 1965/66. šk. god. i njegovo prerastanje četiri godine kasnije u samostalnu vaspitno-obrazovnu ustanovu, Gimnaziju „30. septembar“. Gimnazija, a od 1974. godine Školski centar „30. septembar“, je bila jedina škola u ovom kraju u kojoj su učenici osnovnih škola sa teritorije opštine Rožaje nastavljali četvorogodišnje srednje školovanje. Ona se vremenom razvila u veliku vaspitno-obrazovnu ustanovu sa, uglavnom, dobrim rezultatima rada.

U rožajskoj Gimnaziji je do 2023. godine (do izdanja monografije), učilo 56 generacija učenika koji su u njoj stekli potrebna znanja za nastavak školovanja. U mnogim generacijama bilo je učenika koji su na republičkim i drugim takmičenjima osvajali prva mjesta, nagrade i priznanja i tako prenosili glas o kvalitetu obrazovanja u njoj.

Veliki je broj đaka Gimnazije koji su uspješno studirali na gotovo svim univerzitetima nekadašnje Jugoslavije, a neki i u inostranstvu. Ne mali broj univerzitetskih profesora, naučnika, afirmisanih književnika, likovnih stvaralaca, uspješnih privrednika, afirmisanih društveno-političkih i javnih radnika, sportista, uglednih domaćina, a prije svega dobrih i poštenih ljudi, ponikao je iz redova njenih učenika. Prva inicijativa za otvaranje gimnazije u Rožajama pokrenuta je 1962. godine. U zajedničkom dopisu Izvršnom vijeću Narodne Republike Crne Gore - Savjetu za prosvjetu - Titograd (5, 23-26), koji su potpisali Rahman Adrović, predsjednik Narodnog odbora opštine Rožaje, Omer Kurpejović, predsjednik Opštinskog komiteteta Saveza komunista Crne Gore, Belo Kuč, sekretar Opštinskog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore i Babović Kosto, predsjednik Savjeta za prosvjetu, traži se otvaranje I razreda područnog odjeljenja ivanogradske Gimnazije „Panto Mališić“ u Rožajama. U dopisu je detaljno obrazložena potreba

Vukašin Todorović (1939-2011)

Luboder Naza (1950)

Šućrija Agić (1950)

Iz knjige

III razred Gimnazije 1974/75. šk. godine.

Slijeva stoje: Šahman Refa, Kalač Hajran, Marojević Veselin, Pavlović Miro, Kopetanović Esma, Bojrović Husko, nastavnik Kardović Nusret-Nusko; slijeva čuče: Bećiragić Elifa, Kurtagić Elifa

za otvaranje srednje škole u Rožajama i iskazana spremnost privrednih organizacija i društveno-političke zajednice da se obezbijede potrebni uslovi za njen rad. Iste godine pokrenuta je inicijativa i iz opštine Plav za otvaranje gimnazije. U ovoj opštini je čak i izvršen upis učenika u I razred gimnazije, među kojima je i bio autor ove knjige. Savjet za Prosvjetu Izvršnog vijeća Narodne Republike Crne Gore nije imao razmišljanja za ove zahtjeve, pa se na otvaranje gimnazije u ovim opštinama čekalo još tri godine.

Početkom 1965. rukovodioci druš-

tveno-političkih organizacija Rožaja, pod rukovodstvom Amira Redžovića, predsjednika opštine, vrše pripreme i vode razgovore sa mr. Miomirom Dašićem, direktorom Gimnazije „Panto Mališić“ u Ivanogradu, koji će kasnije postati univerzitetski profesor i akademik CANU, o otvaranju njenog područnog odjeljenja u Rožajama.

Odluku koju je donio Savjet Gimnazije „Panto Mališić“ o formiranju njenog područnog odjeljenja u Rožajama potrebno je bilo da verifikuje Republički sekretarijat (ministarstvo) za prosvjetu,

pa se u opisu ovom Sekretarijatu (broj 3736, od 9. jula 1965), koji je potpisao Amir Redžović, predsjednik Skupštine opštine Rožaje, detaljno navodi šta je sve uradila opština Rožaje da stvori neophodne uslove za rad gimnazije. Najviši republički organ za prosvjetu i njegov sekretar nijesu imali puno razumijevanja za ovaj zahtjev, te da nije bilo zalaganja direktora ivangradske Gimnazije mr. Miomira Dašića, tada i narodnog poslanika, na otvaranje gimnazije u Rožajama, a i u Plavu, bi se još čekalo. Na njegov prijedlog, uz prethodnu saglasnost Skupštine opštine Rožaje, Savjet Ivangradske gimnazije za pomoćnika direktora, rukovodioca Područnog odjeljenja, imenovao je Miroslava Mira Đurovića, profesora srpskohrvatskog jezika i književnosti. Područno odjeljenje Gimnazije „Panto Mališić“ u Rožajama imalo je status radne jedinice. Samostalno je odlučivalo o ličnim dohocima radnika i drugim finansijskim troškovima, a sjednice stručnih organa često su bile zajedničke.

Područno odjeljenje je svečao otvoreno 15. septembra 1965. godine. U prvoj godini rada (školska 1965/66) imalo je tri odjeljenja prvog razreda. Razredi su otvarani postupno. Bilo je smješteno u prostorijama Osnovne škole „Mustafa Pećanin“, u kojima će ostati do izgradnje zgrade Gimnazije 1972. godine. Za rad odjeljenja izdvojeno je sedam učionica sa novim namještajem, od kojih su dvije pretvorene u kabinete za biologiju/hemiju i fiziku. Kabineti su bili skromno opremljeni. Jedna učionica je bila pretvorena u biblioteku, koja je na početku imala oko 1.000 knjiga. Nije bilo radionice za nastavni predmet Opštetehtničko obrazovanje, a fiskulturnu salu koristile su obje škole. Sredstva za opremanje učionica, kabineta, biblioteke i učila za druge predmete obezbijedili su Šumsko-industrijski kombinat „Gornji Ibar“ u iznosu 5 miliona starih dinara i Skupština opštine Rožaje - 1 milion. Za deficitarne profesore (matematika, fizika, ruski jezik, fizičko vaspitanje i dr.) Opština je izdvojila sredstva za ugovorene lične dohotke, koji su se kretali od 110 do 180 hiljada starih dinara i obezbijedila stan ili mjesečnu naknadu do dobijanja stana.

Skupština opštine Rožaje, na sjednici od 17. jula 1967. usvojila je zaključak da

se u školskoj 1967/68. godini otvori i III razred gimnazije u sastavu Područnog odjeljenja i obavezala se da će obezbijediti stalne izvore finansiranja i trećeg razreda. Takođe, i Savjet matične škole, beranske Gimnazije, je razmatrao zahtjev Opštine Rožaje i odobrio otvaranja III razreda u Područnom odjeljenju. Školske 1968/69. godine otvoren je i IV razred gimnazije i maturirala je prva generacija maturanata u Rožajama.

Na sjednici Opštinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica Skupštine opštine Rožaje, održanoj 29. avgusta 1969. godine, donesen je zaključak da se uputi zahtjev Savjetu Gimnazije „Panto Mališić“ u Beranama da donese odluku o ukidanju Područnog odjeljenja Gimnazije u Rožajama, kako bi se na vrijeme preduzele mjere da se ono konstituiše kao samostalna vaspitno-obrazovna ustanova. Tom prilikom, Skupština opštine Rožaje dala je puno priznanje i izrazila neizmjernu zahvalnost kolektivu Gimnazije „Panto Mališić“, posebno Savjetu škole i direktoru mr Miomiru Dašiću „na razumijevanju, uložnim naporima i nesebičnom zalaganju u vezi sa konstituisanjem i dosadašnjim normalnim radom Područnog odjeljenja.

Početkom školske 1969/70. godine Područno odjeljenje ivanogradske Gimnazije u Rožajama preraslo je u samostalnu obrazovno-vaspitu ustanovu, koja je dobila naziv Gimnazija, „30. septembar“, po danu oslobođenja Rožaja (30. septembra 1944). Rješenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, nauku i kulturu broj 07-3084 od 19. septembra 1970. godine, utvrđeno

je da Gimnazija „30. septembar“ ispunjava uslove za rad kao samostalna vaspitno-obrazovna ustanova.

Na referendumu radnika Gimnazije i Škole učenika u privredi, održanom 5. jula 1974. godine, od ove dvije škole formiran je Školski centar „30. septembar“ Rožaje. Školske 1976/77. godine počela je primjena zajedničkih osnova srednjeg usmjerenog obrazovanja i vaspitanja, a od školske 1978/79 počela je završna faza usmjerenog obrazovanja.

Od 1965. do 2022. godine gimnaziju je završilo 3.442 učenika, od toga Područno odjeljenje Gimnazije „Panto Mališić“ u Rožajama 52, a Gimnaziju „30. septembar“ 3.390 učenika. Imena ovih maturanata data su po školskim godinama i odjeljenjima ♦

Biografija

Mr. Halil Markišić, crnogorski botaničar (Vojno Selo kod Plava, 17. I 1948 –). Osnovnu školu završio je u Plavu, srednju u Peći 1966. godine, studije biologije na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Prištini 1970. i od tada radi kao profesor biologije u Gimnaziji u Rožajama.

Na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu završio je 1975. jednogodišnju specijalizaciju za savremenu nastavu biologije, a 1987. odbranio je magistarski rad na Prirodno-matematičkom fakultetu u Sarajevu na temu Struktura i dinamika mezofilnih livada na planini Hajli. Izučava floru i vegetaciju rožajskog područja sa posebnim osvrtom na planinu Hajlu, o čemu je ostavio značajnu literaturnu građu, a tim više što je biljni svijet tog područja prije Markišića bio prilično nepoznat. Autor je, ili koautor, više knjiga, priručnika i udžbenika za srednje škole, kao i stručnih i naučnih radova. Sa Radomirom Lakušićem publikovao je 1988. monografiju Ljekovite biljke i jestive gljive okoline Rožaja, a 1996. sa Slobodanom Radonjićem leksikonsko djelo Enciklopedijski leksikon ekologije i zaštite životne sredine. Dvadeset godina uređivao je časopis Rožajski zbornik. Nakon odlaska u penziju Halil Markišić je veliku pažnju posvetio multidisciplinarnim istraživanjima kulturnog nasljeđa plavsko-gusinjskog kraja, a kao rezultat nastalo je nekoliko radova i knjiga. Dobitnik je mnogih priznanja, povelja i nagrada i dalje aktivno radi i stvara u Crnoj Gori.

Sead Tiganj: Zauvek između stihova; Galaksijanis, Niš 2025.

Duša, riječi i sudbine iz treće smjene

Zbirka poezije „Zauvek između stihova“ Seada Tiganja predstavlja snažan mozaik emotivnog kataloga i intelektualni zapis autora razapetog između unutrašnjih preispitivanja i spoljašnjeg dunjaluka prepunog proturječnosti. Pjesnički prvenac, ambicioznog Tutinca je svojevrsni romantični dnevnik duše koja traži svjetlost uprkos vladavini sjenki, dijalog u vremenu otuđenja i vjeru u vječne vrijednosti.

Tiganj piše jednostavnim izrazom, ali dubokomno u značenju. Od prve do posljednje 83 pjesme, u vješto strukturiranoj harmoniji katrenske pripadnosti, prevlađuje osnovnu nit njegove poetske riznice – opsesivna čežnja za onim što se može reći, u poeziji koja je njega izabrala i zbog čega se „nikad nije krio, ni snio“, iako u njegovom moralnom prepoznavanju „mi ne živimo u rečima, nego mi trajemo između njih“.

Tematski i sadržajno, jasno i neposredno poentirana ranjivost briše granice, iako su osnovni motivi i magistarlna ideja oslonjeni na ljubav, prolaznost, tihu patnju, ali i borbu za dostojanstvo, mir i duhovno buđenje. Na tom putu, u potrazi za izgubljenim ili zaturenim arhetipom, Tiganj lirski slojevito i stihotvorački snažno, u izvornom gotovo hipnotičkom vrelu emocija, dirljivo nudi spiritualnu dimenziju izraženu kroz simbole svjetlosti, tišine, nebo, poglede i riječi.

Seadov horizont je ljubav nastanjena u njegovo srce. Dok razodeva svoja

■ Piše: **Prof. dr. Esad KUČEVIĆ**

iskrena osjećanja, pjesnik i njegova pumpa života govore istim jezikom kolutova, kao vječitom snoviđenju i beskonačnoj kružnici, čije su poetske slike vanvremenski utkane, u našem vaktu i zemanu: „I kamen bi ožiljak dobio, i on bi se smrvio, udrobio, da je kao ja živeo...I tako te iskreno voleo!“

Između Tiganjovih riječi stanuje vječnost. Tamo gde se stih prekida, počinje ono što nikad ne umire. Glas koji ne izgovorimo, ali ga slutimo, to ime ne pišemo već ga pamtimo. U toj pauzi, u toj tišini, između ritma i uzdaha, zadržava se sve što je moglo biti i sve što jeste, naglašava autor istrajno preokupiran unutrašnjim meandrima i dubiozama, nad kojima Sead, znaljački iskusno zna da vlada i da se savlada: „Ličiš na krojača, i makaze i metar su kod tebe, uživaš i sečeš,

po potrebi deo po deo mene!“

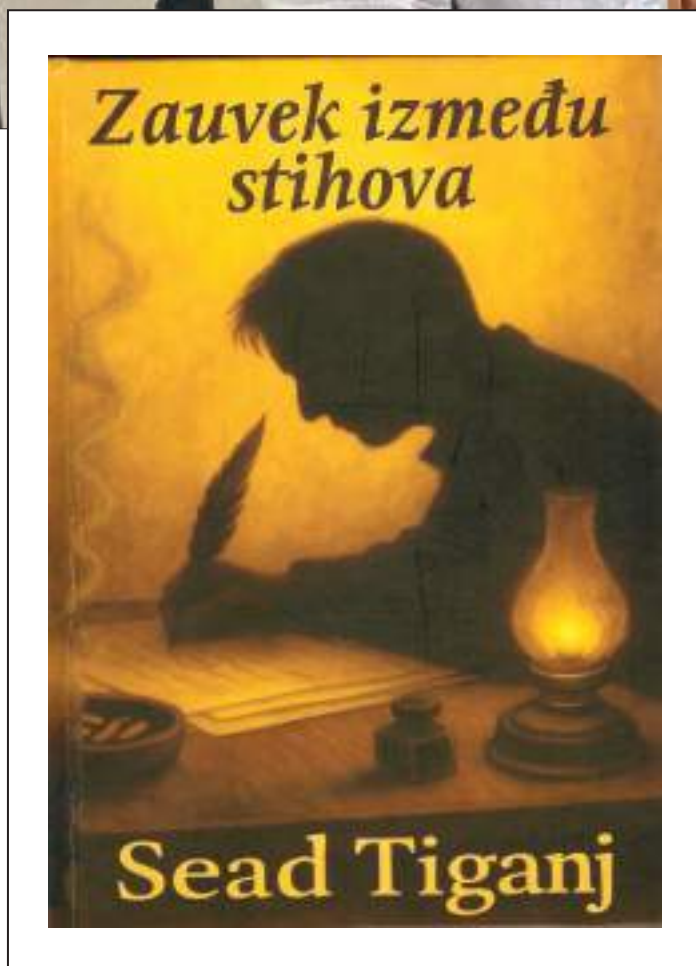
U debitantskom pjesničkom dragulju, Seadova poezija nije mozaična. Ona je primarno i efektivno mozaik duša, naučenih da je svaka kap zrno soli, od koje možemo da izgradimo sopstvene statue ili kipove svojih idola. Na svakom koraku lirskog hodočašća i Seadovih pjesničkih čarolija, u sudbinskom beskrajju formatizovani ritam njegovih emocija nije trenutno, ni solarno ni lunarno očekivanje epiloga, nego trenutno očekivanje cilja. Zato je njegova poezija, u isti čas pohotna, zavodljiva i gizdava alhemija, istovremeno utjeha i oružje, iskreno prizivanje, a ne prozivanje: „Pre nego što utonem u san, umoran sanjam, svoju grudu, majku, sanjam Tutin grad! I, kaldrma i fenjer, plast sena, pendžer, testija i čardak mali... sve mi tako ovde fali!“

Nadahnuo, s usklikom. S tijelom stiha u ritmu i riječima koje ilustruju njegovu dušu, poetično stvaralaštvo Seada Tiganja može da se analizira iz više uglova. U svakom od tih kaleidoskopa, jedan dan, jedan stih su jedna vječnost, dok poezija počinje tamo gdje proza ne smije, onda stih nije linija, već otkucaj. Odnosno, šapat srca u obliku pjesničke rime: “Šapuću tiho snegovu, kakvu su zimu iznedrili, prekrili svaku travku, granu, šapuću snegovu...kad već ti nisi ovde, oni će da ostanu!“

U ovoj zbirci, stihovi su trenuci zauzdani u zvuku. Seadova simfonija ateizma i monoteizmu, vjera u vječnost, sve i sva, dovoljno govori o višestruko nagrađivanom laureatu, koji kaže, umjesto nagrada više čezne za prepoznavanjem i čitanjem. U mnoštvu internacionalno

Sead Tiganj,
na promociji
svoje nove zbirke
stihova 'Zauvek između
stihova'

prestižnih priznanja najviše je ponosan na plaketu Ambasadora mira, za širenje mira, kulture i suživota među narodima, iako mu prija afirmacija njegovog stvaralaštva u Latinskoj Americi, na Bliskom i Dalekom istoku.

Blagodareći, lirskim pitanjima koje ne traže odgovor, Sead Tiganj nastavlja da dozirano ekstravagantno interpretira pjesnički entitet. Iz treće smjene u praskozorje, prevashodno za sebe i brojne istomišljenike, osnovne jedinice poezije, koja kroz ritam formatizuje njegov književni izraz i glas duše. Intimno, koncentrovano i moćno, kao sjećanje koje odbija da blijedi, krupnim korakom zakoračio je u prostor, ne pripadajući više ni danu, ni noći, već jeziku koji ga prepoznaje.

Pojačano filozofsko - egzistencijalno, koliko mistično-arhetipski, epski ili ljubavno- ranjivim redom. Njegov stih je trag misli preko ivice postojanja, u nevidljivom uzdahu svake strofe koja je udar sudbine, onoga koga nema.

Jer, između mnogo lica, a malo ličnosti, Sead Tiganj gordo nastavlja da u stihu obelodani ono što srce krije i priznaje, stih ljubi, čak i kad - gubi ♦

NASIHAT

ADŽO ŠAĆO

U bašči jutros uporno lije novembarska kiša, sliva se niz već osušene listove razgranatog stabla magnolije, pada na zemlju natopljenu vodom i otiče u malehne brazdice pored visokih, raskoših tuja, koje svojim zelenilom odolijevaju jeseni i nekako se uz našu baštensku ogradu gizdavo šepure. Sa jednog stuba kamene ograde na crnog mačka frkće šarena mačka, kojoj moj sin nadjenu ime „Tigra“ i koju navadi da se nagotovo hrani, pa ona „gospođa“ umislila da je cijela bašča njena teritorija i ne da ni jednoj mački tu priviriti.

U ovom tihom jutru, u sokaku nema žive duše, iz obližnjih komšijskih kuća ne dime odžaci, jer se svi griju na struju, ne škripe mali kapidžici, oni što su maksuz postavljeni da povezuju komšijske bašče i da se bez najave svaki čas kod komšije trkne na kahvu, mene obuže neka neobjašnjiva tuga i sjećanje na davna vremena, na onu nekadašnju međuljudsku srčanost i nesebičnost.

Ne mogu da pišem po nečijoj narudžbi, već samo onda kada mi sjećanje i žal pokrenu pero, tada inspiracije same naviru, pa danas odložih sve obaveze i sjedoh da zapišem ono što sam već odavno planirala.

U trećem dobu vrijeme leti poput šimšika, pa se nekad zapitamo da li sahat ima isto onoliko minuta k'o nekada ili možda manje. Dođe vakat kada biološki sahat svakom najavljuje kraj i tada odjednom postane nevažno da li će imati kuću sa deset soba, sa najsavremenijim namještajem, ormar pun firmirane odjeće, da li će voziti bijesno auto, biti vlasnik povećeg računa u banci, imati neku visoku političku funkciju, ili kako će stići do naučnog

■ Šefka BEGOVIĆ-LIČINA

vrha...

U mirovini, kada insan konačno počne malo misliti o sebi, osjeti gubitak snage, spozna teretom uništenu đovdu, pa zažali ono vrijeme potrošeno na nevažne ljude, koji se odmah udaljiše onda kada im više niste potrebni i zaboraviše da ste se ikad poznavali. Tada mnogi unazad obrnu kotur vremena i sjećaju se nekih divnih rođaka, prijatelja i komšija koji su ostavili svoj trag u našem odrastanju i koji su ljepotom obilježili naš život.

Iz tople sobe, gledajući kroz prozor kišu kako sa listova drveća lije dolje i osluškujući sokačku tišinu, sjetih se očevoog rođaka, našeg adža Šaća, kog su sve Begovića snahe zvale Šaćir-beg. Osjetih potrebu da ga perom ovjekovječim i našim mlađim generacijama na njega ostavim vječno sjećanje.

Iako je davno preselio i njegov je nišan u sredini Rasovskog „Begovića mezarja“ nekako poseban i dostojanstven, on u našim pričama nije zaboravljen i u mom učenju Jasina je vazda spomenut.

Ne pamtim ga kao mlađeg, već kao starca od nekih sedamdesetak godina i po izgledu najviše mi je sličio našem guslaru Avdu Međedoviću. Imao je guste brkove, na krajevima požutjele od dima duhana iz lule, koju skoro nikada nije vadio iz usta. Pored sebe je uvijek držao limenu, malo ulupljenu tabakeru, punu izdrobljenog duhana, i svojim žutim prstima nazbijao ga u lulu. Palio ga je kremenom iz kresiva koje bi drhtavom rukom vadio iz džepa ili zažarenim ugarkom iz šporeta. Setra i po široke pantalone su mu bile od debelog sukna, išao je malo povijen, oslanjajući se na debelu močugu od orahovine.

Adžo Šaćo je bio sin čuvenog Salih-bega Begovića i imao sedmoricu braće. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je 1943. godine bila paljevina Rasova od hordi zloglasnog četničkog komandanta Koste Pećanca, nekadašnji imućni begovi su preko noći ostali bez cjelokupne imovine i bez svojih najdražih. U tom zločinačkom piru i naš otac, Husni-beg Begović, je ostao bez svog čardaka od tri sprata i osam članova najbliže porodice.

Ti Rasovski begovi su preko noći osiromašili, pa su se poslije oslobođenja zemlje vratili u Rasovo (sada već prigradsko bjelopoljsko naselje) na svoja opustošena imanja i zgarišta kuća, a kako su uvijek imali na svoja imanja čipčije i najamnike, bilo im se teško prilagoditi u obnavljanju usjeva i izgradnju novih domova.

Adžo Šaćo je poslije rata ostao sam sa maloljetnom kćerkom Eminom i bez svog doma. Kada mu se kćer Emina udala, ostao je da živi kod svog brata Jusuf-bega Jula Begovića i oni su ga tretirali kao svog člana. To je bilo vrijeme kada su se brat, djever i amidža međusobno poštovali, a posebno ako su bili stariji, smatrali su se kutnjim hamajlijama.

Kako je on i u svojoj osami i muftačluku nečijeg hizmeta, bio izuzetno dostojanstven i „muhanatli“, neki bi za njega

rekli da je „ters“, jer je od svih zahtijevao maksimalno poštovanje. Snahe su strepjele da im nešto ne zamjeri, utrkivale se da mu sa posluženom kahvom ne zadocne. Nije htio da pije kahvu „divku“, govorio je „Ako je „zdrava kahva“ saldiši mi, a ako nije, nemoj mi prinositi onu „to-rotu.“

Adžo Šaćo bi nam pričao zanimljive hikaje, koje smo mi, u vrijeme kada nije bilo televizije, prosto „gutali“ i slušali ne dišući.

Mene je on najviše volio i zvao me „moja Bošnjaka“ (još tada me je obilježio) zatim „moja „Korićanka“ (doslutio mi, jer mi je rah. suprug bio rodnom iz Korita) i

našeg oca.

„Ene, Šale, pogledni posijali smo svake ljepote i sve nam mašallah rodilo.“

„E, bogomi, ja ne vidoh“ – adžo Šaćo zažmiri na jedno oko.

Naša tek dovedena snaha za brata, čim je vidjela adža Šaća, odmah stavila džezvu na šporet za kahvi i uzela poslu-

Iako on nije išao u posjetu kod svakog, sem kod onih rođaka i poznanika gdje je imao „slobodu“, ipak bi zamjerio svakom ako mu ne bi ukazao poštovanje.

Našeg je oca mnogo volio i kad bi zimi došao u goste kod kćerke Emine Begović Husović u Čukovac, kod nas bi, (kad smo doselili 1956. godine u Novi Pazar) bio musafir i po petnaest dana, a za to vrijeme, mi djeca smo se mnogo radovali što je tu.

Prvo, kad bi nešto skrivali, izbjegli bi od majke ćutek, jer nije bilo zgodno uznemiriti musafira, posebno adža Šaća. Majka bi nam za neku neposlušnost uzgred šapnula: „Ufursatili ste me, e vala, samo dok ispratim Šaćir-bega, platićete mi...“ No, mi smo znali da će je do tada proći huja i da će zaboravit da nas išiba.

„moja Dolićanka“ (vjerovatno što su tada Dolićanke važile za najljepše djevojke na Pešteri). Uglavnom, njegova omiljena pjesma bila je „Šetamo se gore dolje niz zeleno polje...“, pa bismo je nas dvoje u duetu pjevali.

Naša bašča u Jošaničkoj mahali, bila je jedna od najvećih, puna cvijeća, povrća i voća. Cvijetnjak nam je bio odmah ispred kuće i uz tarabe dužinom cijele bašče, a povrće u donji dio bašče, gdje smo mi sadili sve vrste povrća, tako da ga nikada nismo kupovali.

Jednom kada nam je adžo Šaćo naišao puteljkom od kapije ka kući, naš otac, čim ga ugleda, obradova mu se i ustade da ga srete.

„Husno, što nijesi šta posij'o ođe u ovu bašču?“ – upita adžo Šaćo čim zagrl

žavnik da ga dočeka, jer po riječima naše majke, ako hoće da je Šaćir-beg begeniše i pronese glas da je terbijet, kahvu mu ne smije zakasnit.

Snaha ga na vrata sreće sa poslužavnikom, a on je pogleda i onim drugim okom žmirnu, pa se okrenu našoj majci:

„Snaho Husnovice, što ti se ova nevjesta uzdupčila kraj praga, jedva prođoh, gotovo mi i s ovom tabljom oko izbi...?“

Da ne bi zakasnila, čim je adžo Šaćo sjeo, snaha mu prinese kahvu.

„Stani nevjesta, da dahnem, dušu da povrnem. Nije prevrelo!“

Malo zbunjena, snaha se izmakla nazad. Posle nekoliko minuta, majka joj šapnu da skuha drugu, taze kahvu i vrelu mu prinese, jer je vidjela da on viri hoće li mu ona onu istu kahvu podrgrijat.

Kasnije bi on i naš otac igrali karti:

„Husno, što mi ti sakri onoga tamo žandara?“ - čuli smo kako opominje našeg oca.

„A Šale, kako sad vide žandara, a ne vide onolike krompire u bašči, skoro do struka izrasle?“

Mi bi se toj njihovoj šaljivoj raspravi u ćošku sobe prigušeno smijali.

Majka ga je prije spavanja uvijek pokrivala sa najljepšim jorganom, jer on nije dao da se pokrije sa nekim starim.

„Evo, Saćir- beg, duše mi, sad tebe sa ovim jorganom od jarine sefte da pokrijem. Onomad sam ga sama sašila.“ (majka nam je bila vrsna krojačica i vezilja, a znala je i jorgane da šije)

„E, tako snaho, Bog ti d’o, ja ne dam da me neko pokriva sa svakojakim tarušinama.“

Ujutru kad bi ustao, malo ljutito bi pitao našeg oca:

„Husno, koliko ti ovo imaš đece?“

„Šestoro Šale. Što pitaš?“

„E, vala se mene čini, ima hi ođe dva- desetero. Digli se od devet zora i tutunju po kući k’o kondžolosi, pamet mi išćeraše.“ (kao mala nisam znala šta znači ta riječ, ali sam vjerovala da je nešto strašno)

A naš adžo Šaćo je bio obrazli i svaki put bi nam donio fitilj bombona, a svako novorođenče u porodici bi od svoje skromne penzije opešćešio.

„Ne mijesi pitu onaj ko ima, nego onaj ko je naučio“ – narodna je izreka.

U nekom prošlom vremenu, kada nije bilo ovog pomodarstva da se djeci daju strana i izmišljena imena, novorođenoj djeci su se obnavljala očeva, djedova ili amidžina imena. Na jednom posjetku, gdje je soba bila puna rođaka, adžo Šaćo sve njih prekori:

„Vala, svi svaćije ime obnoviše, moje niko ne šćede.“

„E, vala, Šale, žena mi je noseća, ako rodi sina, besu ti dajem, daću mu tvoje ime.“ – zarekao mu se bratućed, naš adžo Muharem.

Rodio se te godine adžo Muharemu sin i on mu nadjenuo ime Saćir, a nadimak Šale. Adžo Šaćo mu je maksuz otišao na babine i pozamašno darovao. Bio je sretan i ponosan da neko iza njega nosi njegovo ime.

Danas taj naš rođak Šale Begović je na privremenom radu u Njemačkoj, na

očevom imanju u Rasovu je izgradio veleljepnu kuću i pored četiri kćerke ima i sina Muharema (ponovio je očevo ime)

Često je adžo Šaćo gostovao i kod svoje bratućede Hateme Begović Bejtić, majke Meha Bejtića, bivšeg predsjednika Novopazarske opštine. Hvalio nam se kako ga je Meho pazio i zaustavljao da ostane duže da gostuje kod njih, jer mu majci pravi ćeif posebno uz jutarnju kahvu.

Pričao nam je adžo Šaćo, a i naš otac, da niko nije bio tiračija za kahvu k’o teta Hatema. Kahvu je kuhala u žaru na mangalu, pa dok bi sa mangala pepeo obrisala peruškom od krila kokoške, izglancala takum i fildžane, dok bi dva put u žar vraćala džezvu da provre i čuvala joj kajmak, to iščekivanje kahve je bilo ravno k’o kad se očekuje baklava.

Nama je otac pričao i divio se toj Mehovoj dobroti, o njegovom hasletu za roditelje i kako im je u intatu, kako ih je on k’o gledence pazio. Mnogi ljudi su ga viđali kako bi iz straha da mu majku ne udari auto, u naručje je preko ulice prenosio na drugu stranu i onako sićušnu k’o ptičicu u dimijama podramčio i do kuće propratio.

Tu njegovu dobrotu hairli evlada i roditeljsku hairdovu, Allah u poznim godinama nagradi sa dva sina, a iza njega od njih dvojice iznikoše tri podmlatka: Medina, Mehmed i Smajo. Koliko je Meha Bejtića samo i moja majka blagosiljala kada me je zaposlio u GP „Razvitak“

„Mehmed-efendija, Allah ti dao šta poželio.“

Primjer je da Allah svaćije dobro nagradi i nikada nikom ne ostane dužan.

Kada bi mi imali musafira u kući (a bili smo poznati kao musafirska kuća u Pazaru i kasnije Sarajevu), sjećam se da nam je tada kuća odisala nekom posebnom toplinom, radošću. Mi nijesmo, kao danas, svi imali posebne sobe za boravak, svi smo se okupljali u kuhinji, gdje smo jedne druge upoznavali kao karaktere i međusobno pamtili svaku crtu lica, za sofrom bili oslonjeni jedni drugima na rame, u tepsiji uplitali prste u pitu i tu pretakali ljubav, održavali nerskidivu povezanost.

A naši roditelji, uz naše uspjehe u školi i uljudno vladanje, kroz našu slogu, bili najbogatiji ljudi na svijetu.

Dolazile su kod nas odive, očeve bra-

tućede sa djecom, za koje mi nismo pitali koliko su nam blizak rod. One su bile naše tetke i mi smo se stiskali da im napravimo bolje mjesto za spavanje, prepuštali im najljepša jela, a mi djeca jeli poslije njih i nikada nismo prigovarali ako za nas ne bi preteklo onog što je njima bilo poslužno. I nikada se naša majka nije žalila na umor, niti je rekla „Eh, kad će nam musafiri otić.“

„Teško kući, gdje ne zvekne musafirska i odivina kašika“ – govorio bi naš otac.

„Bujrum! Hajde, bujrum!“ – te riječi su sitkile musafiru otvarale vrata naše kuće, koja se sada u mom sjećanju pretvara u veleljepni dvorac.

Poslije rata, kada sam otišla da obiđem rod u Sarajevu, gdje su moja tri brata i tri bratanića od prvog dana branila Bosnu i bili na prvim borbenim linijama, a da za tolike godine strave i užasa, nikom ni dlaka sa glave nije falila, majka mi je rekla:

„Sinko, njih su čuvala one musafirske i odivine dove, što su stalno u našoj kući ostavljane.“

I tako, kao nasihat mladima, ja napisah ovu priču o našem dobrom adžo Šaću, o teta Hatemi i njenom hasretu Mehu, o vremenu kada su se ljudi uzajamno poštovali, voljeli, bili prijatelji bez koristoljublja, kada su oni fišeci ušćerenih bombona bili slađi od svih svjetskih đakonija, kada smo duhom bili samilosni, komšiji pomagali, radovali se svaćijoj sreći, trgovci halal parom evlad hranili, kada smo popuštali, oprastali, znali da se izvinimo, zamolimo, zahvalimo, kada nismo isticali bogatstvo, niti sticali autoritet kupljenim nekretninama, ni luksuznim vilama, kada nijesmo unucima i djeci nosili torbe do škole, već se samostalno čeličili i učili da budemo samouvjereni ljudi, niti smo se takmičili čija će svadba biti raskošnija, ni čija trpeza bogatija, kada su nam roditelji u osami klanjali i Allahu se doveli za zdravlje, hairli evlad, bereket i halal imetak, da bi ga podijelili sa onim nevoljnim.

A našem adžu Šaću i svim našim rahmetlijama da dragi Allah podari Džennet i učini im kabur prostranim i svijetlim. Amin ♦

Program posvećen književnom stvaralaštvu Rasima Ćelahmetovića

VJEČNOST PROLAZNIH SLIKA

Rasim Ćelahmetović (Priboj, 1945–2025), pjesnik, esejista. Autor je zbirki poezije *Preprane vatre* (1974), *Zimzelene tuge* (1992), *Kazivanja o crnim gujama* (1993, 2000), *Pisma sinu Samiru* (1998, 2000), *Za vodom bi krenule obale* (2004). Autor je i knjige priča sa naslovom *Nepomenice* (1996). Izbor iz njegovog književnog stvaralaštva pod naslovom *Alkatmeri u bašči sudbine sačinio je Faruk Dizdarević*. Knjigu je objavio 2007. godine Centar za bošnjačke studije iz Novog Pazara.

R. Ćelahmetović je bio jedan od osnivača Kluba pisaca u Priboju i utemeljivača književne manifestacije „Limske večeri poezije“. Bavio se književnom kritikom i estetikom. Pjesme su mu prevedene na turski, poljski, bugarski, makedonski i albanski jezik. Zastupljen je u antologijama, zajedničkim zbirkama i zbornicima poezije.

Dobitnik je književnih nagrada „Blažo Šćepanović“ (dva puta), „Limske večeri poezije“, „Vukovi lastari“, „Susreti drugarstva“, „Vijesti“. Za doprinos u razvoju kulture dobitnik je najvećeg priznanja Opštine Priboj i „Zlatne značke“ Kulturno-prosvetne zajednice Srbije. Bio je član Udruženja pisaca Sandžaka i član Udruženja književnika Srbije.

■ Piše: Muharem HAMZIĆ

U organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka, 21. januara 2026. godine upriličen je program književnog stvaralaštva rah. Rasima Ćelahmetovića, književnika i publiciste iz Priboja, pod nazivom „Vječnost prolaznih slika“.

U prepunoj sali Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca ovom izuzetnom kulturnom događaju prisustvovali su brojni javni i kulturni radnici, akademici, profesori, kao i članovi porodice rah. Ćelahmetovića.

U ime domaćina Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca prisutnima se obratio prof. dr. emeritus Enes Pelidija, jedan od osnivača Vijeća i član Upravnog odbora, poželio dobrodošlicu prisutnima i ugodan boravak u prostorijama Vijeća.

U ime odganizatora Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka obratio se Sahudin Kačar, generalni sekretar Udru-

Učesnici programa o književnom stvaralaštvu rah. Rasima Ćelahmetovića (slijeva na desno): Muharem Hamzić (moderator), Muvedeta Kreho-Karović, akademik Faruk Dizdarević i prof. dr. Sead Šemsović (govorili su o književnom djelu rah. Rasima Ćelahmetovića). te glumac Dino Bajrović (kazivao stihove)

U ime domaćina, Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca, prisutnima se obratio prof. dr. emeritus Enes Pelidija te im poželio dobrodošlicu i ugodan boravak.

U ime organizatora obratio se Sahudin Kačar, generalni sekretar Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka

ženja. U svom obraćanju je, između ostalog istakao:

Rasim Ćelahmetović bio je jedan od onih pisaca čije se riječi ne zadržavaju samo na papiru, već ostaju u ljudima i u prostoru kojem su namijenjene.

Kao pjesnik Sandžaka, Priboja i šireg bošnjačkog kulturnog kruga, svojim je stihovima i knjigama svjedočio o zavičaju, o identitetu, o patnji i nadi, ali i o snazi jezika da sačuva pamćenje i dostojanstvo čovjeka.

Kao pjesnik, prozni pisac i kulturni pregalac, Ćelahmetović nije samo stvarao književnost – on je gradio književni prostor za druge, okupljao autore, poticao dijalog i ostavio trajne tragove u kulturnom životu Sandžaka i regiona.

Program je moderirao Muharem Hamzić, potpredsjednik Udruženja.

U ovom istom prostoru, prije nepunih 26 godina, 4. marta 2000. godine, promovisana je zbirka pjesama *Pisma sinu Samiru*. Kada je Ćelahmetović govorio svoje stihove, mnogima su u publici potekle

suze; plakali su zbog njegove roditeljske boli i tuge. Njegov sin Samir je morao otići u bijeli svijet zbog ratnih strahota, jer Priboj su „opasale vojske“, kako je to Ćelahmetović govorio.

O njegovom djelu govorili su: akademik Faruk Dizdarević, pjesnikinja Muvedeta Kreho-Karović, prof. dr. Sead Šemsović, a stihove je govorio glumac Narodnog pozorišta Sarajevo Dino Bajrović.

Prvi učesnik programa, akademik Faruk Dizdarević, dao je cjelovit prikaz književnog stvaralaštva Ćelahmetovića i svoje obraćanje naslovio: *Tragovi vremena – pogled na književno stvaralaštvo Rasima Ćelahmetovića*. Njegovo izlaganje objavljujemo u cjelosti:

U savremenoj konstelaciji književnih škola, doktrina, pravaca, književnost **Rasima Ćelahmetovića** (Priboj, 1945–2025) može se gledati kao izvjesna *differentia specifica*. On je tokom svog višedecenijskog stvaralaštva nastojao (i uspio) da bude i ostane svoj, da ne pripadne nijednom etabliranom književnom pravcu. No, to je mogao samo stvaralac

raskošne senzibilnosti i talenta. Živio je po mjerilu i titraju svojih osjećanja, ali ne nametnutih ili tuđih. Hodio je svojim hodom. I na putanji svoga života oblikovao svoje pjesme, stvarao poeziju i nama je darivao.

Tumačiti književno pismo Rasima Ćelahmetovića znači uhvatiti brojne mreže kojima je ono pre pokriveno i koje se nalaze u međusobnoj igri, da kad izdvojimo jedan sloj, možemo govoriti samo o pluralnosti, o *galaksiji označitelja*, a ne o strukturi označenih. Zato njegovo stvaralaštvo za svakog istraživača naše savremene književnosti predstavlja pravi izazov.

U književnom opusu Rasima Ćelahmetovića (on je prevashodno pjesnik, ali i prozaist) izdvajamo šest uporišnih tačaka i sadržinsko-tematskih sklopova. To su simboli *Smrti, Vode, Vatre, Sandžaka, Zmije, Lima i Rata*.

Razaranju vremena je izloženo sve. Cijelog života mi udišemo pijesak smrti, njegovim prahom prekrivena je naša mašta. Tjeskoba kao značajna egzistencijalna tema, sjećanje kao ontološka vertikala u doba, smrt kao korijen duha i

pisanje kao pokušaj da se nešto spase iz mrtve trke sa svijetom, unutarnja jeza koja čovjeka obuzima cijelog života pred pitanjima Života i Smrti, preokupacije su u djelu ovoga pjesnika: *Rugam ti se o aveti crna / Ova pjesma crnome prkosi / Plave pute smrt mora da ima/ Plavi kovčeg plava rijeka nosi (Plava smrt)*. Pjesnik kao da poručuje: U životu se nebi trebalo plašiti smrti. Voda i vatra jesu simboli sila stvaranja i sila razaranja. Voda i vatra jesu simboli koji pokazuju da se svijet kreće po panteističkim zakonima: onaj ko diše istinu života, taj diše i istinu smrti: *Da shvatiš obalu moraš rijeka biti/ Kriti potom tajnu to je mnogo teže/ Voda vatru shvati tek kad glavom plati/ Pa ipak neka ukletost ih veže (Pjesma i smrt)*.

Tragajući za svojom prošlošću, identitetom i genetskim sklopom Čelahmetović plovi kroz vrijeme, i to unazad, ako kad je vrijeme u pitanju sa sigurnošću možemo odrediti šta je unazad, a šta unaprijed. On je u sebi nosio i svo breme neizbrisivog, vajakadašnjeg sjećanja tragičnosti i patnje, koje je duboko ukorijenjeno u (našoj) svijesti: *Ko talasi podivljali/ Potapa me kamen bijeli/ O kamenu okeanu/*

Zasuo si Sandžak cijeli (Potapa me kamen). Pojam Sandžak se nalazi na spisku Čelahmetovićevih najfrekventnijih simbola. Svoga Sandžakliju on upoređuje sa čovjekom kojega ispod košulje golicaju mrtvački prsti, koji u sebi vječito nosi zamotuljak svoje sudbine. Neobičan način slikanja, neočekivane metafore, sjetna misao o svijetu i vremenu i duboko skrivena ljudska melanholija o nesavršenstvu tog svijeta, tuga nad onim što ljudi čine jedni drugima podjednako željni sreće i spokoja, rječito su iskazani u pjesmama *Sandžak, Kad nestane Sandžačke tišine, Zašto rastu brda u Sandžaku, Povratak u Sandžak* koje su objavljene u njegovoj prvoj zbirci poezije **Preprane vatre** (1974).

U integralnoj verziji svijeta koja miri istočno i zapadno, lokalno i univerzalno, balkansko i evropsko, u poeziji Rasima Čelahmetovića krug je i Zmija u klupko savijena koja simboliše praiskonsku i instinktivnu periodu sveprožimajućeg duha, cikličnu manifestaciju, griješnu pojavnost *a n i m a m u n d i*. Pisac je čak dvije svoje knjige posvetio zmijama (gujama ili nepomenicama kako se kaže u njegovom zavi-

čaju), zbirku stihova **Kazivanja o crnim gujama** (1992) i knjigu priča **Nepomenice** (1996). On u njima ista sižea, u jednom broju primjera, saopštava poetski i prozno. Jedan od Čelahmetovićevih „iskoraka“ u odnosu na tradicionalno shvaćanje jeste interpretacija ideje o savezu Guje (Sotone) i Čovjeka. Istovremeno postojanje i prožimanje realnih i irealnih elemenata u ovom tematskom krugu, nesumnjivo je. Značenje tog prožimanja, kao i značenje fantastike posmatrane u kontekstu priče o vječitoj borbi dobra i zla, višeslojno je i izazovno za tumačenje. Pisac pripisuje zmijama neobične osobine: one razumiju šta čovjek misli, transcendentno se premještaju sa mjesta na mjesto, caruju drevnim zemljama, budni su čuvari blaga, mogu biti čuvarke itd. Zagonetku čitave lepeze ovakvih moći Čelahmetović razrješava na ovaj način: ljudi su takve moći nekad imali, ali su ih izgubili jer su počeli da ih koriste za činjenje zla.

Ova ideja je višeznačna. Prvo, ono za šta pisac kaže da je već bilo, da se nekad desilo, podliježe neuporedivo manjoj sumnji čitalaca nego nešto što će se tek

Sala VKBI-a bila je ispunjena do posljednjeg mjesta

desiti. Drugo, Svete knjige uče o kaznama za počinjeno zlo, pa se može kao realnost shvatiti i gubitak nekadašnjih ljudskih moći. On, Ćelahmetović, je kao potvrdu svojih fantastičnih zamisli iznosio i neke stvarne događaje koji su sačuvani u tradiciji naroda njegovog kraja. Uzimajući za predmet tih svojih pjesama i priča ne samo ono što je golim okom vidljivo već i *maglu u duši koja se ne razilazi* i ono što može da se *zaturi u dobu* pisac se udaljava od mimetičke podloge i zato definiše svoja kazivanja kao *stvarne priče* iz Polimlja i okoline. Oni koji „arheološki“ posegnu za ovim pričama naći će čak i prepoznatljive toponime i grafiju i imena ljudi (Čitluk kod Priboja, Kukuroviće, Sjeverin, Mileševac, Sjenicu, Bijelo Polje, Zlatibor, Međeđu... kao i rahmetli baba Hasana, rođaka Hanefiju, gataricu Stanku Marić, guslara Emina iz Komarana...).

U izboru iz Ćelahmetovićeve poezije koji sam sačinio i koji je štampan pod naslovom **ALKATMERI U BAŠČI SUD-BINE** (2007) uvršten je i značajniji broj pjesama iz zbirke **Zimzelene tuge** (1992). Osnovni ton i kvalitet ove poezije sadržan je u fluidnom toku plovidbe jednim senzibilnim nabojem sklopljenim svijetom koji je izraz osjetljivog subjekta. Ta poezija kipti od punoće onih sokova koji preplavljaju i osvajaju, ispotiha, kao nabujala rijeka koja izlazi iz svog korita, koje joj je tijesno, pretijesno. I u ovom tematskom krugu autorov poetski govor, prigušen i difuzan, sačinjen od finog tkanja, zapitanosti i blagosti, komunicira jednovremeno svojim objelodanjenjem kao i svojim do kraja neotkrivenim smislom.

U pomenutom izboru njegovog poetskog stvaralaštva nalazi se preko četrdesetak pjesama uglavnom grupisanih u ciklusu **U rznici djetinjstva**. Ovo je najprisniji poetski krug sa motivima i mirakulama iz pjesnikovog djetinjstva u kojem on suptilno ističe pripadnost i privrženost svom nacionu. Te pjesme su izraz ritmova njegove duše kojima želi da opomene čovjeka da se prisjeti sebe kroz korijen duboko usađen u zavičajno tlo. Ali isto tako, da pod savremenim svijetlom iz rodnog tla iskaže lučom obasjane davnašnje običaje i kulturu.

Tematski krug Ćelahmetovićevog književnog djela neobično je širok. Jedna od njegovih trajnih inspiracija je Lim, koji

je ishodište lirskih opisa i refleksija (antologijska pjesma *Lim, Na Limskom atu, Svih rijeka majka* i dr.). U poetskoj alhemiji ovog suptilnog liričara Lim egzistira kao realnost i legenda, kao dar prirode i sudbina.

Ćelahmetović je napisao i jedan broj ljubavnih pjesama. Ljepotu žene on ne shvata u njenoj fizičkoj pojavi nego u vrlini kao njenom unutrašnjem, duhovnom sadržaju. Materijalno, spoljašnje vidljivo, samo je varka za nesavršene ljudske oči dok se suštinsko lijepo, ono ispod i izvan fizičkih predstava, spoznaje očima uma, unutrašnjim okom a doživljava očima srca, i očima duše.

Korijeni sukoba i agresije nalaze se u biologiji i psihologiji života. Ljudi su, u principu, izuzetno opasne, iracionalne životinje sa primitivnim instinktima stada. Da je pjesništvo Rasima Ćelahmetovića neka vrsta palimsestičkog protesta *u s u hoti vremena* svjedoče stihovi sadržani u zbirci **Pisma sinu Samiru**. Oni su poetski komentar ratnih događaja na našim prostorima od prije nešto više od tri decenije.

Veoma je zanimljiv način na koji je Ćelahmetović inkorporirao ritam i dikciju zavičajnog jezika u svoje poetsko pismo. On je recepcijom, usvajanjem starog i arhaičnog načina govora u Sandžaku, utisnuo pečat tradicionalnog u savremeno, a kad to kažemo mislimo prije svega na jezik koji ima sve elemente sinhronije i koji je skladno uklopljen sa elementima jezika iz naše starine, tako da on na toj opoziciji i gradi snagu svog literernog izraza.

Rečeno je već, da je Rasim Ćelahmetović, pored ostalog, poetski govorio o svojim zemljacima, prirodi i njenim pojavama, o svom zavičaju. „Svaki pokušaj da se otputuje od tog brijega činiće nam se zaludnim, jer obmana je da se odlazi i laž da se može od sebe pobjeći“ – rekao je jednom ovaj pjesnik. Među kritičarima i tumačima Ćelahmetovićevog stvaralaštva vladalo je, jedno vrijeme, mišljenje da je on prevashodno pisac zavičajnih motiva i reminiscencija, i tako dalje. Biti „zavičajni lirik“ u nas je, uglavnom, dugo imalo negativan predznak, valjda zato što zavičajnim liricima obično bivaju pojedinci koji nikada nisu otišli iz zavičaja. Malo je onih koji bi umjeli ozavičajiti cijeli svijet, ili

koji bi uspjeli izmisliti vlastiti zavičaj, sagraditi ga iz temelja i omirotvoriti ga tako da čitatelj povjeruje kako, zapravo, važnijeg mjesta na zemlji nema. Oni koji tako i to uspiju, oni su, zapravo, pravi zavičajni ali i mnogo širi lirici, epici, romansijeri. Jedan od tih je Rasim Ćelahmetović.

Pjesnikinja Muvedeta Kreho-Karović je u svom izlaganju nadahnuto govorila o Ćelahmetoviću kao čovjeku, prijatelju i njegovom poetskom stvaralaštvu. Između ostalog rekla je:

Govoriti o Rasimu Ćelahmetoviću, za mene znači vratiti se više od 50 godina unazad, i prisjetiti se prvih kontakata, ali znači i govoriti o istinskom prijatelju, izuzetnom pjesniku i rijetkom čovjeku, mehlem insanu, onom, što je sigurno ostavio biljeg dunjalučkog bitisanja.

Sedamdesete godine su bile vrijeme kad su mladi zaljubljenici pisane riječi iz malih mjesta čitali mnogo, nešto pisali i željeli upoznati sebi slične, tek da od njih čuju je li to što su napisali dobro, da čuju šta pišu drugi, jesu li objavljivali i gdje, šta čitaju, prave li književne večeri, planiraju li objaviti knjigu.

Mirko Ikončić, jedan od pribojskih pjesnika, zaslužan je što sam se odvažila da uđem u pjesničke krugove. Čuo je da i u Rudom ima onih koji pišu, pronašao me dok sam bila u Priboju i upoznao sa nekoliko pribojskih pjesnika: Krupa Ruždijom, Pjevčević Vidojem, Romandić Milutinom, Trišević Radmilom, Ćelahmetović Rasimom. I dok su oni zajedno pili sok ili kafu u hotelu, a ja pružala ruku da se upoznamo i da im čujem ime, Rasim je izvukao stolicu pored sebe i rekao: „Sjedi, sestro!“ Bilo je u njegovom glasu nešto toplo, ljudsko, dobronamjerno, zaštitničko, nešto što samo stariji brat ima.

Govorio je polako, iskreno, smisljeno. Potpuno se slažem sa Božidarom Proročićem da Rasimova riječ nikad nije bila znak, nego trag. Taj sam dojam ponijela već nakon tog, prvog susreta i bila sasvim sigurna da se s njim može bez zadržke pričati o svemu i ćutati o svemu.

Tih, sedamdesetih godina je iz FAP-ovih pogona izlazilo godišnje više od 7.000 kamiona, a književni život Priboja je dobijao zamah u organizovanom obliku djelovanja: kroz Klub ljubitelja knjige i

književnu manifestaciju „Limske večeri poezije“. Kamioni i „Limske večeri poezije“ nisu bili samo simbol grada i njegov zaštitni znak, već je Priboj postao po njima poznat u cijeloj Jugoslaviji.

Sa Rasimom sam se družila na književnim večerima, na „Limskim večerima poezije“, i mnogim književnim manifestacijama koje je organizovala Međurepublička zajednica za kulturno-prosvjetnu djelatnost sa sjedištem u Pljevljima. Uvijek smo imali hiljade tema za razgovor.

Nadalje se prisjećala njegove prve knjige poezije neobičnog naziva *Preprane vatre*, koju je izdala Međurepublička zajednica za kulturno-prosvjetnu djelatnost sa sjedištem u Pljevljima u ediciji *Mostovi*, čiji je tadašnji urednik bio Čamil Sijarić. Knjiga je objavljena 1974. godine.

Već prvom pjesmom i prvim tematskim ciklusom u ovoj knjizi Rasim Čelahmetović utire put jednoj temi, kojoj će ostati vjeran do kraja svog životnog i pjesničkog puta - Sandžaku.

Sandžak za Rasima nije puki geografski prostor sa granicama koje idu rijekama i planinama, već onim, kako to sam kaže, koje ne prolaze zemljom nego ljudskim srcem.

Kasnije Čelahmetovićeve knjige *Zimzelene tuge*, *Kazivanja o crnim gujama*, *Nepomenice*, *Za vodom bi krenule obale*, *Alkatmeri u bašči sudbine*, *Pisma sinu Samiru*, pokazale su da se radi o pjesniku izrazite snage i dara, lirski misaonom i misaono liričnom, onom koji je sposoban stihom stvoriti dokumente o vremenu, o dobru i zlu, Sandžaku, vodi i vatri, gujama, prolaznosti i smrti i poetskim sredstvima suspregnutosti i redukcije iskaza pokazati da je jači od kušnje vremena, sposoban da sve nepravde i sva zla pobijedi snagom ljubavi.

Na kraju svoje izlaganje pjesnikinja je završila sljedećim riječima:

Rasim ne bi volio da se o njemu priča dugo. On je uvijek puštao svoje stihove ispred sebe, da oni govore umjesto njega, da krče put i da se pamte. Pisao je promišljeno, dubokoumno i značajan postotak njegovih pjesama su antologijske vrijednosti, dok su sve druge, odreda, visokog

poetskog dometa.

Zamišljam da je u dženetu izabrao rijeku pored koju često odlazi. Ne najljepšu, već onu, koja je najslbličnija Limu. Sjedi na obali i čita Attara, pamteći riječi Ibrahima Edhema, Hasana Basrija, Bistamija, Rabije Adevije, Adžemija...

Prijatelju moj, ako me iz dženetske bašte slušaš, nemoj na ove moje riječi reći: „Puno je!“; jer ti zaslužuješ da se o tebi govori puno više. I puno više, i puno češće.

Prof. dr. Sead Šemsović je svoje obraćanje o Čelahmetovićevom književnom stvaralaštvu naslovio *Poetski svijet Rasima Čelahmetovića*.

Rasim Čelahmetović (1945–2025) pripada srednjoj generaciji bošnjačkih književnika iz Sandžaka, kojoj pripadaju još i Husein Bašić, Zuvdija Hodžić, Redžep Nurović i drugi, a njima je prethodila generacija Čamila Sijarića i Muhameda Abdagića. Budući da su prethodnici svoj književni rad započinjali netom nakon Drugog svjetskog rata, a u principu je to vrijeme rođenja većine pripadnika ovog srednjeg naraštaja sandžackih pisaca, formiranje staze kretanja bošnjačkog pisca u socijalističkoj Jugoslaviji, bilo je od izuzetnog značaja, a posebno u segmentu slojeva kulture koje književni tekst projektuje. Jedno od izuzetno referentnih mjesta jesu, naprimjer, imena likova koja se u široj bošnjačkoj književnosti javljaju od 1945. godine do Sijarićeve zbirke „Ram-Bulja“ iz 1953. i romana *Bihorci* iz 1956, a koja su bez izuzetka dolazila iz nemuslimanskog kataloga imena. Tek će Sijarić načiniti taj važan kulturološki zaokret od socrealizma i priča o NOB-u prema bošnjačkom čovjeku, njegovoj kući i njegovim posebnostima.

Upravo će tim putem nastaviti srednja generacija dobro nadograđujući naslijeđenu viziju Sandžaka, Bosne i svijeta koji ih okružuju. Važna prepoznatljivost Čelahmetovića bit će upravo teme Sandžak, rijeka Lim, porodica i sin Samir, koji zbog ratnih okolnosti kao veoma mlad odlazi iz zemlje. Kroz ove četiri linije pjesnik će kreirati svoj pjesnički svijet komprimiran snažnom emocijom, koju ni na koji način niti sputava niti je zabašuruje, već sasvim otvoreno i bez ikakve zadržke kreira pjes-

ničke slike natopljene snažnim senzibilitetom pripadnosti – Sandžaku, Priboju i porodici. Pored pjesama ispovjednog tona, Čelahmetović je sasvim uspješno kreirao pjesme snažnih logičkih zaokreta s poentiranjem na kraju, kojima je prije svega izražavao svoj stav, ponajčešće je to bio bunt i neslaganje, prema nekim „modama“, odnosno zapadnim i sasvim prolaznim vrijednostima. Uz svu silinu emotivnog naboja u odnosu prema topovima svoje kulture, pjesnik sasvim uspješno kreira i fine niti humornog i povremeno lascivnog karaktera, bez da i na koji način uklizne u neukus ili moguću uvredu prema nekome. Stoga će vremenom izrasti u književnika s najvećim brojem pjesama koje u sebi sadrže pojam Sandžak, pjesnika koji će zasigurno ponajbolje do sada opisati specifičnosti karaktera Sandžaklije, posebno onog gorštaka koji često jedino čega se boji su Bog i vlastite emocije pa makar i prema onim najbližim članovima porodice, a posebno prema ženi. Čelahmetović tim pjesničkim slikama ne slika nikog konkretnog, nego uobličava specifičan arhetip Sandžaklije i to više onog peštarskog nego ovog polimskog, više bilo koga drugog nego sebe samog. Na taj je način ušao u sve antologije koje su na bilo koji način imale za cilj predstavljanje Polimlja, Sandžaka ili Bošnjaka u Sandžaku, čime je ovaj pjesnički svijet, još za pjesnikova života, valoriziran i kako i priliči bio i tretiran. Pritom, nastavni planovi i programi još od vremena uvođenja obrazovanja na bosanskom jeziku u Sandžaku sadržavali su Čelahmetovićeve pjesničke radove, što je nekada zbog njihove tematike otežavalo procese odobravanja u institucijama sistema. Dionice književnokritičkih sagledavanja ovakvim pjesničkim radovima u budućnosti će u mnogome pomoći dodatnom etabriranju ovoga sandžackog poete.

Stihove iz nekoliko njegovih pjesama govorio je glumac Narodnog pozorišta u Sarajevu, Dino Bajrović.

Na kraju moderator programa „Vječnost prolaznih slika“ zahvalio se učesnicima programa, organizatoru Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka, Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca na ustupljenom prostoru, njegovoj porodici i prisutnoj publici ♦

KAD JE VAKAT TRAŽIO ČOVJEKA

Često život iznjedri ljude koji, vođeni tihim unutrašnjim zovom i urođenim osjećajem odgovornosti, stvaraju djela namijenjena boljem sutra. Kada se nad domove nadviju teški oblaci, a opstanak porodice, zajednice i naroda bude doveden u pitanje, takvi ljudi istupe iz sjenke i stanu rame uz rame sa svojim sugrađanima, braneći dom, čast i dostojanstvo. A kada se oluje konačno utišaju i teret sklizne s njihovih ramena, oni se znaju povući u skromnost i tišinu; nenametljivo, dostojanstveno, uživajući u blagodatima života koje su vlastitim žrtvama izborili.

Sve ovo, i još mnogo više, može se reći za Ćazima Ćaska Mučića. Jer i danas, tri decenije poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu, u njegovoj se blizini čovjek osjeća sigurnije, kao da se hrabrost, pravednost i postojanost prenose samom njegovom prisutnošću.

Ćazim Mučić rođen je 1962. godine u Rasovu, opština Bijelo Polje. Školovao se u rodnom kraju, gdje je već kao mladić postao član Kulturno-umjetničkog društva „Tekstilac”. Tada je nagovijestio svoju sklonost prema folkloru i poeziji, ali ga životne prilike nerijetko nisu mazile niti dopuštale da punim sjajem pokaže svoju kreativnost. Ipak, ljubav prema ritmu, pjesmi i narodnoj igri ostala je stalni dio njegovog identiteta; tiha, ali postojana nit koja ga je pratila kroz odrastanje i sazrijevanje.

Nakon školovanja kratko je radio na hrvatskom primorju, da bi ga put potom doveo u Sarajevo. U glavnom gradu zaposlio se u KTK Sarajevo, gdje je radio od 1984. do 1991. godine. Vrijedan i predan,

■ Piše: **Zumber MURATOVIĆ**

ubrzo nakon toga osniva i vlastitu firmu, koju uspješno vodi sve do početka agresije.

A onda je 1991. godine, kada je vakat tražio čovjeka, kao i mnogo puta u historiji prije toga, Bosna i Hercegovina postala pozornica na kojoj se jasno razdvajaju hrabri od onih koji iz nje bježe ili okreću glavu. U trenutku kada se nad životima nadvio gusti dim neslobode, Ćazim se bez oklijevanja uključio u pripreme za odbranu domovine od agresora, koji je već širio svoj krvavi pir u regionu.

Zajedno s braćom i sestrama, uz podršku majke Selime, založio je svoju kuću, svoj mir i svoju budućnost za bolje sutra. Da ima više razumijevanja i poštovanja prema onima koji su još prije prvih pucnjava stali na branik domovine, na fasadi njihove kuće, ugledajući se na neke prošle ratove, stajao bi natpis slobode veći od predizbornog billboarda.

Ćazimov brat Ferhan i njegov sin Mevludin položili su svoje živote za slo-

bodu ove zemlje, a svi koji su preživjeli agresiju u ilidžanskom naselju Sokolović Kolonija i danas sa ponosom spominju njegovu porodicu. Posebno Ćazimovu majku, kojoj mnogi ni danas ne znaju pravo ime i prezime, jer su je u ratu zvali „Nana Sandžaklijka“, a neki i „Nana Crnogorka“. Jer u vrijeme kada su se mutni oblaci nadvili nad Sarajevom, kada su se u njihovoj kući održavali važni sastanci ili kada bi ukućani pokušavali uhvatiti trenutak sna, ona, stara srčana žena u dimijama, kao vojnik s pištoljem za pojasom, noćima je bdjela nad svojim domom.

U tim teškim, prelomnim godinama Ćazim je pokazao hrabrost i odlučnost koja ne posustaje. Kao komandir Vojne policije učestvovao je u brojnim akcijama i tri puta bio teško ranjen. Nakon posljednjeg ranjavanja izmješten je na liječenje u Njemačku, odakle se po oporavku vratio u Sarajevo. Rat je završio s činom nadporučnika.

Ono što nije zapisano, zaboravi se. Vrijeme često otupljuje sjećanja, a ljudi zaborave ko je nosio teret najtežih dana; mnoge zasluge ostanu prešućene. Procese koji su oblikovali sudbinu naroda malo ko želi ili umije prepoznati. Istinski borci, oni koji su dali najviše, polako padaju u zaborav. Sve što je časno učinjeno biva malo vrednovano, a ono dobro što bi trebalo isticati kao plod njihovih žrtava mnogima se više i ne čini važnim.

Zato je važno reći i zapisati: Ćazim Mučić nije čovjek koji je stupio u odbranu kada je bilo najlakše stati. On se uključio kada je bilo najteže.

Danas je predsjednik Udruženja dobrovoljaca i organizatora otpora „Patriotska liga” opštine Ilidža i potpredsjednik Udruženja boraca „Patriotska liga” Kantonalnog saveza. Njegov najveći zadatak jeste očuvanje i njegovanje tradicije oslobodilačkog rata, kao i borba protiv zaborava.

Aktivan je i u pisanju poezije; autor je zbirke „Moj galebe”, u kojoj čitalac može osjetiti ritam njegovog srca, naslutiti sjećanja i prepoznati tragove života i ljubavi koji ga oblikuju. U pripremi je nova zbirka, nastavak njegovog poetskog puta. Njegovi stihovi zastupljeni su u brojnim antologijama i zbirkama u Bosni i Hercegovini, regionu i svijetu, a dobitnik je i

Ćazim Mučić

više književnih nagrada koje potvrđuju vrijednost njegovog stvaralaštva.

Danas u Sarajevu Ćazim živi sa suprugom Nusretom i troje odrasle djece.

DOMOVINO

O nama neka pričaju naša djela,
za njih zna naša domovina cjela.
Pišemo i stvaramo uvijek nešto novo,
da budući naraštaji čitaju naše slovo.

Pišemo o ljubavi prema domovini,
našoj divnoj Bosni i Hercegovini.
Ta ljubav, posebnu vrijednost ima,
gdje god odeš, o njoj pričaš svima.

Domovino naša, vrata nikom zatvorila
nisi,
u pjesmama mnogim, opjevana ti si.
Svaki pjesnik o tebi divne pjesme piše,
svaki tvoj kutak ih sjajno inspiriše.

O tebi pišem i kazujem o nama,
nikad majko naša, nisi bila sama.
U srcu si svih, koji voljet znadu,
pjesmu ti napisah u Sarajevo gradu.

MOJ SANDŽAKU

Sa Peštera svuda odjekuje,
to slavuja lijep poj se čuje.
Moj Sandžaku srcu drag i mio,
djetinjstvo sam lijepo provodio.

Sandžak ima sve ljepote svijeta,
duša raste dok se srce šeta.
Ljepota si takve rijetko ima,
zaželjeh se tebe, rodbini i svima.

Željlan sam te moj mili Sandžaku,
moje kuće, najljepšem sokaku.
Da vas vidim i selam nazovem,
kao nekad na sijelo pozovem.

Sve ljepote samo Sandžak ima,
biser rijeke i obale Lima.
O Sandžaku mjesto moje drago,
ti si svima i ponos i blago.

Svi gradovi, varoši i sela,
tu je moja familija cijela.
Moje srce i duše mi dio,
i kuća gdje sam se rodio.

Moj Sandžaku, moja željo mila,
u tebi je majka me rodila.
Stobom živim, sjećanja ti pišem,
dok god živim ja sa tobom dišem.

Tebi pjevam najmiliji cvijete,
moj Sandžaku jedini moj svijete.
Dušom živim, postojanje tvoje,
moj Sandžaku, ti si srce moje.

KRAJ MEZARA VAŠIH STOJIM

Kraj mezara vaših stojim,
ruke dižem i Allaha molim.
Da vam rahmet i dženet da,
tebi oče i majko voljena.

Draga majko, oče moj mili,
kad bi u snove mi svratili.
Da pričamo šta nas boli,
moje srce da vas voli.

Majko, oče da li znaš,
meni treba savjet vaš.
Nedostaje mi osmjeh blag.
i vaš pogled; mio, drag.

Sad shvaćam što nisam ikad,
kao roditelj nije, iko nikad.
Grlim studen, hladne ploče,
odrastao čovjek, al siročče.

Iz oka mi vrela suza kanu,
grleći imena na nišanu.
Ako sam griješan, moji mili,
znam da ste mi halalili.

TRAGOV NEKI

Cvali su divni cvjetovi mnogi,
bašte su miris širile svoj.
Nebo je plave iskrilo boje,
cvrkut je ptica činio poj.

Svojim su tokom i rijeke tekle,
i sve vode ovoga svijeta.
Putanju svoju imalo sve je,
al' tiho i snažno obrt ušeta.

I svud gdje trag je čojstva bio,
sjaj već gutaju tamne niti.
Vrijednost se niskim mjerama daje,
čistinu već dugo prljanje kiti.

Riječ u magli svoj pravac traži,
vidik je nekud izgubio pravac.
Kapetan na obali smiraj čeka,
dok lađa plovi u neznani pravac ♦

NOVI PAZAR IZABRAO NAJBOLJE U SPORTU ZA 2025. GODINU

Svečanom manifestacijom u foajeu Kulturnog centra, Sportski savez Novog Pazara je izvanredno organizovao tradicionalni Izbor najboljih u novopazarskom sportu za 2025. godinu, događaj koji je još jednom potvrdio da sport u ovom gradu nije samo takmičenje, već snažan društveni fenomen, identitet i ponos zajednice.

U prisustvu brojnih sportista, trenera, sportskih radnika, predstavnika klubova, institucija, medija i gostiju sa svih strana, dodijeljena su priznanja onima koji su svojim radom, rezultatima i posvećenošću obilježili sportsku godinu na lokalnoj, državnoj i međunarodnoj sceni.

Centralna priznanja večeri pripala su vrhunskim pojedincima koji su u 2025. godini ostavili snažan pečat. Najboljim

■ Piše i foto: **Senad Senko ŽUPLJANIN**

sportistom Novog Pazara proglašen je teniser Hamad Međedović, čiji su uspjesi na međunarodnim turnirima još jednom potvrdili njegovu pripadnost svjetskom vrhu. Njegovi rezultati, ali i način na koji predstavlja svoj grad, čine ga jednim od najsjajnijih sportskih ambasadora Novog Pazara.

Titulu najbolje sportistkinje grada ponijela je atletičarka Mejra Mehmedović, koja je svojim nastupima, disciplinom i kontinuitetom dokazala da novopazarska atletika i dalje ima snažne temelje i svijetlu budućnost. Njeni rezultati predstavljaju primjer mladima da se predanim radom mogu dostići visoki dometi.

Za najbolju sportsku ekipu godine proglašeni su fudbaleri FK Novi Pazar, koji su u protekloj sezoni ostvarili zapažene rezultate, pokazali stabilnost i kolektivni duh, te još jednom potvrdili status kluba kao jednog od najvažnijih sportskih simbola grada.

Posebno priznanje za najboljeg tre-

FK Novi Pazar - najbolja sportska ekipa

Enver Međedović, profesor u penziji – nagrada za životno djelo i Enver Gusinac

Mejra Mehmedović - najbolja sportistkinja Novog Pazara za 2025 i gradonačelnik Nihat Buševac

nera dodijeljeno je Jusufu Hajroviću, treneru MMA kluba Sandžak Top Tim. Njegov dugogodišnji rad, posvećenost borcima i izuzetni rezultati na domaćoj i međunarodnoj sceni svrstali su ga među najznačajnija imena borilačkog sporta u regionu.

U kategoriji sportskih radnika, priznanje je pripalo Elviru Hodžiću, čiji je doprinos razvoju sporta prepoznat kroz organizacioni rad, podršku klubovima i kontinuirano zalaganje za unapređenje sportskih uslova u Novom Pazaru.

Emotivan vrhunac večeri bilo je uručenje nagrade za životno djelo „Abdulah Duce Gegić“, koja je ove godine dodije-

ljena Enveru Međedoviću. Ovo priznanje simbolično je podsjetilo na generacije sportskih entuzijasta koji su decenijama gradili temelje novopazarskog sporta, često u skromnim uslovima, ali sa ogromnom ljubavlju i vizijom.

Tokom večeri dodijeljene su i posebne plakete sportistima za zapažene rezultate, priznanja ekipama koje su izborile plasman u viši rang takmičenja, kao i zahvalnice pojedincima i kolektivima za doprinos razvoju sporta. Posebna pažnja posvećena je i pedagogima fizičke kulture, čiji se rad često odvija daleko od reflektora, ali ima nemjerljiv značaj za formiranje mladih sportista.

Organizatori su najavili da će priznanja za mlade nade, koje klubovi budu naknadno predložili, biti uručena u prostorijama Sportskog saveza Novi Pazar, čime se dodatno želi istaći važnost ulaganja u budućnost i mlade talente.

Manifestacija je protekla u dostojanstvenoj i svečanoj atmosferi, uz poruku da sport u Novom Pazaru ima stabilne temelje, ali i jasnu potrebu za daljim ulaganjem, infrastrukturom i podrškom. Sportski savez Novi Pazar uputio je čestitke svim nagrađenima i nominovanima, uz zahvalnost svima koji svojim radom, entuzijazmom i odricanjem doprinose da sport ostane jedna od najljepših priča ovog grada.

Uz snažne poruke zajedništva i poš-

tovanja prema sportskim vrijednostima, večer izbora najboljih još jednom je potvrdila da Novi Pazar ima čime da se ponosi – ljudima, rezultatima i sportskim duhom koji traje ♦

Jusuf Hajrović – najbolji trener, stručnjak za mješovite borilačke vještine (MMA)

Elvir Hodžić – predsjednik Gradske organizacije sportskih ribolovaca Novi Pazar, laureat u kategoriji sportski radnik i Emir Mehmedović

Nagrada za plasman u viši rang pioniri FK Novi Pazar i Ensar Škrijelj

ODLAZAK ŽOCA

Nevjerovatne situacije su se desile u KK Partizan u prethodna dva mjeseca. Željko Obradović, zvani Žoc, podnio je ostavku na mjesto šefa stručnog štaba i izazvao erupciju nezadovoljstva navijača, koja je usmjerena prema upravi kluba, posebno ka predsjedniku Ostoji Mijailoviću, kao i prema većini igrača, koji su na volšeban način sabotirali trenera i ekipu.

Ne pamtim u svom životu da su navijači zviždali svojim igračima skoro svo vrijeme utakmice protiv Bajerna, a skandirali ime Žoca i prozivali upravu kluba, posebno predsjednika. Mada su crno-bijeli pobijedili Nijemce, nije bilo aplauza ni proslave. To je bila prva utakmica bez Žoca na klupi. Njegov pomoćnik Marko Ocokoljić debitovao je pobjedom u Euroligi, popravio raspoloženje i najavio novu, pozitivnu energiju, koju je dodatno prouzrokovala pobjeda nad vječitim rivalom – Zvezdom.

Činilo se da se kriza prevazilazi. Međutim, došle su dvije utakmice i dva debakla protiv Makabija i Žalgirisa, pa je uprava morala dovesti novog trenera. Izbor je pao na Španca Penjaraju i predstoji mu velika borba, mnogo rada i konsolidacija odnosa u ekipi.

Mogu reći da mi je, s jednog aspekta, drago što je Žoc podnio ostavku. Poznajemo se preko 40 godina i vidio sam da je ugrozio svoje zdravlje – crven u licu, nervozan, očekivao sam infarkt ili moždani udar. Hvala Bogu što je napustio stresnu klupu crno-bijelih.

Jedna slika odnosa navijača prema ekipi, treneru i upravi je nelogična, gotovo nadrealna. Ni trener, pa ni kada je Žoc u pitanju, ne može biti iznad kluba. Navijači

■ Piše: Ekrem Ferhatović

su, na njihovu žalost, prihvatili spinovanje pojedinih medija da je politika uticala na status trenera, ali nisu u pravu.

Najava sezone je bila bajkovita – najveći budžet kluba, preko 25 miliona eura, dolazak dva NBA igrača, Parkera i Milтона. Njihovi dvogodišnji ugovori iznose 10 miliona eura, pojačali su se na svim pozicijama.

Zasluge za budžet idu na račun ambicioznog predsjednika UO, biznismena Ostoje Mijailovića, istaknutog člana vladajuće partije SNS. Bez podrške politike nema velikog biznisa. Mora se priznati da je Ostoja okupio moćan tim biznismena. Prodato je 14 tisuća godišnjih karata, cijena jedne karte u prvom redu iznosi desetine tisuća eura.

Poslije teških pregovora potpisan je ugovor sa menadžmentom Eurolige da crno-bijeli imaju status euroligaša u naredne tri sezone. Pozivnica je koštala oko 3 miliona eura i plaća se u tri rate.

Previše stranaca – 10, mali broj domaćih igrača: kapiten Marinković, Prokuševski, Lakić, Bošnjaković i par juniora. Ekipa je izgubila identitet i počeli su porazi kao na traci – 7 poraza od 8 mečeva i debakli protiv Pariza, Fenerbahčea i Panathinaikosa. Vidjelo se da je Žoc izgubio kontrolu nad igračima i ekipom. Nezamislivo je da većina preplaćenih igrača sabotira i bojkotuje trenera, odnosno klub.

Posebno je bilo očito u Atini protiv PAO, kada deset minuta nisu dali poen, odnosno nisu htjeli, i Žoc je, kao karakteran i moralan čovjek, dao otkaz i prihvatio odgovornost. Najveću odgovornost je podnio Žoc, međutim veliki dio promašaja u ovoj sezoni snose i sportski direktor Zoran Savić i njegovi saradnici – loša selekcija igrača, bez karaktera, bez pobjedničkog mentaliteta, odsustvo želje da se igra odbrana, navodno ljubomora na primanja nekih igrača. Ali, po mojem mišljenju, stranci su sklopili savez da ne poštuju rad trenera, ne slijede njegove upute i naredbe, jer Žoc je poznat kao trener koji maksimalno radi na treninzima, do perfekcije je vodio kretanje igrača, postavljao akcije, insistirao na jakoj odbrani, brzom tranziciji, kontrolisanju reketa, skokovima, malom broju izgubljenih lopti.

Mora se reći da je imao od koga da uči – od legendarnog Aleksandra Nikolića, Duda Ivkovića, Duška Vujoševića. Atipičan odnos prema društvenim mrežama – ignorisanje, i uvijek je isticao da vjeruje u rad. Ali došlo je vrijeme da igrači ne prihvataju njegove metode i razlaz je bio neminovan.

Ne smije se zaboraviti da je Žoc sa svojim saradnicima imao godišnju platu oko 3 miliona eura – golemo.

Prije desetak godina Partizan je bio u velikoj krizi, posebno po pitanju finansija. Rezultati nikakvi, a teško je to padalo navijačima, jer ne tako davno crno-bijeli su

harali ABA ligom, umalo stigli u finale Lige prvaka. Sa skromnim budžetom Duško Vujošević je pravio čuda, stvarao igrače za NBA ligu – Kosta Perović, Nikola Peković, Bogdan Bogdanović i plejada ostalih odličnih igrača.

Kada je počela vlast presvučenih radikala – SNS, a njen predsjednik A. Vučić, koji je kasnije postao premijer, a sada je

eur, a konačno je prije dvije godine došla ekipa ljudi koji vole klub i pokušavaju spasiti što se spasiti može – vječiti političar Rasim Ljajić, legenda nogometa Peđa Mijatović i ostali. Za sada ide solidno, ali je ogromna šteta što navedeni akteri uništavanja kluba neće krivično odgovarati, jer zakon o udruženjima na osnovu kojeg su klubovi registrovani ne predviđa takvu

likim nadama reprezentacije: Roganoviću, Miliću, Vukotiću i Kostiću.

Jedan od najboljih poteza Ostoje Mićailovića i uprave bio je dolazak, odnosno povratak u voljeni klub, Željka Obradovića, koji je od prvog trofeja 1992. godine sa crno-bijelima neočekivano trijumfovao u Ligi prvaka. Od tada, u karijeri koja traje 34 godine, sa različitim klubovima osvo-

Željko Obradović

predsjednik Srbije, imao je opsesiju kao navijač, huligan Crvene zvezde, da uništi SD Partizan i sve njegove klubove, a posebno se okomio na košarkaški klub zbog Duleta Vujoševića, koji je javno i hrabro iznosio stavove protiv režima. Uklonjen je iz kluba i tada počinje sunovrat.

Međutim, sportska javnost je reagovala. Sve je manje navijača bilo na utakmicama, a u skoro svim sportovima nastala je dominacija Zvezde. Sada je dilema da li je Vučić sam ili na nečiju sugestiju ubacio biznismena Ostoju Mićailovića u košarkaški klub. Crno-bijele u nogometu su kontrolisali Milorad Vučelić i Miloš Vazura, koji su klub odveli u ambis i napravili dug preko 63 miliona

soluciju.

Država uskače sa novcem kada UEFA kontroliše rad kluba, posebno finansije i monitoring, te kada klub mora uplatiti najčešće po 3 miliona, dva puta godišnje, zbog raznih dugova prema igračima, trenerima, agentima, menadžerskim agencijama, dobavljačima i poreza državi. Epilog je – puna kontrola države, odnosno pojedinca koji radi u stilu autokrata: „Država, to sam ja.“

Nešto se dobro desilo iz tih teških okolnosti – šansu su dobili mlađi igrači koji su tim doveli na prvo mjesto, a da ne govorimo koliko je cijena pojedinih igrača enormno skočila – Simiću, Ugrešiću, Miloševiću, kao i crnogorskim igračima, ve-

jio je taj trofej 9 puta. Nekadašnja Liga prvaka transformisala se u Euroligu, nominalno i strukturalno se sve promijenilo, jer su se najjači klubovi odvojili od FIBA-e i formirali privatnu ligu.

Zahvaljujući autoritetu i rejtingu Žoca, Partizan je dobio pozivnicu za Euroligu. Čuveni stručnjak je magnet za igrače da naprave velike karijere – primjeri Pantera, Ledēja, Avramovića, Dantea, Smailagića...

Međutim, postoji jedna činjenica, a to je da Žoc ne vjeruje previše mladim igračima. Rezultat je imperativ, a cijenu su plaćali talentirani igrači Trifunović, Vukčević, Koprivica. To su sinovi bivših saigrača i prijatelja, koji su rijetko nastupali,

stagnirali i napustili klub. Najbolje je prošao Vukčević finansijski, koji igra u NBA ligi i zarađuje pristojne novce, a koji je u medijima zamjerio treneru što mu nije dao pristojnu minutažu.

Prije tri godine crno-bijeli su bili u na-

rotića, koji je solidno igrao u NBA ligi. Dao je riječ, a na kraju je pogazio, navodno da ne bi polarizirao Srbe, navijače vječitih rivala. Pričalo se da je na takvu odluku uticala politika i neko iz vodstva pravoslavne crkve.

goslavije sa Divcem, Radom, Paspalj, Kukočem, Đorđevićem, Draženom Petrovićem – po mnogima najboljom selekcijom Jugoslavije. Osvojili su olimpijsko srebro 1988. u Seulu i zlato na Svjetskom prvenstvu 1990. godine u

Ekipa Partizana

letu za plej-of, vodili 2:0 protiv Reala i u trećoj utakmici, pri vodstvu u Madridu, iskusni Ljulj isprovocira Pantera. Nastane kaos, tuča, i najdeblji kraj su izvukli Panther i Lesort, koji su bili kažnjeni sa tri utakmice neigranja. Real je okončao seriju preokretom sa tri pobjede i eliminisao rivala. Imam osjećaj da se pami valjak nikada nije oporavio i prebolio tu eliminaciju.

Desilo se nešto nevjerojatno – svi igrači su oterani, odnosno napustili klub. Jedini je „preživio“ čistku Balša Koprivica, koji je poslije naredne sezone postao bivši. Inače, u skoro svim klubovima, poslije loše sezone ili sezone koja nije ispunila očekivanja navijača i uprave, otkaz ili raskid ugovora dobija trener.

Prije dvije godine Žoc i menadžment su sve bazirali na dovođenju Nikole Mi-

Kuriozitet je koliko su dobijenih, nezvjesnih utakmica crno-bijeli izgubili u posljednjim sekundama. Mogla bi se napisati doktorska disertacija. Absurdno, protiv sportske logike – primiti tricnu, napraviti foul, baciti loptu u aut, napraviti korake... Sve su to finiši tekmi za infarkt, a neki tifozi su upravo imali srčane zastoje. Postalo je tegobno biti navijač voljenog tima.

Treba naglasiti da je Željko bio odličan plej, mozak ekipe, prvo u KK Borac iz Čačka, zatim prelazi u KK Partizan 1984. godine i ostaje do 1991, kada na poziv sugrađanina Kićanovića prihvata poziciju trenera i, kao autsajder, sa ekipom osvaja Ligu prvaka 1992. sa Sašom Đorđevićem i Predragom Danilovićem.

Nastupao je za reprezentaciju Ju-

Buenos Airesu. Sa Dudom Ivkovićem osvojio je EP u Atini, a kao samostalni trener osvojio je srebro 1996. na OI u Atlanti, srebro na EP u Španjolskoj i bronzu na EP u Francuskoj.

Godine 2007. i 2011. proglašen je za najboljeg trenera Evrope i primio je prestižnu nagradu „Aleksandar Gomejski“. Sa klubovima je osvajao bezbroj prvenstava i nacionalnih kupova, vratio je publiku u Beogradu i u Areni je bilo više gledalaca nego na nogometnim stadionima. Postalo je stvar prestiža gledati crno-bijele u regionu, čak i u Evropi.

Trenutno je mučno gledati ekipu Partizana – igraju kao najbolje plaćeni rekreativci i ruše povjerenje ljubitelja sporta. Šta će biti u budućnosti teško je prognozirati – živi bili, pa vidjeli ♦

Redovno izlaženje časopisa

DAMIAR

pomogli su:

Ministarstvo kulture i sporta
Kantona Sarajevo

Crna Gora
Ministarstvo dijaspore

Kulturni centar Novi Pazar

Općina Ilidža
Sarajevo

POČINJE NOVA
ZDRAVSTVENA ERA!

BOLNICA MEDICANA SARAJEVO

VAMA NA USLUZI!

Medicana, zdravstveni brend Turske, sada i u
Sarajevu sa svojom 19. bolnicom!

+387 33 848 888
www.medicana.ba

MEDICANA
HEALTH GROUP